mag 6 4175

21c006357

SMÅSKRIFTER OM SØR-VARANGER

AV FORSKJELLIGE FORFATTERE

Ved doktor A. B. WESSEL

„FOLKETS FRIHET"S TRYKKERI, KIRKENES, FINNMARK
1937—1938

NORGES ARKTISKE UNIVERSITET
UIT
Universitetsbiblioteket

TROMSØ KOMMUNALE BIBLIOTEK
1871
~~Lokalsamk~~
A 914.849
1x2

36294

INNHOLDSFORTEGNELSE

Pag.

1. Hans J. Sparre Schneider: Fra Sør-Varangers ødemarker 1882 1
2. Forstmester Barths reise opover Pasvikelv 1857 25
3. Thorkel Berg Bang: Fra grenserydningen i 1873 36
4. Georg Sandberg:
   Et besøk i skoltelappbyen Boris Gleb 1876 60
   Lappenes tro på Stallo i det 19. århundre 75
   To lappiske eventyr fra Sandberg og Qvigstads «Lappiske Eventyr og Folkesagn», 1887 89
5. Dikka Thinn Christoffersen: En prestekones erindringer fra de unge dager i Finnmark 1867—77 92

Småskrifter
av forskjellige forfattere
om Sør-Varanger.

I det følgende skal meddeles en del småstykker av eldre forfattere som har skrevet om Sør-Varanger. Vi gjør begynnelsen med *Hans Jacob Sparre Schneider,* som var født 1853, konservator ved Tromsø Museum fra 1877 til sin død i 1918. Han var en meget ivrig entomolog (insektforsker) og gjorde årlige reiser til forskjellige deler av Nord-Norge, således flere ganger til Øst-Finnmark og Sør-Varanger.

På den nedenfor så morsomt skildrede reise opover Pasvikelven i 1882 var Schneider i følge med daværende sogneprest til Sør-Varanger, G. Sandberg, også en pasjonert insektjeger.

Schneider har skrevet en lang rekke avhandlinger om insektlivet, især i Troms og Finnmark fylker. — Efterfølgende reiseskildring er tatt fra „Skilling-Magasinet" 1891, nr. 26.

Man får av den et rett levende inntrykk av hvilke uhyre forandringer det er foregått i disse 55 år siden 1882, da Sør-Varanger var et *virkelig* „terra incognita" (ukjent land). Desto morsommere er det for oss som lever idag å lese derom. *W.*

Fra Sør-Varangers ødemarker.

Om min leser nogen gang skulde forville sig op til Norges største fiskevær, det hurtig opblomstrende Vardø, så kan du med selvfølelse si: Her står jeg på det barskeste og mest værhårde punkt på vår klode, hvor et civilisert samfund har grunnet en by. Og når du har gjort et tilstrekkelig bekjentskap med dets evindelige vekslen av hvinende stormer og klamme, knugende sommertåker og fortvilet spør: Hvordan formår mennesker å holde ut her, hvor må man ikke lenges efter et „Utrøst" med sol

og sommer hvor man kan strekke sig i det bløte gress, stirre op i den deilige blå himmel og høre naturens røster prise sommeren i mere harmoniske toner enn masser av måser og skarver formår? — så vil jeg svare dig: De fleste av Vardøs tre tusen lever av og for havets frembringelser og finner at omgivelser og naturforhold forøvrig står i ganske tålelig harmoni med deres bedrift. Spør bare konsul H. som trasker avsted til sine velluktende etablissementer i Østervågen om han vilde ønske Vardø med mange stille, varme sommerdager; hvordan gikk det vel da med den kjære rundfisk; „makken" kom jo i en fart til å forderve den! Men for de innflyttede embeds- og bestillingsmenn, og om der ellers er nogen hvis vemodige erindringer sammenligner en syd-norsk sommer med den Vardøiske parodi på en sådan, er eventyrets „Utrøst" på en vidunderlig måte virkeliggjort. Se mot syd den blå stripe himmel over de sneflekkede fjell som bader sig i det herligste solskinn, mens du bretter op kraven på din vinterfrakk og vender ryggen til snebygen som hviner gjennem masteskogen på vågen. Der ligger Sør-Varanger, det legemliggjorte Utrøst; du når det på nogen timer men må ikke fortryde på om Neptun krever en velmålt tributt; hans velde omfatter jo også Østhavet. Det tapre lille „Varanger" gjør fortvilte forsøk på å endevende sig; du klamrer dig til bordbenet i salongen og tror din siste time er kommet; men den staute kaptein U.[1]) holder likeså fast i kommandobroen som du i bordbenet, og plutselig glir skibet inn i smult vann; du tumler op, gnir dig i øinene — og er på Utrøst.

Undskyld denne lange innledning og likeså at jeg så lenge har holdt dig på avstand fra det forjettede land. Men mitt første glimt av Sør-Varanger var nettop slik i det fjerne fra Vardø våren 1878; jeg har senere gjentagne ganger stått og stirret ditover under de samme forhold, og like interessant har det vært å stifte bekjentskap med dette stykke Finnland i Norge, hvortil jeg herved innbyr den ærede leser på et lite sommerbesøk.

Som det nordlige Norge overhode ved det tiltagende turistliv mere og

[1]) Erik Andreas Ulve, kaptein på „Varanger" 1878–95.

mere er blitt revet ut av sagnets tryllekrets ut i virkelighetens belysning, så er Sør-Varanger, iallfall hvad navnet angår, heller ikke et så terra incognita lenger, skjønt ennu forholdsvis kun meget få reisende når op til disse fjerne egne utenfor videnskapsmenn og de alle steds nærværende laksefiskende englendere.

Forstmester Barth har i sine tiltrekkende „Naturskildringer og optegnelser" også et lite kapitel om en embedsreise langs Pasvikelven op til Enare for 34 år tilbake, likesom professor Friis i sin ytterst interessante bok „En sommer i Finnmark, Russisk Lappland og Nordkarelen" utførligere behandler Sydvarangers naturforhold såvel ifra et økonomisk som fra et sportsmessig standpunkt. Og hvad Elvenes angår så slå op side 568 i S. Tromholts „Under Nordlysets straaler": „Jeg skulde skildre den skjønneste dag jeg har tilbragt nord for polarkretsen. Hvad blev det til? Nogen matte, tørre, kjedelige beretninger; en benrad istedenfor den levende skapning, rammen istedenfor maleriet." Efterpå alt dette skal så jeg også forsøke å levere et kapitel Sydvaranger. Men det får stå til: man ser og oplever ikke alle det samme, naturforskeren dømmer ut fra andre forutsetninger enn etnografen og sportsmannen, og er Pasvik enn ikke Kongo, så vil den som kommer efter mig dog ikke på langt nær finne temaet uttømt, det tør jeg forsikre; der er 50 kvadratmil Norge som ennu ikke er opmålt og kartlagt, og det bør det stå respekt av! Sør-Varanger vil aldri bli noget turistland, dertil er reisen for lang og besværlig og myggene for tallrike, så jeg kan trøste mig med at det ennu tør hengå en lang tid før jeg får en revisor på nakken.

Under mitt første minnerike opphold på Elvenes sommeren 1873 sammen med professor C.[1]) og konservator S.,[2]) den siste likesom jeg selv en lidenskapelig insektjeger, gjorde jeg et særdeles interessant bekjentskap i sogneprest G. Sandberg som her i sin store ensomhet hadde gjenoptatt en ungdomspasjon og ivrig studerte Sør-Varangers sommerfuglverden. Under vår senere korrespondanse drøftedes ofte spørsmålet om en felles utflukt til det „mørkeste" Norge,

[1]) Robert Collet.
[2]) Wilh. Maribo Schøyen.

traktene langs Pasvik-vassdraget, hvor vi hadde all grunn til å vente en interessant insektfauna; men mellem Tromsø og Sør-Varanger er 5 døgns reise (en bemerkning for dem som er ukjent med våre arktiske avstander), og først sommeren 1882 var alle hindringer for vår yndlingsplans virkeliggjørelse ryddet av veien, og jeg var atter i det tillokkende Sør-Varanger.

Det var i sannhet en snurrig karavane som søndag eftermiddag den 9. juli drog ut fra doktorgården[1]) under hvis gjestfrie tak jeg den gang nød virkelig sommer ovenpå 4 ukers tåke og tranduft i Vardø. Toget åpnedes av en 16-årig lappegutt med en stor sekk på ryggen hvori befant sig den viktigste del av vår bagasje, provianten, bestående hovedsakelig av skibsbrød, litt kokt flesk i stedet for smør, kaffe, en flaske konjakk, alt så ytterlig knapt tilmålt som vel mulig for transportens skyld, mens vi over alt kunde gjøre regning på å få rikelig forsyning av fisk i dette landets fiskerikeste vassdrag. Bakefter gutten trasket hans mor med en annen sekk hvori ulltepper, et lite myggetelt og nogen andre fornødenheter, og troppen sluttedes av de to drabelige sommerfugljegere utstyrt med blikkkasser, håv, fiskestang og en liten kaffekjele ikke å forglemme, som i et bånd dinglet om min hals. Min kamerat hadde satt alt op på en lang liste og betonet gjentagne ganger at kam, såpe og håndklæde var noget av det aller viktigste som absolutt ikke måtte glemmes; men jeg kjenner den som i samfulle 9 døgn ikke kom i forbindelse med hverken den ene eller den andre av disse gjenstander; der skal også en usedvanlig selvovervinnelse til å holde friluftstoalette i Sør-Varangers myggsvermer!

Fra Kirkenes til Sandnes ved Langfjordvann fører en fortreffelig kjørevei, som dog ikke ofte trafikeres av hjulredskap, og møter man en kjørende vil man oftest finne den edle ganger redusert til en liten norsk okse, en fornuftig og efterfølgelsesverdig økonomi forresten. Sør-Varanger har flere slike gode stykker chaussé som ikke er den minste av overraskelsene i dette merkelige land, nemlig fra Kirkenes til „Soldaterbukten" forbi prestegården, fra Kirkenes til Elvenes med en gren mot

[1]) Distriktslæge dengang var Fr. Jhs. Bendeke 1881—85.

vest ned til Sandnes, fra Elvenes, hvor Pasvikelven passeres med ferge, til Jarfjord, samt endelig fra Strand ved den sydlige ende av Langfjordvann („Uccejavre") til Svanvik ved den store „Coalmejavre", på finsk „Salmijärvi", hvert av disse stykker på omtrent 10 kilometer undtagen det førstnevnte som utgjør kun et par kilometer.

For et snes år siden vilde staten forsøke å ophjelpe dette hittil stedmoderlig behandlede prestegjeld og fornemmelig ved å skaffe kommunikasjoner til lands begunstige kolonisasjonen og trekke nybyggere til disse for fedrift særdeles velskikkede trakter. Den forventede tilflytning har visstnok ikke innfunnet sig så raskt som tenkt, og grunnen hertil tør ikke være så lett å påvise; men arbeidet har dog båret synlige frukter og prestegjeldet raskt tiltatt i folkemengde og velstand. Dog ligger det utenfor min plan og langt over min kompetanse å drøfte det interessante spørsmål om Sør-Varangers økonomi og befolkningsforhold, hvorfor jeg kun leilighetsvis skal streife inn på enkelte foreteelser som særlig påtrengte sig min opmerksomhet på turen.

Det lønner sig å stanse et øieblikk ved bekkens utløp av det skogkrandsede vann på toppen av bakken hvorfra man har en henrivende utsikt over det karakteristiske landskap. Himmelen er så blå og luften så lun som på en sydnorsk sommerdag, og fjorden grener sig så vakkert mellem de lave, avrundede men vegetasjonsfattige granitt-åser, kruset av en lett eftermiddagsbris, rett i nord er utsikten gjennem fjordgapet fri ut til den mektige Varangerfjord; men idag er den stengt av en tett skoddebanke; der over mot Vardø ligger alt i den tetteste mørkeskodde, sur og stinkende som en Kristianiaoktoberdag; kan man tenke sig en mere barokk klimatisk motsetning! På nesset under oss kneiser den pyntelige hvite kirke på det høieste punkt av den grønne slette. Til venstre sees handelsstedet med de mange bygninger og klokkergården samt det lille gule skolehus. Til høire, for enden av den store myr, titter den hvitmalte prestegård smilende frem av bjerkeskogen mens vi av doktorgården skimter kun det blå skifertak over de lavstammede bjerker. Svalene skjærer kvidrende over veien;

her i myggesvermene har de et Eldorado; fra myren klinger blåkjelkens underfulle harpetoner, rypene kagler rundt om i liene og mange andre kjente og ukjente fuglerøster liver op i det tiltrekkende landskap. Man skulde her vanskelig tro sig kun en mil fra Ishavets kolde grønne bølger under nær den 70de grad, et så sydlig og frodig preg hviler det over det hele hvis ikke myggene var der; men dette den arktiske sommers plageris er uundgåelig og forbitrer all friluftsfornøielse for enhver som ikke er blitt herdet ved vanens makt. La forstmester N. lenge nok spotte over dem som tar sig nær av „nogen myggestikk"; min kropp er likeså tørr og næsten likeså herdet som hans men jeg føler mig forpliktet til å trede i skranken for alle dem som ikke nyter de samme privilegier som oss to men har en lang, ynkelig jammersang å kvede om forspilte sommergleder.

Solstekte og myggspiste nådde vi efter et par timers marsj til veiens endepunkt ved Sandnes i Langfjord hvor det nette, hvite skolehus lyser en imøte på langt hold og vidner fordelaktig om kommunens foretagsomhet og smak. Sør-Varanger er mønsterverdig utstyrt med skolelokaler. Her skulde det efter avtale ligge båt til oss, da det til fjordbunnen er adgang kun til vanns; men her møtte oss den første motgang. Båt var ikke å se, men i fjæren lå et slags vasstrau av ubestemme'ig fasong, nogen få fot langt, som kunde være leketøi for småbarn på en gåsedam, og dette, forklarte man oss, var den eneste befordring som for øieblikket kunde opdrives! Jeg erklærte det staks for liketil umulig å betro våre dyrebare personer til så skrøpelig en farkost; men Sandberg, hvis begreper om sjødyktige fartøier her inne i Sør-Varanger nok var blitt en del modifisert, mente at vi fikk prøve. Trauet blev da skutt ut og bagasjen anbragt som det best lot sig gjøre. Sandberg tok de små årepinner og jeg plaserte mig på baktoften baklengs med benene ut over relingen for bedre å kunne bruke øsekaret, da vass-spruten stod op av alle fuger. En mere vågelig ferd har jeg aldri vært med på hverken til lands eller til vanns. Men det gikk forunderlig godt! Heldigvis var sjøen speilblank; den første bris hadde vel sendt oss til bunns på

kortest mulig varsel; vi karet oss forsiktig ganske nær landet; dog tror jeg at Nansens halve båt midt i Atlanterhavet hadde vært å foretrekke. Sandberg sang finske folkesanger og karet med sine pinner, jeg stønnet og øste, og rett som det var seg vi sorgløse frem langt ut på fjorden; merkelig hvor lett man kan „akklimatisere" sig når intet valg gis. Et par ganger hvilte vi litt på en bekvem landingsplass, hvorav det under de styrtbratte fjellvegger ikke gis mange, og efter ca. 3 timers roning støtte vi mot stranden i den trange fjordbund, hvor en ensom nybygger[1]) med kjempekrefter og en tallrik familie strir for tilværelsen. Fra Antons ganske vakkert beliggende boplass går det planert vei nogen hundre meter over det lave eide til nordenden av Langfjordvann som er adgangen til det annet chausséstykke fra sydenden av vannet til Coalmejavre; men også her fikk vi den hyggelige efterretning at det for øieblikket ingen båt var i vannet. Nu, her hjalp ingen kjære mor; uten videre parlamentering trakk Anton frem sin trillebør, løftet vår såkalte båt op på den som en vått og trillet hele stasen over eidet, hvor vi så igjen begyntc den gamle fart på det noget over en halv mil lange av vakker skog omgitte vann. Denne gang var det min tur til å ro og synge mens Sandberg øste, og kl. 12 om natten nådde vi lykkelig til Strand, hvor atter et vakkert hvitt skolehus ønsket oss velkommen.[1])

Her var det bestemmelsen å overnatte; men da husets folk lå i sin beste søvn innstallerte vi oss uten videre i den rummelige skolestue og lot som vi var hjemme. På en hylle stod det prektige melkeringer og en stor mysost, på gulvet et fylt smørspann, og efter et vel fortjent aftensmåltid ovenpå 10 timers faste strakte vi oss på nogen tepper som lå i en krok, og godtet oss ved tanken på den overraskelse som skulde beredes den første som næste morgen kom inn og fikk se de selvbudne, langskjeggede fremmede. Tidlig næste morgen så vi også ganske riktig et forskrekket kvinnelig ansikt titte inn gjennem døren; men da presten straks

[1]) Anton Hesenget, født 1839 i Gausdal, død 1911 i Sør-Varanger.

[1]) Lærer i Strand var den gang Rich. Rejnholdtsson, som senere kom til Bugøynes.

blev gjenkjent, likesom vi også var ventet, fikk vi straks den vennligste mottagelse.

Her på Strand blev vi bare en times tid som jeg benyttet til å jage sommerfugler på en myr inne i furuholtet og med glimrende resultat; blandt annet fant jeg her en liten natt-sommerfugl som hittil var kjent bare fra Alta, mens Sandberg sørget for befordring av vår bagasje som en 14-årig pike påtok sig å trille den mils vei ned til Svanvik. Trillebøren spiller en viktig rolle her i Sør-Varanger hvor hesteholdet er innskrenket til det minst mulige; men hun fikk sig en varm tur, stakkar, på den skyggeløse, sandede vei. Jeg så henne alt i ett stanse og tørke svetten av sitt glødende ansikt. Ranke furuer og bjerker innrammer den vel vedlikeholdte, temmelig flate vei, hist og her med utsikt til en myr eller et stykke naturlig eng, hvor sommerfugljegerne gjør en avstikker for å speide efter bytte. Men vi har ikke lang tid å spille her og skal på tilbaketuren hilse på nybygget Eide[1]) der inne i skogen til høire.

I Svanvik ventet vi å finne skyssen som skulde befordre oss sydover derfra så langt vi fant for godt å reise, kanskje like til den romantiske Enare med sine tusen øer og holmer. Men vi fikk her den beskjed at folkene var blitt utålmodige over den lange ventetid og derfor var rodd over til den russiske side av vannet. Heldigvis er det godt om båter i Salmijärvi (for en gang å bruke dens finske navn) og til vår store tilfredshet gjorde vi den gledelige opdagelse at båtenes kvalitet forbedredes med den tiltagende avstand fra havet. Den russiske side var derfor snart nådd og ut på eftermiddagen gled ekspedisjonen raskt sydover drevet frem av Nils Melstis og Isak Kivilombolas kraftige armer, en deilig fart i den friske bris som dempet heten og holdt plageåndene. borte.

Pasvikelven flyter ut i Coalmejavre gjennem to armer, hvorav den østlige, smaleste bærer navnet Mennika, den vestlige, det egentlige hovedløp, er bredere og mindre besværet av stryk, det vil med andre ord si at den nærmeste sjø ovenfor, Bosjavre, har to næsten parallelle utløp, et ikke enestående fenomen i dette vassdrag. Folkene styrte først inn i Mennika men vendte snart om under foregi-

[1]) Ryddet av Lars Eidet fra Lesja, f. 1826; hit 1871, død 1894.

vende av at dette løp ikke egnet sig under den nuværende vannstand. Men som vi bemerket blev denne avstikker gjort nærmest kun for at Isak kunde hente en sekk salt som var gjemt mellem buskene på bredden. Så bar det inn hovedløpet, og på almindelig vis begynte den langsomme stakning opover hvor strømmen er for sterk til å kunne overvinnes med årene.

I Pasvikelven, som nærmest består av en rekke sjøer med korte stryk imellem, brukes kortere og bredere båter enn den almindelige smale og lange elvebåt i Tana f. eks., og beboerne kan da heller ikke i stakning måle sig med de behendige lapper i Tana og Karasjok, hvis behandling av båten virkelig er likeså virtuosmessig som Kristiania-ungdommens av skiene i Huseby-bakken. Men hvad utholdenhet i lange dagsreiser angår står visst ikke Pasviks finner tilbake for nogen. Den første foss heter Maidoguösk („Melkefossen"), på finsk Maitokoski; jeg bruker med hensikt de skoltelappiske navn, da den finske (kvenske) innvandring tilhører en langt senere tid og norske lapper bevislig aldri har bodd i disse indre distrikter. Her måtte passasjerene ut og båten hales over land, en stans som vi alltid benyttet til å jage sommerfugler. Men myggen ved Melkefoss var den verste vi kom ut for, skjønt den myggesalve (olje med tjære og karbol) som doktoren gav oss ikke var ueffen til å skaffe oss fred nogen minutter ad gangen. Ja, dersom det bare hadde vært tale om å reise så skulde jeg neppe ofre myggene så mange ord, da har man jo slør og hansker å hytte sig med. Men uten slike i den verste myggesverm å fange små møll, forsiktig dryppe en dråpe nafta på og så med omhu stikke dem op på en hårfin nål, jo jeg takker. Prøv det selv en gang, dere som alltid smiler av videnskapelige „småpuslerier". Og når det enda var tale om bare de 2—3 arter almindelige mygg, men man må også ta med i beregningen den lille sviende „knott", stikkfluene eller skjeggmyggene med sine tykke snabler, som vi kalte Megæren da den har et finsk navn med en lignende klang, tre sorter klegg og dertil almindelige fluer som uavladelig surret en om ørene. Der skal ikke liten sinnsro og selvover-

vinnelse til under slike omstendigheter „å bære ideens fane høit".

Sent på aftenen varslet en sterk fossedur om at vi nu nærmet oss den mektigste av alle Pasvikelvens fosser, Rämäguösk, på finsk Hakaaköngäs, av Friis uriktig kallet Mennikökoski, mens nordmennene i almindelighet benevner den Mennikafossen. Den førte nu en stor vannmasse og frembyr ubetinget det mest maleriske punkt på denne rute. Hos Friis er en del av fallet avbildet, med de mange bevoksede holmer midt i fossen. Men ved den høie vannstand som vi så i Rämäguösk tar den sig langt mere imponerende ut enn dette billede gir inntrykk av, idet en del av fallet er ganske loddrett, og man skal huske at Pasvik hvad vannmasse angår kanskje er den annen eller tredje i rang av Norges elver, ja kanskje ikke viker for nogen!

Tett nedenfor fossen på norsk side står en god liten tømmerhytte til de reisendes bekvemmelighet, og her innrettet vi oss da straks for natten. Sandberg hengte op sitt myggetelt, folkene hugg bjerkeris til sengeunderlag, jeg satte kaffekjelen på og beordret dessuten gryten over ilden da jeg hadde Friis's glimrende skildring av fiskerikdommen her i friskt minne og nok turde påta mig å skaffe en kokning, som vi sier her oppe. Utbyttet blev dog ynkelig: elven var for stor og så var det ikke tid til å ro mere enn et par ganger rundt i den store kjele under fossen. Jeg fikk to pene ørretter på sluk, og det var da iallfall nok til de „sjelve". Ja, disse simple friluftsmåltider i ødemarken ovenpå dagens møie, dem behøver jeg ikke nærmere å skildre for den som er fortrolig med friluftslivets poesi, og den som ikke kan tenke sig mat uten at den er servert på en ren tallerken med skinnende hvit duk og serviett, ham nytter det jo ikke å preke for; derfor sier vi godnatt og sovner snart blidelig inn ved duren av Rämäguösk.

Oppe med fuglene næste morgen; vi har en hård tørn for oss idag! Før frokost er Nils og jeg atter ute under fossen og henter to ørreter; båten spaserer på lunnene opover den bratte bakke, bagasjen og passasjerene inntar sin vante plass, og så glir vi inn på den speilblanke, deilige Bosjavre (finsk Pitkäjärvi, hos

Friis Menniköjärvi) som kranset av den rikeste vegetasjon ennu venter på nybyggeren som skal lyse op i de tyste omgivelser. Ut på formiddagen la vi til lands tett ved en stor myr, hvor Sandberg året i forveien hadde opdaget en sjelden dagsommerfugl som her til lands før var funnet kun i Odal og på Hedemark. Vi hadde neppe satt foten på land før en stor, sort sommerfugl såes tumle mellem furustammene; det var nettop den rette sort, og nu bar det avsted gjennem krattet, snublende i myrhullene, over de nedfalte trestammer inntil vi efter en god halv times jakt halvt forgått av mygg og varme atter flyktet ut i båten. Men ca. 20 fløielsbrun-sorte, gulflekkede Embla og et par spraglete Frigga var vel forvaret i fangekassen; det ekvivalerer med 4 tylfter ryper på høifjellene, tenker jeg nok!

Så atter inn i elveløpet, foss efter foss passertes, og ut på eftermiddagen lå Vaggatems brede flate foran oss med sine høie, skogklædde holmer, den mest maleriske, i utstrekning, den største og ved sin fiskerikdom den fornemste av alle Pasviks 12 sjøer, og dog har jeg aldri sett den nevnt av nogen reisende, de synes likesom å ha sprunget over den. Med en viss stolthet så jeg Galggo-oaive („Kjerringhodet") rage op over mitt hode; både Friis og Keilhau nevner det som en blåne mot syd; ja det var næsten med en opdagelsesreisendes tilfredsstillede ærgjerrighet jeg næste morgen så det presentere sig som en blåne mot nord.

Ved den største av øene, Sevvisuolo, la vi til for å treffe nærmere avtale med den betydeligste høvding på disse kanter, Trasti Nilas, som for tiden var beskjeftiget med å tømre op en hytte her på øen for lensmannen i Sør-Varanger og dessuten drev fiskeri, hvilket ved Pasvik er en hovednæringsvei. Vi vilde nemlig få tillatelse til å benytte et av hans sommerpalasser lenger oppe, hvor det var meningen å opholde oss nogen dager, og beriket med to store saltede ørreter, mange gode råd og den ønskede tillatelse forlot vi så Sevvisuolo efter en kort hvil; men jeg skal nedenfor ofre den et lite kapitel for sig.

Det skal her bemerkes at ikke en mors sjel i disse trakter forstår et ord norsk, til nød kanskje nei og ja

og takk; men Sandberg var kyndig i både lappisk og finsk, ellers vilde reisen neppe gått så heldig for sig, og jeg for min del ihvertfall gått glipp av meget rart og interessant som her er å høre og lære og som har gjort turen til en av de mest minnerike i mitt liv. Heller ikke kan det være av veien å oplyse om at det av Sør-Varangers indre ikke finnes noget pålitelig kart. Selv de beste Norges-karter gir bare omtrentlige omriss, mens situasjonene næsten alle er feilaktige. Om det på russisk eller finsk finnes bedre vet jeg ikke. Det påliteligste er kanskje et lite riss utført av Sandberg som vi brukte på turen og som jeg benyttet til en opsats om det videnskapelige resultat av vår reise i et utenlandsk tidsskrift.

I 1881 bereistes Pasvik like op til Enare av to franske videnskapsmenn, professor Pouchet og baron Du Guerne, som Trasti Nilas visste å fortelle adskillig om, men som ikke hører hjemme her. Du Guerne uttaler sig på følgende måte om situasjonens uklarhet:

„*Toutes les cartes, que j'ai pu consulter, sont insuffisantes, incomplétes, fourmillant d'erreurs, les Russes ne se trouvent point d'accord avec les Norvégiennes. Il suffira de vous dire, que plusiuers jours durant le point exact du monde, ou je campais pour dormir, m'était absolument inconnu*". Nu, fullt så galt gikk det jo ikke oss, så omtrentlig overalt visste vi jo hvor vi befant oss, dog var vi ikke ganske på det rene med de tilbakelagte avstander.

Atter forbi stryk og fosser gjennem tette furuskoger som hist og her var herjet av skogbrand til vi ut på kvelden nådde Jordiguösk (Jordanjoski), hvor jeg tilbragte en ytterst pinlig halvtime mens båt og bagasje blev fraktet forbi fossen. Funnet av et par sjeldne sommerfugler opmuntret oss dog betydelig. Her holdt vi et lite krigsråd, og da folkene nu var trette av den langvarige roning, vinden blåste imot og myggen var rasende, tenkte vi et øieblikk på å overnatte på den russiske side, hvor en av skoltenes mange villaer står. Resultatet blev dog at vi skulde forsøke å nå hytten i Bodsejavre. En del mose blev antendt og lagt i gryten som plasertes mellem roerne, mens Sandberg og jeg tydde til de

ubehagelige myggeslør. Snart kom vi inn på den ca. 12 km. lange sjø, og uten videre eventyr, men enda mere sultne og trette nådde vi omkring midnatt sydenden av sjøen hvor den omtalte hytte står på en av de mange eiendommelige gress-øer som er så karakteristiske for „Fjærsjøen", på finsk Høyhenjärvi; efter sigende kalt således efter de mange fjær som de tallrike rugende vannfugler feller på sjøen. Skyssfolkene skulde overnatte hos en familie i nabolaget og sa oss et foreløbig farvel; men vi to eneboere var ennu på langt nær ikke ferdige. Først skulde all denne tørrede sik og gjedde hvormed hytten var fylt bæres bort, et utall av store, sorte biller (silpha lapponica) feies ut; så tok jeg vesleøksen og hugget bjerkeris til sengeunderlag og til å putte op i skorstenpipen, tendte noget mose på gruen for å „dåne" myggen. Dette gir så sterk røk at man må legge sig nesegrus på gulvet en stund. Tilslutt et ytterst frugalt måltid av kavring og kokt flesk med en drikk vann og ennu en siste tripp utenfor for å speide efter nattsommerfugler; da først er naturforskerens dagsverk til ende.

Næste morgen rodde vi til naboene, hvis bolig ikke kunde sees fra vår hytte, men skyssfolkene hadde forklart oss hvor vi skulde finne den. Terrenget er især mot vest og syd meget flatt og med de mange vannløp og øer ikke lett å finne sig til rette i. Vi fant dog frem uten vanskelighet og hilste først på den gamle mor som stod utenfor og sløiet abbor og gjedde, en liten gul, fortørket skikkelse som fortjente å forevises på lerretet. Hun røkte på en ganske liten snadde og fortalte at det var orebark som var i pipen, tobakk var hun ganske fri for og takket ærbødig for det lille vi gav henne; det var nok resten av vår beholdning. Huset var ganske stort og velbygget, likeså fjøset; men de hushøie gjødseldynger omkring bygningene røpet det samme primitive akerbruk som ennu sees hist og her ute ved kysten, især hvor lappeblodet er herskende. Mens nordmannen ubarmhjertig sulter sine kreaturer, en skjensel for nasjonen, pleier finnlenderen sine dyr på det omhyggeligste, og hvad renslig melkestell angår er det vel få av våre mest velstående kystbønder som kan måle sig

i dette med de fattige finner i Sør-Varangers ødemarker. Jeg sammenlignet i mitt stille sinn de deilige melkeringer i hyttene her, som stod på hyller bak et rent, tett sirts-forheng, med de illeluktende og illesmakende rømmekoller som hentes ned fra takbjelkene i rum hvor gjennem år aldri et vindu lukkes op og hvor hele familien sover; de er min gru og redsel, men hvor mange av dem har jeg ikke måttet fortære under mitt 14-årige Nordlands-liv!

Familien her ved Høyhenjärvi består av den gamle mor, en datter og tre eller fire sønner, alle ugift, men vi så bare begge damene og en av sønnene. De skal stå sig godt og eie rener i hundrevis; men ryktet vil vite at deres begreper om eiendom ikke er de almindelig lovlige. Vi to var jo helt i deres vold, det vilde vært en lett sak å la oss forsvinne eller ihvertfall flå oss; men når undtas at melken var noget dyr fikk vi intet å beklage oss over og plaget oss heller ikke med noen slags bekymringer i den retning. Her skiltes vi fra våre to roere som tilfreds takket for den akkorderte moderate betaling. Isak drog opover til sitt hjem ved Hävosguösk („Hestefossen") som vi kunde både høre og se i det fjerne, og Nils Melsti satte kursen mot nord til Salmijärvi hvor han den gang bodde. Nils var en stor og staut finnlender, utholdende og tjenestvillig så jeg aldri kunde ønsket nogen bedre ledsager; han vant våres begges bifall. Vi avla ennu et par visitter hos familien for å få oss sødmelk og rømmekoller, men førte ellers den mest primitive husholdning, skjønt jeg ikke er nogen ukyndig kokk; tiden måtte jo nyttes til å samle så rikt bidrag som mulig til sommerfuglfaunaen i disse villsomme egne hvor aldri nogen samler hadde reist før. Perlen i vår samling, en ytterst sjelden nattsommerfugl (Arctia fesstiva), har vi dog husfruen ved Høyhenjärvi å takke for; hun tok den på gjødselhaugen utenfor mens vi satt inne og nød en av hennes fortrinlige rømmekoller.

På vår holme kamperte vi i to dager og tre netter, jaget sommerfugler og kjempet med myggen; men fra et videnskapelig synspunkt hadde vi gjort bedre ved å stanse i Vaggatem, hvad vi forøvrig på forhånd jo ikke kunde vite noget om. Reisens ideale

mål, det romantiske Enare med sine 60 kvadratmil og tusen øer og holmer lå bare en liten dagsreise borte. Det var fristende å fortsette, men da øiemedet var rent videnskapelig og vi vilde spille altfor megen tid på disse lange båtfarter besluttet vi å søke tilbake til Sevvisuolo for å friste lykken der.

De menneskelige vesener som vi hittil hadde støtt på var alle lutherske finner av mere eller mindre ublandet rase, men landets egentlige urbefolkning, skoltelappene, som alle bor på russisk side nu, så vi intet til. De lå enten på seifiske ute på havet eller fanget laks nede ved Boris Gleb. Vi rodde en formiddag over til den andre siden for å lete efter sommerfugler på de frodige enger som av sig selv opstår rundt skoltenes bosteder, men som av overtroiske hensyn aldri høstes, efter hvad Sandberg visste å fortelle. Disse uvitende russiske undersåtter er kleine hyrder; hvad skal de også med kreaturer når de må faste minst halvdelen av året, ja som de strengeste av deres asketer til Guds ære aldri tør nyte melk eller kjøtt! Til vår overraskelse steg det rok op av en av hyttene, og ved nærmere undersøkelse viste det sig å være en lapp av blandet rase fra Enare-trakten, Anti Saari, som lå her på fiske med sin familie. Det synes som om hvem som helst kan benytte sig av hyttene når de finnes tomme, en meget prisverdig gjestfrihet for den veifarende. Med ham avtalte vi da at han med sin sønn skulde skysse oss nedover til Vaggatem næste morgen. Og dette var et stort held for oss da det helt avhang av tilfellet når og hvor vi skulde finne skyssfolk til hjemturen.

Professor Friis bemerker om russerne og særlig om de russiske lapper at de i høieste grad vanskjøtter sine begravelsesplasser; men det er nu ikke så meget å undres over når man sammenligner med våre egne kirkegårder på landet. Der svinner hver vennlig erindring når trekorset er råtnet eller blåst ned. Hvordan de lutherske nybyggere i Sør-Varanger steder sine døde til jorden har jeg forsømt å forhøre mig om. Men av skoltenes kirkegårder så jeg en på en holme i nordenden av Bodsejavre, en annen skal finnes på en holme i Bosjavre. De rått tilhuggede og halvt fortærte kister stakk frem av jorden, kors husker jeg ikke om det var,

derimot lå det over gravene korslagte, avbrutte årer. Mens vi streifet omkring i skogen ikke langt fra de nevnte hytter på russisk side i Bodsejavre ropte Sandberg til mig at jeg måtte komme dit bort så skulde han vise mig noget rart. Midt i det tetteste kratt var ryddet en liten plass hvor en ring av nevestore stener og et par korslagte, avbrutte årer betegnet at her hadde en skolt funnet sitt siste hvilested. Graven var øiensynlig ganske ny, og ved å grave nogen tommer nedi med en pinne støtte jeg på kistelokket. Hvor mange slike ensomme graver finnes der vel ikke omkring i disse ødemarker!

Om morgenen 14. juli innfant Anti Saari og hans sønn sig i sine helgeklær, og snart var hytten forsvunnet bak nærmeste nes. Vi hadde befunnet oss så vel her, overlatt til oss selv i naturens ensomhet, så jeg skal alltid bevare i vennlig erindring det hullete jordgulv, det lille enrutete vindu og hyllen med den gamle, slitte finske salmebok.

Ved middagstid landet vi igjen ved Sevvisuolo uten annet uhell enn et voldsomt skybrudd med heftige vindstøt, så sterkt at jeg ikke minnes å ha vært utsatt for noget lignende. Det viser at Sør-Varanger har et helt annet klima enn det øvrige Finnmark og Nordland, hvor f. eks. tordenvær hører til sjeldenhetene, iallfall på Tromsø-kanten, mens det hver sommer tordner og lyner lystig i Sør-Varanger. Det har jeg erfaret på alle mine tre besøk der. Ifjor sommer så jeg også gjentagne ganger fra Vadsø svære tordenbyger gå over Sør-Varanger, men ute ved Vadsø har man dem visst sjelden.

På Sevvisuolo blev vi da i to dager, og her var meget å se og lære både for naturforskeren og etnologen. Vaggatem (på finsk Vauatusjärvi) er som før nevnt den største av Pasvikvassdragets 12 sjøer, omtrent 25 kilometer lang og optil 7—8 kilometer bred, i flateinnhold næsten dobbelt så stor som Coalmejavre, og dog har jeg aldri sett dens navn på prent, hverken på karter eller i reiseberetninger. I syd skjærer sig inn tre store bukter hvorav den mellemste og største bærer et eget navn, Rutsjavre. For munningen av den østligste ligger da Sevvisuolo, som på grunn av sin utstrekning og rike gressvekst er blitt den mest søkte stasjon i det

indre av Sør-Varanger. Breddene er temmelig lave mot vest og syd, i nord-øst går en åsrygg av ca. 1000 fots høide hvis tre høieste koller går op over skoggrensen; av disse er atter Galggooaive den mest fremtredende, og den skal vi nedenfor gjøre nærmere bekjentskap med.

På øen står flere små hytter av den almindelige fasong, med jordgulv, en skorsten og et bitte lite vindu med en rute, høist primitive til å skulle tjene også som vinterboliger i et så barskt klima; men så har man jo ikke langt til vedskjulet, og øksen forstår finnene å bruke godt. Den ene av hyttene tok vi i besiddelse, i en holdt Trasti Nilas til med kone og fire barn, og i en tredje kamperte en Enare lapp med kone og ett barn, som lå på sommerfiske her. Bekjentskapet med disse ukunstlede mennesker var snart innledet, de var alle muntre og snakksomme, og morsomt var det å få et lite innblikk i tilværelsen her inne, hvor synet av „hvite menn" er en stor begivenhet. Som før nevnt har Nilas et par bosteder som han bruker skiftevis. Hytten i Bodsjavre var nok vinterhuset mens han om sommeren fisket i Vaggatem, hvori han blev understøttet av de to eldste av barna mens hans flinke og raske kone stelte sin lille buskap på en mønsterverdig måte, det var det renslige melkestell det beste vidne om. Heller ikke her var det tale om jordbruk. Det var rikelig gress på de naturlige enger, og Nilas fortalte med stolthet hvorledes hans kone ganske alene gjorde slåtten ferdig en gang han måtte ligge til sengs i seks uker efter et øksehugg i benet. Da Sandberg spurte hvad de for tiden levde av var svaret: „kala ja piimä" (fisk og surmelk), og i virkeligheten var det også alt, når undtas litt mel, hvorav den siste rest anvendtes til å bake inn et par store ørreter som Nilas tok med som proviant da han skysset oss nedover. Dette er i parentes sagt en aldeles glimrende rett som visstnok er lært av russerne og som også burde adopteres av oss nordmenn som gjennem alle samfundslag kunde trenge til et kursus i matlagning. Her nord kjenner ikke den almene mann mere enn én måte å tilberede mat på, nemlig kokning i gryten enten det nu er fisk eller vilt. Kaffe hadde de ikke hatt hele

vinteren, også tobakk var Nilas aldeles lens for. Sukker hadde de smakt to ganger i vinterens løp, fortalte barna. De strålte av glede over nogen sukkerbeter og kalte den rugkavring som de fikk for „søtt brød". Og allikevel var disse mennesker friske og fornøiet og så flittige at det var en lyst å se. Jeg tenkte i mitt stille sinn på de mange fattige i vår by som vilde føle sig på topp-punktet av menneskelig elendighet hvis de ikke hver dag fikk sine 3—6 kopper kaffe med sukker til, som i årevis ikke har smakt det nærende grovbrød men ernærer sig selv og en stor barneflokk med finbrød og skillingkake og rynker på nesen til en suppekjøkken-billett til lutefisk og søtsuppe. Av sådanne byfolk kan det ikke bli dugende kolonister. Med ordentlige folk fra fjellbygdene sydpå er det en annen sak, de har vist hvad de duger til i de fagre Målselv- og Bardudaler. Av slike har Sør-Varanger en del i Jarfjord og Jakobselv, men i de indre distrikter var de norske ennu ikke nådd så langt.

Hvad skjebne disse vakre og lovende trakter engang vil få er ikke lett å forutsi, om de engang skal bli opdyrket og se en oplyst norsk befolkning eller fremdeles ligge som en ut-ørken, hvor Trasti Nilas-er og Anti Saari-er flytter og fisker.

Men tilbake til Sevvisuolo. Som før nevnt bestod det tredje parti på øen av en lapp fra Enare, som med sin kone lå her på fiskeri for å skaffe vinterforråd. Det var store og velvoksne folk, og mannen viste sig å være sjelden opvakt. Sandberg hadde ham med sig året efter på en mindre vellykket tur i de samme trakter og fikk et ytterligere inntrykk av hans intelligens. Det slo mig også at disse mennesker som lever så fjernt som mulig fra sivilisasjon og dannelse slett ikke fant det forunderligat vi samlet og studerte sommerfugler; de hadde selv navn på flere forskjellige sorter, og fru Enare gav sig straks i ferd med å springe efter „rypesommerfugler" da hun så hvad vi tok oss til. Men her hjemme hvor vi snart i 29 år har hatt et museum kan det hende at en mann med synlig interesse går gjennem samlingene med sine barn og så spør mig i all troskyldighet hvad „interesse" (nytte) det er ved alt dette, eller gjør den bemerkning at det er bare „forfengelighet og øien-

lyst som voksne folk ikke skulde befatte sig med".

Skjønt Vaggatem efter sigende skal ha tapt meget av sin fiskerikdom finnes det knapt noget ferskvann i Norge hvor det foregår så storartet fiske som her. Over alt hang masser av gjedde og sik på stenger til tørking, i et par fustasjer var nedsaltet stor ørret, og dessuten fanges her abbor, røie, lake og en egen liten sik-art som yngler til en annen tid enn den almindelige. Der benyttes både liner, garn og not, den siste hovedsakelig til å fange den lille sik med; men jeg forsømte uheldigvis å være til stede da man gjorde et kast med noten. Gjeddene her skal bli så store at de undertiden reiser avsted med garnene, fortalte man oss. Og å dømme efter et mektig tørret eksemplar, som i levende live visst hadde målt et par alen, lyder det ikke så utrolig enda.

Søndag den 16. oprant med en skyfri himmel, og det blev reisens i enhver henseende mest minneverdige dag. Om formiddagen kl. 11 samledes alle øens beboere, 11 i tallet med smått og stort, i Nilas's hytte, hvor Sandberg efter en kort bønn leste en av Lästadius's beste prekener, hvorefter lappen fra Enare med flytende stemme også leste en av disse farverike, glødende taler som har øvet så mektig innflytelse over sinnene i hele det nordligste Skandinavia og Finnland, vesentlig blandt den lappiske og finske befolkning, og som også våre venner på Sevvisuolo var påvirket av, dog uten å ytre nogen av disse absurditeter som ellers hører til sektens særheter. Sproget var mig fremmed, templet det usleste, og forsamlingen visstnok den underligste hvori jeg har lyttet til den evige sannhets ord. Men derfor var ikke stemningen den mindst andaktsfulle. Omkring kl. 12 tok vi båten og rodde over til den russiske side for å bestige Galggooaivve, hvilket var et av de viktigste punkter på reisens program. Tusener av levende sommerfugler fløt på vannet, visstnok slått ned av gårsdagens sterke blåst, et syn som jeg aldri har møtt noget sidestykke til. Men vi motstod fristelsen til å tilgodegjøre oss denne lettvinte fangst; tiden var kostbar. Båten blev gjemt i en liten vik, og så begynte vandringen gjennem den høistammede, tette furuskog, hvor myg-

gen hilste oss velkommen med tusen pipende røster, et riktig besværlig ulende, hvor utsikten var stengt på alle kanter; men vi basket oss igjennem efter en rett linje såvidt det var mulig uten kompass, og plutselig, før vi visste ordet av det, stod vi i skogbrynet med Galggooaives skallede kolle rett ovenfor oss og utsikten fri over et hav av skog under våre føtter. Men kun et øieblikk nød vi utsikten herfra; den vilde vi spare til vi kom helt op.

Hvilken lettelse å komme ut av den ulendte, ophetede skog og de plagsomme myggesvermer, å få kjøle sin panne i den friske fjellvind og nyte nogen øieblikk i fred for sine blodsugende plageånder; og så den betagende utsikt over skoghavet med de bare brandflekker hist og her og utallige blinkende benevnte og navnløse vannspeil, Pasvikelvens bukter og sjøer og Hävosguösk mot syd i det fjerne. Og dertil denne ubeskrivelige ødslighet; ikke en flekk å se som røpet menneskehåndens virksomhet, ingen kreaturbjelle og knapt nok en fuglestemme å høre; nu var det midtsommertid, i sannhet et karakteristisk arktisk landskap som intet sidestykke har hos oss men som dekker tusener av kvadratmil hos våre østlige naboer.

Her på Galggoaives topp fløi mange sjeldne sommerfugler av en slekt (Anarta) som er karakteristisk for polaregne og som f. eks. utgjør en vesentlig del av Grønlands sommerfuglverden (mangler dog helt på Island); men uheldigvis lot Sandberg sig friste av nogen myrstrekninger lenger innover landet, og derved gikk jeg glipp av en anledning til fangst av disse eftertraktede smådyr, som visstnok aldri mere vil tilby sig. Slike uhell inntreffer dessverre altfor ofte på mine insektjakter. Nu, helt resultatløs blev dog dagen ikke, da vi under nedstigningen traff på et større antall av en sjeldnere dagsommerfugl, og da solen begynte å nærme sig åskanten måtte vi tenke på hjemveien. Nedover gikk det gjennem ennu verre kratt og u-lende, og like varmt var det. Av og til kastet jeg mig ned og erklærte at nu orket jeg ikke lenger; men til slutt nådde vi da vannet allikevel, fant båten efter nogen leting og drog så på årene av alle krefter. Den samme tanke drev oss øiensynlig begge til å gjøre båtfarten så kort

som mulig, skjønt vi knapt orket å lukke op munnen av tretthet. Vi måtte begge le da fatet med den kokte ørret stod mellem oss; den hadde vi i stillhet tenkt på begge to. Og den smakte glimrende uten nogen biretter, fortæret på våre forfedres vis, da gafler naturligvis var luksus i Sør-Varangers indre: tolv timers faste kan nok gi appetitt! Og så et glass søtmelk med konjakk i efterpå. Noget bedre til å kvikke op livsåndene ovenpå legemlige anstrengelser har jeg aldri kjent og anbefaler denne nektar til enhver som måtte være ukjent med dette middels fortreffelighet.

Næste morgen slo avskjedens time; Nilas tok frem årene, hans 14-årige datter satte sig i bakskotten ved de korte hamleårer, og nu begynte den samme fart mot nord, idet vi dog denne gang valgte det østre løp mellem Vaggatem og den næste sjø, Gaddeloabbal, like under foten av Galggooaive, som med sine knappe 1000 fot dog gir inntrykk av en veldig fjellkoloss i de forøvrig lave omgivelser. I dette løp har man et sterkt stryk å passere hvor den reisende får sig en lystig fart hvis man har kjente skyssfolk og vannstanden er passende som den nu var. Jeg reiste mig uvilkårlig på kne for å være parat ved alle eventualiteter; men Nilas vendte båten med bakskotten foran, knep munnen sammen, og nogen øieblikk efter lå vi i rolig vann nedenfor. Her rådet han mig til å sette fiskestangen sammen, da der skal være en masse ørret; men skjønt jeg er lidenskapelig fisker forsøkte jeg mig bare et par ganger på hele denne lange tur. Det videnskapelige øie-med kunde ikke noget øieblikk lates ute av syne, og så måtte jeg resignere. Uten videre eventyr — jeg minnes bare med takkemlighet et opkomme med deilig iskoldt vann ved en av fossene — nådde vi ned til Bosjavre, hvor atter en times tid anvendtes på den før omtalte myr, mens Nilas brukte garnet mellem sivene med nogen gjedder som utbytte. De blev stekt på en pinne foran en glohaug og gav et velsmakende middagsmåltid.

Så atter en kort natterast i hytten ved Rämäguösk, og vi glir raskt gjennem Mennika-løpet som malerisk slynger sig mellem utoverhengende bjerker, avbrutt av sterke stryk hvor

passasjerene: må ut mens båten med et sterkt tau varsomt slippes nedover. Da vi kom ut på Coalmejavres brede speil blåste det en frisk bris som efterhvert vokste til en hel liten storm av syd; men med vinden tiltok også heten, merkelig nok. Det var en virkelig scirocco fra det opglødede innland så jeg måtte trekke av plagg efter plagg til jeg satt i bare ullskjorten, og det under 69 grader nordlig bredde! Det vil kanskje overraske å høre at den høieste temperatur som er avlest i Norge er såvidt mig bekjent notert på Mortensnes i Nord-Varanger og ikke som man kunde vente i Oslo-dalen.

Ved et lite nyby g på østsiden av sjøen la vi til en liten stund for å hilse på beboerne. Sandberg bad mig legge merke til Sør-Varangers største skjønnhet, en pur ung kone. I sannhet det fineste ansikt jeg noen gang har sett hos nogen finnlender. Og så tok vi da i Svanvik farvel med Nilas og hans datter, som med en beundringsverdig utholdenhet, liten og spebygget som hun var, hadde rodd i to døgn, båret bagasje og trukket båten som en hel kar. Ja, slike kolonister passer for Sør-Varanger.

Svanvik er et av de eldste nybygg i Sør-Varanger og et av dem som skulde synes å ha betingelsen for å kunne lønne arbeidets møie; men allikevel hviler det likesom en uheldig skjebne over stedet. Dets første oprydder var en original hedemarking som Friis forteller om og om hvem Sandberg også hadde mange morsomme historier å fortelle.

Han[1]) kom efter sigende med 16,000 kroner i lommen, erhvervet sig jord for en bagatell, men allikevel var det efter nogen få års forløp slutt med hele herligheten. Ikke så underlig enda, når man tapper ut multemyrer og dyrker mais istedenfor å bryte op den utmerkede engjord og legge vinn på buskapsskjøtsel, som er den eneste fornuftige levevei i disse trakter. Til slutt var han ganske alene med en katt og fristet en kummerlig tilværelse som en riktig eremitt; bare en sjelden gang viste han sig i Vadsø, iført sjøstøvler, storblomstret vest og — snippkjole! Når han på riktig kolde vinterdager skulde bake, stod

[1]) Der siktes til Hans Kirkgaard, som var dyrlæge fra Hedemarken; kom hitop ca. 1855, herredets første ordfører (1858—60), døde 1880. W.

han tidlig op og fyrte dyktig i kakkelovnen, la sig så til sengs igjen med deigtrauet ved siden av sig og kastet deigklumper på ovnen så de blev sittende fast; når så kakene var stekt, falt de av. „Men bakningen lykkedes ikke alltid", fortalte han. Allerede i 1865 måtte han selge Svanvik men levde mange år derefter og døde først for få år siden ute i et av fiskeværene, til det siste en hedersmann som så lite som mulig søkte hjelp hos andre. Nu hadde Svanvik atter skiftet eier, men hvilket nummer han inntar i rekken vet jeg ikke. Måtte han nu få bedre lykke enn sine forgjengere på dette vakre sted!

Omtrent midtveis mellem Svanvik og Langfjordvann har en sørlending slått sig ned for et snes år siden og opnådd en forholdsvis velstand, efter hvad jeg kunde forstå. Vi var inne på Eide for å slå av en passiar med landsmenn. Konen satte frem deilig melk, og datteren kom frem med en rar nattsommerfugl som hun hadde tatt på vinduet om våren. Det viste sig å være en for videnskapen helt ny art, hvorav et eksemplar senere er funnet i det mellemste Sverige.

Over Langfjordvannet kom vi denne gang frem på en folkelig måte i en ordentlig båt, og ved Langfjordbunnen blev vi likeledes gledelig overrasket ved å få følge utover med en fembøringsbåt. Det råtne trau var ikke å se; men til min forferdelse hørte jeg nu siste sommer at det eksisterte mange år efter, ja distriktslægen hadde endog en gang lagt ut med det i uvær og sluppet fra det med livet. Men det var nu også en mann som gjerne hadde forsøkt det samme med en treflis! Omkring midnatt stod vi ved Sandnes hvor Sandberg først foreslo at vi skulde overnatte. Han var nu til slutt blitt trett av sparsom nattesøvn, hete og plagerier av seks sorter mygg og fluer og satte sig på en sten helt opgitt. Med mig gikk det bedre; slike tørre kropper har også sine privilegier. Jeg lengtet dessuten efter en ordentlig avvaskning og et civilisert natteleie og mente vi burde like så godt hoppe i det som krype i det. Men denne siste mil blev det strengeste stykke på hele turen; sjelden har jeg følt mig så ynkelig. Solen stod i åskanten og rett i synet på oss hele veien, en ytterst ubehagelig situasjon å marsjere i, og heten inne i myggesløret var

neppe å foretrekke for arvefienden utenfor. Tallrike nattsommerfugler fløi langs veikantene, men vi var altfor matte til å gå på jakt nu og slepte oss tause avsted. Endelig på morgenkvisten blinket fjorden oss imøte. Et håndtak og takk for den praktige tur, og snart strakte jeg behagelig de mødige lemmer i det lille med „Morgenbladet" tapetserte kvistværelse under det blå skifertak.

*

E. S.

Som disse linjer skrives melder avisene mig den sørgelige nyhet at min kjære venn og ledsager på ovenfor skildrede tur ikke er mere. Det var vel ikke mange som visste at i den beskjedne prestemann i Søndre Aurdal[1]) skjulte sig en av de flittigste og i sine undersøkelser heldigste naturforskere som et så lite land som vårt ikke tåler å miste nogen av. Men entomologien har dessverre aldri hatt nogen høi kurs her til lands. Dens få dyrkere har alle gått sin ensomme gang, og Sandberg stod mere alene enn nogen annen. Hans minne være disse blade viet.

---

[1]) Georg Sandberg blev i 1883 forflyttet fra Sør-Varanger til Søndre Aurdal i Valdres, hvor han døde. **W.**

Jacob Bøckmann Barth,

grunnleggeren av det norske forstvesen, f. 1822, d. 1892, var juridisk utdannet og var nogen år sorenskriverfullmektig og fogedfullmektig på forskjellige kanter av landet. Men i 1852 fikk han statsstipendium til utdannelse i forstvidenskap. Efter fullendt studium i Tyskland bereiste han 1855—60 på offentlig bekostning alle større skogstrekninger i Norge og fremkom så med forslag til skogvesenets organisasjon i Norge. Han blev i 1860 forstmester i «Kristians amt», det nuværende Opland fylke. B. har skrevet en hel rekke av skrifter, ikke alene om forstvidenskapelige spørsmål men især av populær-zoologisk og botanisk innhold, da han var en allsidig interessert naturforsker. Den reise opad Pasvikelven som nedenfor er gjengitt i utdrag, blev foretatt i 1857. Det er vel det første som er skrevet om de indre trakter av Sør-Varanger.

*

Forstmester Barths reise opover Pasvikelven 1857.

Utdrag av hans bok «Naturskildringer og Optegnelser fra mitt Jæger- og Reiseliv.»

I Polmak, hvortil jeg ankom ved middagstid den 7. august, skiltes jeg fra Per og Klemmet, i hvis selskap jeg hadde tilbakelagt en strekning av i det hele omtrent 60 mil. Der traff jeg den daværende skogfoged over Øst-Finnmark, lensmann Klerk[1]) i hvis følge jeg skulde bereise skogtraktene i Sør-Varanger. Ennu samme dags aften drog vi sammen videre nedover Tana-elven til Seida, efter først å ha befart en stør-

1) Magnus Christian Klerk, født 1817 i Bosekop, hvor hans far var kjøbmann. Han drev Spitsbergen-fangst i nogen år, hvorefter han blev sendt op til Kautokeino for å bidra til å dempe de der utbrutte uroligheter. Samme år blev han lensmann i Kautokeino. Men i 1856 blev han ansatt som lensmann i Sør-Varanger, hvor han bodde på det vakre av ham bebyggede sted Elvenes. Han døde her 22. mai 1891.

re bjerkeskogstrekning hvor Klerk hadde noget å efterse, og gikk så over Seida-fjellet til Nyborg, hvor et lite dekksfartøi, «Ellida, tilhørende Klerk lå og ventet for å føre oss videre til Vadsø. Derfra skulde vi følge med fogden[1]) i Varanger på en reise opover Pasvikdalen for å bese de store furuskogstrekninger der.

Oppe på det høieste av Seida-fjellet, da vi var utmattet av den lange vandring, fant Klerk til min behagelige overraskelse en flaske ale i et hull under en flat sten på et sted hvor vi nettop efter hans forslag hadde satt oss ned for å hvile litt. Det var nok ikke fritt for at Klerk på turen hjemmefra selv hadde listet flasken ned i hullet. Hvor denne lette og forfriskende drikk smakte! Jeg hadde gjerne under de forhåndenværende omstendigheter betalt det tredobbelte av dens virkelige pris hvis jeg skulde kjøpt den. Litt lenger frem åpnet sig den herligste utsikt over Varangerfjorden med dens vekslende omgivelser, alt farvet i den gylne purpurglans av morgensolen som nettop stod over horisonten. Det var i sannhet et prektig skue som bragte mig til å fordoble mine skritt ved den lengsel det vakte hos mig efter å komme ned til den vakre fjord som presenterte sig så innbydende med sine flate strender som på Nyborg-siden innfattedes av den vennlige høinordiske småbjerkeskog.

Blandt andre rariteter av dyre- og planteriket som jeg gjorde regning på å treffe i Sør-Varanger hadde jeg også gledet mig til å få se og skyte alpelerke (alauda alpestris), som dengang var ansett for eiendommelig for Varangerfjordens omgivelser, men som senere var sett så langt vest som til Porsangerfjorden. Denne er en av de fuglearter som oprindelig hører hjemme bare i Russland og Sibiria. Det antas at de har utbredt sig derfra til de nordøstligste trakter av vårt land hvor de synes å bli hyppigere og hyppigere og å trenge sig frem over et større og større terreng. Da vi var kommet ned til Varangerfjorden fikk vi øie på en rype som satt på en sten på stranden nesten like ved vannkanten. Jeg gikk litt nærmere og skjøt den mens Klerk stod og så på. Men da jeg tok

---

1) Fogden i Varanger var Chr. H. Collett Kjerschow, 1854—1869, da han blev stiftamtmann i Tromsø stift. Varanger fogderi omfattet dengang Nord-Varanger, Sør-Varanger og Vardø. Før 1851 hadde dertil også hørt Nesseby og Tana under navn av Øst-Finnmarks fogderi og sorenskriveri.

fuglen op og vilde gå tilbake til Klerk ropte han til mig at jeg skulde se bedre efter da jeg hadde skutt en fugl til. Jeg benektet dette og tilføide at det var kun en enkelt rype jeg hadde skutt på. Men da Klerk fremdeles påstod at det lå en fugl til litt nærmere ham fant jeg til min store forundring en alpelerke liggende død et par alen fra rypen hvor den tilfeldigvis hadde sittet like i skuddlinjen. Således fikk jeg på en høist overraskende måte mitt ønske om også å skyte denne fugl opfylt. Det var en av de besynderlige hendelser som undertiden inntreffer på jakten og som neppe nogensinde gjentar sig.

I Nyborg opholdt jeg mig sammen med Klerk en dag hos ornitologen og botanikeren pastor Chr. Sommerfeldt[1]) uten at jeg fikk tid til, som jeg hadde tenkt, å gjøre en liten utflukt til Karlebotn, en nærliggende bukt av Varangerfjorden, hvor den tyske zoolog Schrader[2]), som i mange år hadde opholdt sig i Sør-Varanger og studert disse egnes fuglefauna, i særdeleshet hadde gjort et rikt bytte av forskjellige sneppearter og andre sumpfugler. Hos Sommerfeldt traff jeg den svenske botaniker Th. Friis[1]) som fulgte oss et stykke opover Pasvikdalen, hovedsagelig for å finne en liten hvitblomstret plante (arenaria lateriflora), hvis eneste bekjente voksested i Skandinavia er en kort strekning på østsiden av Pasvikelven ikke langt fra dennes munning. Her vokste den også i tusenvis så man kunde forsyne sig med så mange eksemplarer man vilde. Imidlertid samlet jeg den gang ikke på planter, hvorfor jeg nøiet mig med å lære denne sjeldne art å kjenne.

Den følgende morgen innskibet vi oss på «Ellida», et lite, gammeldags, klosset, skonnertrigget dekksfartøi som i sin tid hadde tilhørt kystopmålingen og om jeg ikke husker feil er omtalt i Vibes skisser fra denne. Med dette lille fartøi som ikke var større enn en skikkelig stor båt, kun at

1) Christian Sommerfeldt f. 1819, prest i Nesseby 1850—1859. Botaniker og ornitolog.

2) Tyskeren Schrader opholdt sig i begynnelsen av 1850-årene flere år i Karlebotten for å studere fuglelivet i Varangerfjorden.

1) Thore Magnus Friis, svensk botaniker (1832—1913). Professor i Uppsala. Foretok to botaniske reiser til Finnmark, i 1857 og 1864. I det førstnevnte år faller den her beskrevne reise sammen med Barth og Klerk. — På denne opdaget man grantrærne ved Svanevand og solbær ved Svanvik.

det hadde en annen og høiere form, hadde Klerk gjort to reiser til Spitsbergen bare for å skyte rensdyr og isbjørner og annet som kunde forefalle. På en av disse turer hadde han i løpet av 14 dager felt 80 rensdyr, likesom han også hadde drept en fullvoksen isbjørn med sitt spyd da den, efter først å ha vært skadeskutt, belaget sig på å angripe ham.

Efter et par dagers ophold i Vadsø reiste vi, nu forøket med foged og sorenskriver Kjerschow, på «Ellida» over Varangerfjorden som her er fra to til tre mil bred til bunnen av Bøkfjorden hvor Pasvikelven har sitt utløp. Denne er med hensyn til vannmasse såvidt det kan skjønnes en av Norges største elver og overgåes kanskje bare av Glomma og Tanaelven. Sin vannrikdom skylder den den 60 geografiske kvadratmil store Enare-sjø eller som den almindelig kalles på disse kanter: Indiagervann, som har sitt utløp 14 mil ovenfor Pasvikelvens munning gjennem denne. Når undtas en strekning på et par mil nærmest Enare og en kort mils vei opover fra elvens munning består hele vassdraget av en uavbrutt rekke av temmelig brede og fra en halv til halvannen mil lange vann som innbyrdes er forbundet ved ganske korte, sjelden over en halv fjerding lange sterke stryk eller strømninger. I disse finnes på den nederste halve strekning av elvefaret seks ordentlige fosser eller virkelige vannfall, der ikke som de såkalte fosser i Tanaelven kunde passeres med båt, idet de til dels har et fall av inntil halvhundre fots loddrett høide. Det vakreste av disse vannfall, i alle fall som det presenterte sig under den daværende lave vannstand, var det nederste,[1]) hvortil det var kun en halv mils vei fra elvens utløp. Hele den store vannmasse blev her presset gjennem en trang og glatt eller likesom avslepen kløft sammen til en eneste tett, glassgrønn kolonne som, efter å være sluppet gjennem kløften, uavladelig blev veltet op igjen fra den klippefulle bunn nedenunder i skikkelse av uhyre, knuste, men allikevel kompakte vannberg, hvorav hvert nytt hadde en forskjellig form fra den foregående. I samme øieblikk et vannberg atter var i begrep med å synke ned i dypet møttes det av et nytt som likeså hurtig veltet sig op til samme høide, — et vilt og fantastisk spill som man ikke så snart blev kjed av å betrakte. I det minste har ikke j e g sett et vannfall her i landet som har fore-

1) «Skoltefoss» ovenfor Boris Gleb.

kommet mig så interessant som dette. Men kanskje det, som antydet, viser sig slik bare under en bestemt vannstand mens det hele går mere i ett når vannmassen er større så fossen derved blir mere lik våre andre store fosser.

I nærheten av den omtalte foss og ennu litt lenger op såes hist og her den viltvoksende nellik (dianthus superbus) som ikke forekommer andre steder i hele Norge enn i det østlige Finnmarks kystdistrikter så langt vest som til Porsangerfjorden. Den er av størrelse som en fjærnellik, har purpurfarvet, frynset krone og er av den norske floras praktfulleste blomster. Her så jeg også et selskap av tårnsvaler som med sint skarpe, hvinende skrik flere ganger fløi over det sted hvor jeg nettop befant mig. Som jeg senere erfarte er denne fugl ikke observert på disse kanter eller så langt nord før.

Ved det nederste av vannene fant vi den båtskyss som vi hadde leiet mot dagpenger for hele reisen, nemlig en båt med sine to «stakere» til hver av oss, så vi var i alt 9 mann likt fordelt på tre båter. Vi begynte straks vår reise opover vannene, idet vi for det meste rodde jevnsides og så nær hverandre at vi kunde sitte og underholde oss sammen fra båtene. Kun når vi kom til enden av et vann og skulde forbi en av de før omtalte fosser måtte båten, efter å være losset, landsettes og trekkes op forbi flossen på dertil innrettede stier eller småveier som var belagt med kavler, og all bagasjen bæres efter til det sted hvor det atter gikk an å innskibe sig.

For en jeger har en slik båtreise opover Pasvikdalen på denne årstid — det var nettop i siste halvdel av august — og i et så uavbrutt godt vær som vi fremdeles hadde, noget ualmindelig tiltrekkende, vesentligst på grunn av de vakre, interessante naturomgivelser i forbindelse med den rikdom på fuglevilt av forskjellig slags som finnes her ennu. Den nevnte interessante karakter av disse landskaper begynner dog først når man har passert de to nederste vann, nemlig Hvaljaure og lille Klostervann, idet det langs deres bredder ikke sees stort annen vegetasjon enn en del mere eller mindre ruinert furuskog, til dels endog avbrutt av nakne, brente strekninger. Fra det neste vann, det såkalte store Klostervann eller Kjolmojaure,[1]) hvor dalsidene tillike senker sig mere

1) Tsjoalmejavre (lp.), Salmijärvi (kv.), Svanevann (n.)

og mere, inntil de endelig går over i ganske lave og for størstedelen flate vidder, kun avbrutt av små rabber og forhøininger med en enkelt litt større høide hist og her, er furuskogen ikke bare både større og tettere, men også overalt mere eller mindre blandet med bjerk. Denne siste tresort innfatter dessuten både det nevnte og alle de ovenfor liggende vann med en rand av sine vakre, løvgrønne kroner. På mange steder, eller overalt hvor den nærmeste del av bredden langs vannene var ganske lav og tilstrekkelig fuktig, adskiltes bjerkeskogen fra vannet ved et grågrønt belte av vidjer; og da vannene ovenfor Kjolmojaure, til dels også dette vannet selv, langs strendene for det meste var omgitt med en forholdsvis bred kant av vannstarr eller sennegress (carex aqvatilis og c. vesicaria), så hadde vi på store strekninger eller ganske almindelig under hele reisen det eiendommelige syn av fire forskjellige vegetasjonsbelter i regelmessig rekkefølge og hvert med sin særegne farve, det ene innenfor det annet, nemlig: først den lyse, gressgrønne rand av sennegress, innenfor denne det mattfarvede, lyst grågrønne vidjebelte, innenfor dette, der hvor terrenget begynte å skråne eller hæve sig litt over vannets nivå, et smalt belte av bjerkeskog, og ovenfor denne, for det meste i 50 til 100 skritts avstand fra selve vannkanten, den mørke, dunkeltgrønne furuskog som overalt på begge sider av dalføret møttes med horisonten i liten høide over vannene. Og for å gjøre disse tiltalende landskaper ennu mere avvekslende fantes i vannene selv forskjellige større og mindre øer og småholmer, nogen bergaktige og bevokset med skog, andre ganske lave og flate, bestående kun av starr og annet gress som helt bedekket den marsklignende grunn hvori det vokste, så det så ut som om gresset skjøt op av selve vannet. Især var et av de øverste vann, det såkalte Boetsejaure (se Munchs kart), rikt på dette slags lave gressholmer som her dannet større sammenhengende utbredninger som dog var gjennemskåret av smale, naturlige kanaler, på hvilke man kunde ro overalt innimellem disse likesom svømmende gressmarker. Dessuten var store strekninger av vannene bedekket med de vakre hvitblomstrede vannranunkler (batrachium) likesom med et teppe av nyfalt sne, mens atter andre strekninger i en vid omkrets var tett belagt med de langaktige

vannplante (polygonum amphibium), hvis blomster imidlertid er røde.

Som allerede bemerket var de her omhandlede egne mere enn almindelig rike på vilt (fuglevilt av forskjellig slags), således som man også måtte kunne slutte sig til av deres ovenfor beskrevne karakter. Især var alle de almindelige arter ender, og av disse igjen de finere og edlere arter som manglet svømmehud på baktåen (den egentlige slekt anas), særlig stokkanden, brunnakken og krikkanden, sterkt representert. Derimot forekom stjertanden mindre hyppig, mens brunnakken syntes å være like almindelig som alle de andre andearter tilsammen. Forøvrig manglet det heller ikke på dukkender (slekten fuligula, hvis baktå er forsynt med svømmehud), hvorav spesielt dog kun erindres skjæranden (fuligula clangula) og bjerganden (f. marila), av hvilke den første var den almindeligste. For gjess og snepper samt andre sumpfugler var det allerede for sent. Av disse siste så jeg ikke andre arter enn brushanen, den halvenkelte bekkasin og den almindelige svømmesneppe (phalaropus hyperboreus). Også av svaner så vi en dag tre stykker som fløi over et av vannene, likesom vi på en av de omtalte bergfulle småøer av skyssfolkene blev vist to svanereder som var dannet av jord, kvister og mose m. m., som var ophopet i form av en høi myretue på hvis topp vi fant levningene av eggeskallene i den grunt uthulede fordypning som utgjorde det egentlige rede.

Men foruten alle disse vannfugler fantes det også i vidjekjerrene, og til dels også i bjerkeskogen, nok av ryper og i furuskogen ikke så få storfugler, hvorimot årfuglen[1]) syntes å mangle her.

Da vi alle tre var ivrige jegere undlot vi selvfølgelig ikke å gjøre oss nytte av denne viltrikdom. Vi hadde også hver vår fuglehund med, hvis det da går an å bruke denne betegnelse på Klerks hund, som ikke var annet enn en almindelig lappehund, men et så kløktig dyr at Klerk hadde lært den å stå for fugl likeså godt som en ekte hønsehund.

For det meste lot vi den ene av våre virkelige hønsehunder (som regel Pan) gå på land mens vi selv rodde langs de sivbevokste bredder eller et lite stykke utenfor disse. Det varte da ikke lenge mellem hver gang vi fikk anledning til å bruke våre geværer.

---

[1]) Årfuglen, orren, forekommer både i Alta og på Kolahalvøen, men merkelig nok ikke i Sør-Varanger.

Snart kom en brunnakke- eller krikkandhun svømmende ut fra bredden med sine på det nærmeste flyvedyktige unger; snart fløi nogen unge stokkender eller en han av en av de nylig nevnte arter op av sivet og fikk sitt skudd, med eller uten virkning eftersom holdet var kortere eller lenger, idet vi ikke regnet så nøie med dette; og rett som det var kom også en del ender, snart av et, snart av et annet slag, flyvende forbi oss fra en annen kant, og da måtte avstanden være betydelig hvis de skulde undgå å bli hilst med en salve fra oss alle tre, men som derfor riktignok heller ikke sjelden forfeilet sitt mål. Istedetfor å drive ender ut til oss fra sivet fikk vi innimellem til en avveksling se den landsatte hund stå for et eller annet rypekull i vidjekjerrene, og straks la vi til lands for å benytte oss også av dette anbud. Når vi da hadde drevet flokken op og sendt våre skudd mot den, hvorav de fleste kostet en rype livet, brød vi oss sjelden om å forfølge den videre, eftersom den gjerne kastet sig inn i skogen, hvor det vilde vært for tidsspillende og lite lønnsomt å fortsette jakten efter den. Vi fant like så snart et annet rypekull eller nogen nye ender som det ikke var tidsspillende å drive jakt på under forbireisen.

Således var vi under hele reisen forsynt med vilt i overflod, og da skyssfolkene, når vi hadde teltet for natten, moret sig med å fiske og likeledes på sin side i en håndevending kunde trekke så meget ørret og gjedde de vilde op av vannet, levde både vi selv og skyssen høit på fugl og fisk, hvorav det hver morgen blev stekt eller kokt hele gryter fulle. Som almindelig i disse lyse og behagelige sommernetter her oppe gjorde vi for en stor del natten til dag og omvendt idet vi som regel fortsatte reisen til omkring midnatt og brøt helst ikke op igjen før kl. 9 eller så den næste formiddag. Klerk hadde et stort telt med som var beregnet på å rumme 7 personer; og da vi var bare 3 og dessuten vel forsynt med bjørnehuder, renskinn og tepper som hele teltet blev belagt med på en myk underbund av friskt bjerkeløv som vi alltid hadde i overflod av like ved, hadde vi det så bekvemt og behagelig om natten som vi kunde ønske det, så meget mere som myggetiden, efter hvad jeg tidligere har bemerket, var forbi, så vi ikke hadde den minste ulelighet av disse nordens plagsomme moskitos.

Det var oprindelig vår bestem-

melse å fortsette turen like til Pasvikelvens utløp av Enaresjøen, men da vi på grunn av denne sommers ualmindelig ringe vannmengde i de finnmarkske elver allerede hadde besvær nok med å stake oss op til det sted[1]) hvor grensen mot Russland overskjærer Pasvikelven, og så at det vilde bli umulig å tilbakelegge med båten de resterende halvannen mil til den store innsjø lot vi det bero med å ha nådd så langt op som Norges territorium strakte sig. Dette så meget mere som våre skyssfolk viste sig temmelig uvillige til å hjelpe oss med den for tilfellet fornødne landtransport. Dette hørte heller ikke med til kontrakten. Og disse folk gjorde ikke mere enn akkurat hvad de behøvde.

Såvel på op- som på nedturen benyttet vi stadig anledningen, når en noget høiere kolle nærmere eller fjernere fra elven lovet oss en videre utsikt over de lavlendte skogstrekninger på norsk side, til å gjøre en liten rekognoseringstur innover disse, hvilken vi dog aldri hadde nogen opfordring til å utstrekke lenger enn til høist en fjerdings vei fra elvebredden. På enhver av disse små utflukter møtte oss det samme syn: endeløse furuskogstrekninger på en grunn som var dekket med renmose, småkupert, eller bestående av lave rabber eller tørrhauger, bare avbrutt av bløte myrer, — visstnok det mest ensartede skoglandskap av nogen betydeligere utstrekning i Norge. Da Klerk fortalte at han også på Enare-siden hadde funnet såvel terreng- som bevoksningsforholdene å være de samme som på Pasvik-siden og han ikke hadde nogen grunn til å anta at det mellemliggende terreng i så henseende frembød nogen forskjell, så skulde altså — forutsatt at arealforholdet på Munchs kart er nogenlunde riktig — det felt som tilhører Norge mellem den nevnte sjø og Pasvikelven utgjøre en furuskog på omtrent 50 geografiske eller 22 norske kvadratmil, uten annen avbrytelse enn de ovennevnte bløte og for en stor del utilgjengelige myrer.[1]) Her kunde man kanskje tro at man hadde med en virkelig urskog å gjøre. Men nei! Det var ikke en flekk i hele denne skog, hvor vi enn kom frem i den, som ikke bar spor av skogbrann med forkullede res-

1) Ved Rajakoski, ca. 3 mil fra Enare.

1) Angående den formentlig ringe anledning til å tilgodegjøre disse store skogforråd må jeg henvise til mitt skrift om skogforholdene i Finnmark.

ter av til dels betydelig større trær enn det nu fantes på disse strekninger spredt overalt omkring i skogen. Heller ikke var denne på langt nær så tett som den engang må ha vært, ennskjønt den i det hele tatt ikke kunde sies å være tynn eller glissen. Likeså inneholdt den betydelige masser av verdifullt bygnings- og sagtømmer av inntil 12 tommers tykkelse, så at den i våre dager, da omtrent samtlige norske skoger ikke består av annet enn «rene pinnetrær», ennu alltid vilde bli ansett som en respektabel skog.

På nedreisen, som tok betydelig kortere tid enn opreisen, samlet vi for største delen sammen vårt jaktutbytte for å ha det med til de respektive fruer på Vadsø. Foruten de før nevnte arter skjøt vi også i nærheten av Svanvik ved Store Klostervann nogen storfugler, likesom Klerk, som var den eneste av oss som hadde rifle med, var heldig nok til å felle et eksemplar av den store havørn (falco albicilla). Den kom en morgen og satte sig i en gammel furu bare et kort stykke fra vår leir. Som en botanisk eller plantegeografisk merkelighet skal jeg mens jeg taler om Svanvik, nevne at det ganske i nærheten av dette sted vokser ville solbær, likesom der også finnes et lite granholt. Begge deler fikk jeg opsitteren på Svanvik, Kirkgård, til å vise oss og den før nevnte svenske botaniker som vi overnattet sammen med på Svanvik, forat vi selv kunde overbevise oss om riktigheten av det som var fortalt oss. Som bekjent finnes ikke granen ellers på hele strekningen fra Salten til Russland, når undtas at den i den siste tid nu er funnet (av Klerk) også på tre andre steder i nærheten av den russiske grense i Sør-Varanger; og solbær kjennes ikke som viltvoksende her i landet nordenfor Romsdalen, men vel i det nordligste av svensk Lappmarken. Ovennevnte Svanvik er, eller var i alle fall dengang, det sist bebodde sted på norsk side av Pasvikelven. Derfra til elvens utløp i Bøkfjorden er det 5 mil, og til dens utspring av Enare-sjøen 9 mil.

*

Kort efter vår tilbakekomst til Vadsø (27. august) traff jeg på gaten det før nevnte medlem av mosekommisjonen, lensmann T.[1]), som bad mig komme bort til sig «da han hadde noget å vise mig som han visste vilde interessere mig». Jeg var ikke sen om å inn-

1) Lensmann Christian Taftesøn i Nord- og Sør-Varanger 1849—60. Utvandret til Amerika.

finne mig, og hvad skulde jeg vel til min store glede og overraskelse få se annet enn min jakttaske med krutthornet, haglpungen, optegnelsene og alt det andre i, som jeg hadde mistet i Storfossen.[1]) Bare et drikkebeger av rødt glass med mitt navn på som jeg hadde fått i utlandet av en landsmann var borte.

Funnet av tasken var gått slik til: Tre uker efterat jeg hadde passert Storfossen reiste T. atter op til Sjusjaure sammen med en eller to av de menn som samtidig med mig var reist nedover Jetsjok — om det var av min egen eller T.s skyss husker jeg ikke nu. Og da en av mennene mens de staket sig opover strømstillet under Storfossen, bemerket til de andre at staken hadde tatt fatt i noget bløtt på bunnen som forekom ham så fremmed eller påfallende, ytret den annen mann at det måtte være min taske; da de så på T.s opfordring soknet efter den kom den ganske riktig for dagen. Men optegnelsene som hadde ligget tre uker i den vannfylte blikk-kapsel? De var skrevet med blyant og til min store forundring ennu likeså tydelige som om det ikke var kommet en vanndråpe på dem. T. hadde tatt dem forsiktig ut av blikkkassen og tørret dem langsomt ved varmen. Bare heftets ytre kulørte omslag var løsnet fra bindet på grunn av klistrets opløsning. Jeg opbevarer dem ennu som en erindring om denne lille besynderlige hendelse, og deres innhold utgjør det vesentligste av de første to tredjedeler av mitt skrift om skogforholdene i Finnmark. Også det betreffende blad av Munchs kart er den dag idag helt uforandret, når undtas at den har mistet den grønne list som den var kantet med. Kruttet i krutthornet var naturligvis blitt til en grøt, men selve dette og haglpungen og det øvrige — mest toalettsaker — som fantes i jakttasken såvelsom denne selv var like gode og fulgte mig ennu i mange år på mine reiser. En mere uventet gjenfinnelse av en tapt gjenstand enn den her omhandlede hører visselig til de meget sjeldne tilfeller. Ingen tenkte på min jakttaske da T. for annen gang reiste opover Jetsjok, før staken sa at han kjente noget underlig på bunnen — denne bestod formodentlig av bare småsten — og elven er på dette sted så bred at et enkelt tak med en stake under båtens fart likeså godt kunde ha truffet på tusen andre steder av bunnen som nettop på den sunkne taske.

[1]) I Tanaelven.

Thorkel Berg Bang,

f. 1834 på Fredrikshald. Utgav i 1873 «Landmålerliv i Finmarken». Deltok i den norsk-russiske grenserydning i 1871, som opgikk, ryddet og merket grensen mellem Norge—Finnland og Norge—Russland.

Den finske delegasjon under oberst Tamelander og landmåleren Friman støtte til den norske ved Kilpisjärvi, sør for Lyngenfjord, og så blev landegrensen mellem Norge og Finnland befart til Anarjok, en biflod av Tana; så nedover denne store elv til Golmisoaive-Madagætsja i Polmak, hvorfra man fortsatte fjellvandringen langs grensen sydover, fremdeles mellem Norge og Finnland, til Modkavarre og Rajanjarg, hvorfra Pasvikelven danner grensen ned til Boris Gleb og Elvenes. — Ved røsen på Modkavarre hvor Norge, Finnland og Russland støtte sammen, blev oberst Tamelander avløst av den russiske baron v. Stackelberg, som skulde være med å gå op grensen mellem Norge (Sør-Varanger) og det russiske guvernement Archangelsk.

*

Tollefs og Ivers opmerksomhet og dyktighet, som jeg flere ganger har nevnt, fikk under de mange følgende gjenvordigheter daglig anledning til å åpenbare sig.

Obersten kunde ikke noksom rose disse flinke gutter, og meget morsomt var det å bemerke deres djerve likefremhet mot ham uten at den gemytlige nedlatenhet han alltid viste dem nogensinne fristet dem til brudd på den sømmelige ærbødighet.

Så snart vi hver aften nådde frem til bestemmelsesstedet var det deres første omsorg å finne et hyggelig punkt hvor vi kunde «fira brasa», henslengt på våre pressenninger og, hvad der især gjorde inntrykk på oss norske, nyte oberstens velsmakende karavan-te, som av hans tjener blev tilberedt ved hjelp av «iso canno» (den store kanne) og «pico canno» (den lille kanne) samt citronat.

Russerne har som regel en stor svakhet for te, som alltid serveres i glass, og kunde i aftenens løp konsumere ganske betydelige kvanta av den. Men dette er ikke forunderlig, da deres te står høit over den som i almindelighet benyttes hos oss. I alle fall varte det ikke lenge før vi blev oplært til å sette næsten likeså høi pris på den som obersten.

Når jeg her har omtalt flere av våre mere fremragende medhjelpere, kan jeg ikke undlate å nevne en høi, muskelsterk kven fra Skibotten, en av de dyktigste og

påliteligste av dem alle, tross vi fra først av måtte opføre ham som tjenestudyktig «på grunn av manglende begripelse».

Sannsynligvis hadde han også fått dette skuddsmål på en ekserserplass, da hans evner neppe hadde strukket til likeoverfor nutidens taktikk; for ved å se ham kom jeg til å minnes en lignende figur som på Gardermoen fikk sitt rulleblad påtegnet med karakteren «stupid» — under rubrikken «ansiktsform».

Jeg husker ikke å ha hørt ham snakke på turen, men jeg husker tydelig at han arbeidet for to, efterat Tollef med tålmodighet hadde fått innprentet ham håndgrepene.

At han var vår armés «Sven Dufva» er vel overflødig å tilføie; men merkelig var det at den kven som bar oberstens «kantin»[1]) var akkurat maken både i sinn og skinn.

Hans byrde var meget betydelig, men der såes aldri tegn på misnøie i hans ansikt; tvertimot lå der et bredt, godmodig smil over dette, når det lykkedes ham å få formon og stå ferdig med et glass friskt vann, hvor vi skulde passere en bekk, da han hadde opdaget at obersten holdt meget på «vattenkuren». — Da det store, slepne glass gikk istykker for ham blev han meget mørk i hu, men en dag stod «Apo» (Abraham) atter på post ved et kildevell foran oss og opvartet med en drikk vann av et sammenrullet stykke never, — taus, men strålende glad over sin opfinnsomhet. —

Av oberst Tamelander fikk vi foreløbig underretning om at hans funksjon som kommissær for Finnland skulde ophøre ved vår ankomst til røsen Modka-Vara, punktet hvor Norge, Russland og Finnland støter sammen, tre kvart mil før grensen når Pasvikelven.

Her skulde han avløses av generalmajor i den russiske generalstab, baron v. Stackelberg, som skulde gå op grensen mellem Norge og det russiske guvernement Archangelsk, og som i den anledning hadde fått ordre til å være i Vadsø allerede den 1. august.

Herom fikk vi også senere meddelelse fra Indredepartementet og pålegg om å sende generalen underretning om når vi kunde inntreffe ved Modka-Vara.

Selv uten den før omtalte forsinkelse skulde vi med almindelige dagsmarsjer og rastdager efter vår beregning neppe ha nådd det-

1) Kasse med kjøkkenutstyr eller medisin.

te punkt før i slutten av august, men nu gjaldt det å forsere marsjen så meget som mulig, hvortil også obersten var beredvillig tross hans foregående anstrengelser.

Men å avansere hurtig viste sig å være et meget besværlig arbeide; for vannskjelslinjen som grensen overalt følger, fører på de første 6 mil, i hvilke dens hovedretning er nordlig, gjennem et ualmindelig vilt og sønderrevet fjellterreng, hvor bratte styrtninger, ur, snebreer og gletsjerelver m. v. voldte oss en uavbrutt rekke av besværligheter, og hvor vi dessuten hadde den største vanskelighet for å finne havn til våre hester.

Hertil kom dessuten at vi blev opholdt ved en hel del skog som måtte hugges ut i linjens retning, likesom også mange av røsene måtte restaureres eller bygges op fra grunnen av. —

Det nytter i almindelighet lite å foreskrive lovregler hvor det ikke også kan foretas streng kontroll fra autoritetenes side, og især gjelder dette for strøk som disse, hvor bare nomader ferdes, tross det ikke har vært spart på strenghet i straffebestemmelsene.

Således bestemmer grensetraktaten av 7/18 oktober[1]) 1751 angående røsene m. v. i pkt. 7:

«Da de forrige grenserøser på adskillige steder dels have været med deres visere forandrede, dels rent udkastede og adspredte, hvorved megen ulejlighed er forårsaget grændsebønderne, så og den ønskelige rolighed og naboelige venskab imellem begge riger og undersåtter sammesteds er forstyrret; så er man kommet overens, at hvo, som herefter med sådan håndgjerning bryder denne fastsatte grændselinje ved at forandre eller rent udkaste nogen grændserøs, skal, til skræk og advarsel for andre så ildesindede, på gjerningsstedet ophænges.»

Allikevel var det klart å skjønne at røsenes ødeleggelse næsten alltid skrev sig fra uvorrenhet hos lappene, som benyttet dem som forrådskamre under sine flytninger. Men især har de en stor forkjærlighet for tilhuggede hjertestener som tjener som brynestener.

---

[1]) Når det står 2 datumer for en og samme begivenhet, så betyr det at det er efter gammel og ny stil. Gammel stil efter den julianske kalender lå i det 19. århundre 13 dager tilbake for ny stil efter den gregorianske kalender Denne siste blev innført i Danmark Norge år 1700, i Russland først ved revolusjonen i 1917.

Det vakte bestandig glede i selskapet når vi under marsjen til en røs gjennem kikkerten kunde opdage at den hadde dette sitt offisielle stempel i behold; for det var gjerne besværlig nok å fremkalle dens sirlige trekk av den 25[1]) år gamle, stenhårde masse, om vi ikke skulde være nødt til å ofre flere timer på først å utsøke en sten som var verdig til å bære inskripsjonen, og så å utføre dette kunstverk mens myggen med større rutine enn vi og likeså iherdig leverte ophøiet arbeide på hender og ansikt, eller en iskold vind gjennemblåste våre lemmer som var drivvåte av svette.

Den første ergrelse av dette slags hadde vi allerede ved røsen nr. 296, som vi efter megen hugging og en hård marsj over det høie Jækkavarre nådde om kvelden den 13. juli.

Først sent om kvelden fant vi en leirplass ved bredden av sjøen Kolajaure. Herfra fortsattes marsjen de følgende dager over en rekke golde fjell og en mengde sterkt opsvulmede vassdrag, inntil vi endelig om kvelden den 17. kunde slå vår leir ved en gressbevokset liten vik av den vakre Somasjaure som ligger i nærheten av det mektige snefjell Rejsduodderhaldi ved enden av den lange kile som Finnland i vest skyter inn i Tromsø amt.

De verste møisommeligheter inntil dette punkt hadde vi å bekjempe mellem fjellet Tallihupaks, røs nr. 298, og Ortasvaggi, røs nr. 301, hvor vi først efter 13 timers overordentlig anstrengende marsj fant såvidt føde for hestene at vi kunde etablere oss for natten.

I det hele tatt var de steder hvor det fantes «hestemat» av den største interesse og gjenstand for våre ivrigste efterspørsler blandt vappussene, da denne artikkel var den mest bestemmende faktor ved opgjøret av marsjplanene efter kartet. Alle var vi grepet av dens store betydning, og selv efter endt arbeide, da vi reiste hjem langs kysten, passerte vi neppe nogen grønn flekk, ja ikke engang gressbevokste tak, uten at det lød en mumling om hestemat i selskapet.

Ved Rejsduodderhaldi nådde terrengvanskelighetene sitt høidepunkt. Dette fjell inntar flere kvadratmil og består av en mengde topper, adskilt med dype skar og tilgjengelige bare på få steder. Våre lapper kjente ikke dette fjell, da ingen av dem hadde flyt-

1) Grenserydningen foregikk hvert 25. år.

tet på denne kant, og av de gamle, høist ufullkomne grensekarter var det endog ingen tilnærmelsesvis riktig veiledning å få.

Efter 2 dagers leting, som dessuten en tett tåke ytterligere besværliggjorde, lykkedes det å finne — ikke røsen selv men nogen få sammenlagte stener som viste dens fordums plass.

Under de omtalte elvepassasjer var det især trosset som bekymret oss; hvad oss selv angikk, fikk vi lære å finne oss i det verste. Ved en elveovergang inntraff det et større uhell, da en hest styrtet overende i elven, hvorved kløven med alle papirer og dokumenter i blev drivvåt. Vi kunde bare trøste oss med at de hadde vel vært for tørre før samt at de herefter fikk venne sig til det våte element, hvilket det også blev rik anledning til.

*

Grensekommisjonen befant sig nu på grenselinjen ved røs nr. 309, straks søndenfor Reisenelvs kilder, hvor Troms og Finnmark støter sammen. Herfra begynner vidstrakte myrtrakter. Grensen gikk nu mot sydøst til Urtavara. — Der var hverken vilt eller fisk å få, så man måtte holde sig til hermetikken. Det var triste og myrlendte trakter man nu hadde å gjennemvandre og humøret var derefter. Man hadde vanskelig for å finne for til hestene og var trette og kjede av den endeløse marsj. Endelig opdaget man et kvensk nybygge ved sjøen Hirasvuopio, og gleden var stor da man også fikk øie på flere kreaturer på gården. — Her var det melk å få, og den blev da også nydt i lange baner, uaktet det først var ut på natten man nådde frem til nevnte sjø. Den 22/7 nådde man frem til Urtavara, røs nr. 317, som ligger i sydvest for Kautokeino. En ekspedisjon var i forveien avsendt til denne by for å hente de nye mannskaper, lastdyr og proviant, som der skulde stå ferdig for å føres til oss. Det var uhyre besværlig i de bløte myrer hvor hestene sank dypt i så de svære kløver måtte tas av og bæres forbi. Dagen efter kom ekspedisjonen på villspor, og da provianten holdt på å slippe op, var situasjonen alt annet enn behagelig. — Fra Urtavara skulde våre hittidige mannskaper trekke sig tilbake til Lyngen, idet de blev avløst av de fra Kautokeino kommende; de fikk derfor sitt opgjør og tiltrådte tilbakereisen.

De nye mannskaper var mest nordmenn fra Alta med hester, som vi nu foretrakk for rener. Ved Pojasjavre syd for Tanaelvens kilder fant man et godt

sted å overnatte med rikelig hestefor men også rikt på mygg. Herfra bøier grenselinjen nedover mot det sydligste punkt, Beldovadda, røs nr. 341, omtrent på 68 gr. 23 min. n. br., for derfra å stige omtrent bent i nord for å ende hvor Karasjok og Tana støter sammen. Her var marsjvanskelighetene store, og lite gress var det for hestene.

Men den 2. august kunde kommisjonen innskibe sig på elvebåter for å ta nedad Skjetsamjok og derfra over i det mektige Tanavassdrag som blev fulgt like til Polmak. Grensen følger her elven, og det var en stor lettelse for kommisjonens medlemmer å kunne ombytte den besværlige fotvandring med å la sig makelig drive nedad strømmen, som her går i hovedretning mot nord, senere mot nordøst. Fra leiren ved Skjetsjamjok og til Polmak var det ikke mindre enn 32 norske mil, som vilde ta 5 dager å passere.

Polmak—Neidenelv.

Opholdet i Polmak var egentlig ingen rast, da vi var fullt optatt med besiktigelse av de nærmest omliggende grenseрøser, nemlig nr. 343, hvor grensen forlater Tana, nr. 344 på toppen av Harimatskajdi og nr. 345 ved sjøen Polmajaure (omtrent 1 mil østenfor Polmak), samt avstikningen og uthugningen av linjen mellem dem som fører gjennem en temmelig tett bjerkeskog. Her måtte videre forfattes utkast til protokollen for den befarte grenselinjes vedkommende, da det i det høieste hadde vært mulig å få notert kun de dertil nødvendige momenter under vårt foregående bestandige jag og de høist ubekvemme, i regelen horisontale, stillinger vi kunde innta i våre telter.

Endelig skulde der også på dette sted treffes en mangfoldighet av større og mindre forberedelser for marsjen til Pasvikelven, og disse voldte både obersten og oss norske en rekke av bekymringer.

Ved vår ankomst het det således at det hadde vært bare et par hester å opdrive og at renene, som skulde erstatte det manglende antall, bare var å få leiet for en betaling som vi anså for altfor skammelig (11½ spd.[1]) daglig for 11 rener og 2 førere), selv om renen under denne mere fremskredne årstid hadde gjenvunnet noget av sin bærekraft og led noget mindre av myggens angrep.

Efter forente anstrengelser, hvori vi dessuten kraftig under-

1) 1 speciedaler = 4 kroner.

støttedes av bergmesteren,[1]) som fra tidligere reiser var vel kjent i omegnen, lykkedes det i siste time å opdrive det fornødne antall hester hvis førere benyttet sig av situasjonen og tiltvang sig en godtgjørelse av 2½ spd. daglig hver for sig selv og sin hest, dog med undtagelse av en enkelt som tilhørte det annet kjønn og som omsider lot sig overbevise om at hennes arbeide måtte settes noget lavere i verdi enn de øvriges, mens hun ikke var å bevege til å leie ut sin hest uten at vi tok hennes behagelige selskap med på kjøpet. Det var altså ingen annen utvei enn å ta henne med i toget, så meget mere som hun fikk et vidnesbyrd for raskhet og marsjdyktighet som fjernet våre betenkeligheter i så henseende. Hennes utseende var visstnok intet mindre enn tiltalende for vår skjønnhetssans, men desto større komisk virkning gjorde den innsmigrende kurtise som Tollef affekterte, som alltid optrådte som hennes galante ridder når uhell med kløven e. l. inntraff under marsjen.

Efter å ha sendt trosset forut til den søndre ende av Polmajaure, tok vi selv båtskyss til dette punkt, hvorfra marsjen samme dag fortsatte til røsen nr. 347, Vuoma Varac.

Naturen er på denne strekning meget vakker. I forlengelse av Polmajaure, som innesluttes av de skogklædde fjell Zerbacokka og Harimatskajdi, ser man den nederste del av Tana, som her har en bredde av 6 a 8000 fot, slynge sig mellem de vakre fjell.

Terrenget, som fremdeles er sterkt kupert og skogbevokset, tillot bare en langsom avansering, især da våre nye hester var ganske uvant til å bære kløv og meget ubehjelpelige ved elve- og myrpassasjer.

Søndag den 13. fant vi sent om kvelden røsen Pitsus Marast efter en besværlig marsj med mindre gode vappusser. Det begynte å bli mørkt om kveldene og vi var meget bekymret for trosset som hadde vært nødt til å gjøre ennu betydeligere omveier til den andre siden av grensen, men heldigvis var vi ennu ikke ganske ferdige med treregionen og fikk omsider istand et uhyre ildsignal av de tørre bjerkestammer som vi med forente krefter slepte sammen.

Trette og sultne som vi var blev vi meget glade da vi efter et par timers forløp hørte den første svake lyd av hestebjellene fra li-

[1]) Tellef Dahll (bestyrer av Norges geologiske undersøkelse fra 1858) opdaget gullet i Finnmark og stenkullene på Andøen.

en nedenunder, og kort efter var den livlige avkløvningsscene i full gang. Men denne gikk dog ikke for sig med den sedvanlige lystighet, og Tollef var ualmindelig morsk i kommandoen. Jeg sluttet herav at det hadde inntruffet noget uheldig.

Dette fikk jeg også snart sørgelig visshet for. Uten å svare på min anmodning om tørt ombytte som jeg høilig trengte, gav han sig med en ynkelig mine til å henge op alt hvad mine vadsekker inneholdt av linnet, strømper og klær på en teltsnor som han strammet ut foran ilden ved hjelp av våre lange finnstaver.

Uaktet dette uhell var av ikke liten betydning, i betraktning av at vår marsj herefter i flere dager skulde føre oss over skogløse vidder og været var koldt og fuktig, blev det dog langtfra tatt på den alvorlige måte som Tollef lot til å frykte for. Tvertimot fremkalte den lange rekke av forskjelligartede ytre og indre bekledningsstykker i drivvåt tilstand, som han taus og sukkende drog frem og ordnet på snoren ved siden av hverandre og hvorav det ene bar mere motbydelige merker enn det annet efter alvorlige basketak i myrene, munterhet over hele selskapet, eieren inklusive.

Til å holde munterheten vedlike bidrog også våre lapper ved den keitede måte hvorpå de behandlet de store, ennu litt viltre hester, som øiensynlig inngjød dem en sann redsel. Da således en av hestene i glede over å bli kvitt sin svære byrde gjorde nogen sprang fremover, så vi plutselig et par lapper sette avsted opover fjellet, idet de så sig tilbake for å undersøke om forfølgelsen vedvarte.

Efter kartet skulde vi nu ha omtrent 4 mil til Neiden elv, hvor ny forsyning av proviant og ny besetning av folk og lastedyr ventet oss; men jeg tar neppe betydelig feil ved å regne vår marsj til det dobbelte. For på hele denne strekning finnes bare 2 røser, som markerer de første $1^1/_2$ mil, uaktet den øvrige del av linjen fører over vidstrakte, golde vidder, hvor hverken våre vappusser eller våre karter kunde gi nogen sikker veiledning. Det som mest forlenget marsjen var de betydelige avstikkere vi måtte gjøre for å finne føde for hestene.

Av de nevnte røser har G o l m i s o a i v v e M a d a g æ t s c h a i alle fall historisk interesse, da den tidligere dannet begynnelsespunktet av grensen mellem Russland og det såkalte f e l l e s d i s t r i k t, hvis endepunkter mot havet var Bugøynes ved Varanger-

fjorden i vest og midten av Fiskerhalvøen på Murmankysten i øst.

Ved traktat, avsluttet i St. Petersburg 14/2 mai 1826, blev dette distrikt delt overensstemmende med de av begge rikers kommissærer året forut utførte karter og reguleringer, således at Norge beholdt terrenget vest for Pasvikelv, med undtagelse av den lille firkant som omslutter Boris Glebs kapell, beliggende 1 mil sønnenfor Sør-Varanger kirke, og dessuten det terreng omkring Jarfjorden som innesluttes av Jakobselven i øst, og i syd av en linje fra et punkt en verst nordenfor til Grense-Jakobselvs kilder.

*

Rypenes lovmessige fredningstid var utløpet men uten synderlig forandring for vår husholdning, da ennu kun en enkelt ad gangen krysset vår uhyggelige fjellvei; først nede i skogtraktene omkring de store vassdrag meldte de sig i hele familier.

Men uaktet en slik avveksling kunde vært behagelig hadde vi ingen grunn til å klage hvad provianten angikk; mange ganger verre måtte den forrige grensekommisjon[1]) ha vært stillet i denne henseende, da den ikke hadde hermetisk nedlagte saker å ty til.

Herr Thornes «conserves», som vi alle var forsynt med, og hvorav ikke en eneste tok skade under hele ekspedisjonen, har nådd en fullkommenhet som er all anerkjennelse verd. Turister som ferdes i trakter som disse, vil også mere enn nogen annen vite å påskjønne og opmuntre denne industri som virkelig er en sann velsignelse for dem.

Har jeg først begynt å gjøre rede for vårt matstell så må jeg også nødvendigvis nevne en rett som spilte en større rolle, i alle fall for mitt vedkommende; jeg tør nemlig ikke påstå at min smak i dette stykke deltes fullt ut av mine reisefeller. Men jeg er sikker på at disse vilde finne det forunderlig om jeg hadde glemt Tollefs berømte «tjukk-erter», som han til deres fornøielse fristet mig til å nyte til de urimeligste tider av døgnet.

Under militære leirsamlinger har kokescenen ved kompanigrytene alltid hatt noget tillokkende for mig, men under disse høist originale forhold fikk denne tilbøielighet en desto sterkere makt. Selv om denne visstnok efter de

[1]) Den forrige grenserydning fant sted i 1846. Dens medlemmer var premierløitnant i artilleriet, senere generalmajor Wergeland og sekondløitnant i kavalleriet Hertzberg.

anstrengende dagsmarsjer for en vesentlig del skyldtes den liflige duft fra den store kasserolle med saltkjøtt-suppe, — det daglige utbytte av en aksjekapital som var sammenskutt av våre faste assistenter og hvis verdi forøkedes ved tilskudd fra vår side i form av hamburgerskinke, så var dog ikke denne materielle årsak den eneste.

En likeså dragende makt har nemlig den lune gemytlighet som råder innen den forventningsfulle krets som har samlet sig med sine snaddepiper i brokede grupper, og den pikante og ofte lærerike konversasjon mellem disse representanter for forskjellige nasjonaliteter som nettop under slike scener åpenbarer de fleste karakteristiske trekk.

Tollef hadde som sagt snart opdaget min svakhet for interessentskapets «tjukk-erter» og forsømte derfor aldri anledningen når han trodde å kunne glede mig med denne delikatesse. Ofte var jeg forlengst gått til hvile før den var ferdig, men det hjalp ikke, for han hadde opdaget at intet var så godt å sove på som «tjukkerter». «En dristig påstand, men la gå», tenkte jeg, «det er i alle fall vel unt».

Tollef var ikke grei å motbevise når han kunde henholde sig til sin egen erfaring, og derfor gikk det som regel ikke bedre med min protest når han om morgenen presenterte samme rett ved siden av kaffekannen, idet han uttalte den erfaringssetning at ingen mat var så god å marsjere på. Dette kunde han jo også ha litt rett i.

*

Strøket mellem Guellebastam Varre og Neidenelven består hovedsagelig av fjellstrekningen Stuorgærgenionas, hvis milevide, lave terrasser som regel kun er bevokset med renlav. I flere dager vandret vi tvilrådige omkring på disse vidder, hvor ingen av våre folk dristet sig til å påta sig ledelsen av kolonnen, så vi måtte altså selv forsøke å famle oss frem mens et stadig vedholdende regnvær gjorde den øde natur enda uhyggeligere.

Desto større liv blev det derfor i oss da det av et signal fra teten kunde forståes at de hadde bemerket noget interessant, og snart var hele selskapet, med undtagelse av trossets folk, forsamlet omkring en del meget store, flate stener fra hvis underliggende uthulning det hørtes en uavbrutt skarp gjøing som av et halvt snes hunder.

«Det er fjellrev», mente en.

«Nei, jagu' er det gråbein», påstod Tollef.

Utgangene blev tilstoppet i en

fart på nogen få nær, hvor vi stod vakt, men alle forsøk på å røke ut ulveungene var forgjeves, da det var umulig å få ild i den våte mose, og efter nogen venting måtte vi derfor opgi dem for å kunne nå leirplassen som lå ¾ mil til siden før natten falt på.

Bare en av oss hadde besluttet å holde stand tross det pøsende regn, og det var Iver. Bevebnet med oberstens gevær vilde han ikke opgi sin post, da han håpet at i alle fall nysgjerrighet omsider vilde drive en av de underjordiske ut i dagen.

Under marsjen til leiren, da jeg tilfeldigvis hadde skilt mig fra de øvrige, fant jeg et slikt hi til omtrent ¼ mil fra det forrige, men også her var beboerne så godt gjemt under de svære stener at jeg måtte nøie mig med å merke mig stedet.

Våre vappusser hadde stukket hodene sammen og funnet ut en marsjretning for den følgende dag, dog uheldigvis i motsatt retning av våre ulvehier; men mens vi beklaget at den korte tid tvang oss til å opgi dette kom Iver ut på natten til leiren drivende våt men ytterst stolt og slengte en ulveunge av størrelse som en lappehund for våre føtter.

Tilfellet vilde imidlertid at det allikevel skulde bli ulvejakt den følgende dag.

Leiren var brutt og allting ferdig til avmarsj da jeg plutselig blev overfalt av en så voldsom «feltsjuka» at jeg i flere timer ikke kunde røre mig et skritt. Dette så ytterst fortvilet ut. Alt bebudet det verste, og verre enn sykdommen selv var bevisstheten om min hjelpeløse stilling midt i ødemarken. Her var kun to ting å velge imellem: enten å trosse til det ytterste eller å gi helt tapt og forsinke ekspedisjonens øvrige personale 8 a 14 dager for å la mig slepe til nærmeste bebodde sted (Neiden), — og der behøvdes ikke lang betenkning for å velge det første alternativ. — Ut på eftermiddagen hadde sykdommen nådd sitt høidepunkt, og Tollef, som hvert 10. minutt var inne for å iaktta dens gang, smilte tilfreds da han endelig fikk svar på sine spørsmål og skjønte at jeg nu kanskje var istand til å ta noget til livs.

«Kapteinen skulde vel ikke ha lyst på litt tjukk-erter nu?» var hans lumske spørsmål; «jeg har lagt merke til at den er så urimelig god når man har vært syk», la han til.

«Er du fra forstanden, gutt, tjukkerter nu?»

«Ja, det er ingen erter i den.»

Da han hadde fått mig til å le

var han ovenpå, og jeg hadde kun å svare: «Det er en annen sak.»

Mens jeg altså gledet min trofaste tjener med å nyte hans universalmiddel hørte jeg mine kamerater komme til leiren mens de ivrig drøftet det inntrufne beklagelige tilfelle og dets mulige følger. Men da teltdøren blev åpnet og de fikk se patienten i ferd med å ta de siste munnfulle av den tallerken som Tollef med gledestrålende ansikt stod ferdig til å ta imot, var alt lutter liv og munterhet igjen.

Obersten og kaptein Ræder, ledsaget av en del faste mannskaper, hadde fått narret frem og skutt 4 ulveunger av det hi som jeg hadde anvist, hvilket senere innbragte våre assistenter en god ekstrafortjeneste, da lensmann Klerck avgjorde striden «fjellrev eller gråbein» til gunst for Tollefs påstand.

Samme dags kveld marsjerte vi 1 mil ned til skogregionen, og dagen efter brøt vi oss frem i et møisommelig terreng inntil vi sent på kvelden støtte på et betydelig vassdrag som måtte være Neiden elv. Men intet tegn var å opdage til at vårt nye mannskap var i nærheten, derimot tydet alt på at vi var kommet for høit op. Vi måtte imidlertid slå oss til ro for natten hvor vi var og innskrenke oss til å signalisere med bål fra de omliggende høider.

Dette lykkedes også, for om natten inntraff Haukland, som hadde vært avsendt med dampskibet fra Polmak for å ordne med det fornødne på de følgende stasjoner, ledsaget av en vappus, og morgenen efter blev vi ført av dem langs elven ned til det sted hvor grensen overskjærer Neiden elv, omtrent en mil fra vår leirplass.

Elven var her meget bred og dyp så at vi selv og vår bagasje måtte føres over på en tømmerflåte som skyssfolkene hadde bygget til dette bruk.

Neidenelv—Pasvikelv.

Efter våre beregninger skulde vi nå Modkavara den 23. og fikk nu svar fra general Stackelberg[1]) at han vilde vente oss der ved denne tid. Men foruten de allerede inntrufne forsinkelser forutså vi nu en hel rekke andre som lot befrykte at han vilde komme til å vente på oss. Røsen Bollomoaive, nr. 351, blev funnet, men nu måtte linjen stikkes og hugges både tilbake over elven og fremover, hvor det dessuten lot til at vi herefter vilde få meget mere rydning å utføre enn nogensinde tidligere.

Men verre var det at 4 av de

[1]) Den russiske grensekommissær.

hester som var kommet fra Neiden forsvant fra leiren den første natt og blev gjenfunnet først 2 dager senere efter en møisommelig leting rundt om i fjellene. Årsaken var lett å skjønne, da vi overalt i vår nærhet traff friske spor av bjørnen, uten at det dog lykkedes oss å få se den selv og få hevnet den skammelige strek.

Været vedblev å være fuktig med kolde netter; dog var vi så heldige å få benyttet sekstanten på røsene Bollomoaivve og Dobbeljaure, begge beliggende mellem Neidenelv og det likeså betydelige vassdrag Munkelven. Når undtas disse dager, da solen dog kun til enkelte tider brøt frem mellem skyene, hadde vi som regel dels regn og dels tåke, hvilket i lengden blev ytterst besværlig for oss alle.

Søndag kveld den 20. slo vi op vår leir ved søndre bredd av Munkelven efterat vi lykkelig hadde utført den vanskelige overgang over 2 brede armer av dette vassdrag, og dagen efter gjorde vi den lange marsj over det kuppelformige gressklædde fjell Rejsagora (røs 353) til Nutsjaure, et vann som ligger $^1/_2$ mil sønnenfor. Rejsagora skiller sig fra alle omliggende fjell ved sine ualmindelig jevne og svakt hellende skråninger, men når man har nådd toppen merker man snart at denne allikevel dominerer terrenget på mange mils avstand. Her ser man nemlig mot nord hele den lange rekke av høifjell som omslutter de fjordarmer som fra Varangerfjorden skjærer sig inn i Sør-Varanger prestegjeld og hvis karakteristisk formede konturer kun til dels viste sig på de før bestegne høider; mot øst kan man i et halvt snes mils utstrekning følge de avrundede høiderygger som begrenser Pasvikelvens brede dalføre, og i syd og vest, hvor den store finske fjellslette igjen åpner sig, finner øiet et behagelig hvilepunkt i den store og vakre Enare Träsk med sine mangfoldige skogklædde tunger og holmer.

Det er dessverre kun dette inntrykk av et flyktig blikk utover landskapet jeg har å meddele fra dette punkt som under nogen heldige værforhold måtte ha fengslet vår opmerksomhet og interesse.

Skjelvende av kulde hadde vi utført de nødvendige kompassobservasjoner; nogen annen opmerksomhet kunde vi ikke ofre på den rikt avvekslende natur omkring oss men måtte derimot søke å friske op vår egen ved å velte stener til den forfalne røs. En skjærende kold vind fra Ishavet og svære sneilinger som med tru-

ende fart veltet frem i skarene, drog uvilkårlig våre lengsler i retning mot den lune flekk sønnenfor oss som var bevokset med skog og yppig gress og hvor våre telter og et prektig bål gjestfritt og hyggelig vinket oss i møte. Så snart alt var i orden bar det derfor i springmarsj utover lien. —

De følgende dagers marsj, inntil vi endelig den 24. om kvelden nådde Modkavara, førte oss over den sterkt gjennemskårne, 6 mil lange høiderygg Rejsoaivve Duoddar, hvor grenselinjens retning er betegnet ved såkalte riksmerker (uten hjertesten) på toppen av høidene; Nutsjavre varre, Corne varre, Reja vodas, Cadder varre, Njam calgas og Modkavara.

Til dette strøk knytter sig få eller ingen interessante minner, kun en gjentagelse av de samme marsjbesværligheter i et stadig mere gjennemskåret terreng og ytterligere forøket av vedholdende regn og tåke. De drivvåte telter var dobbelt tunge for våre hester som allerede før hadde en betydelig vekt å bære, og vår egen forfatning var virkelig alt annet enn misunnelsesverdig. Vi var vant til å trosse terrenghindringer av et hvert slags og daglig å tilbakelegge betydelige distanser så ingen av oss klaget over tretthet tross det ikke blev nevnt noget om rastdager. Bortsett fra den berammede tid for møtet med generalen var det allikevel nødvendig å forsere marsjen da vi ellers neppe kunde avverge farlige følger av de mange kolde netter vi tilbragte på den våte mark. Vi slapp fra det med reumatiske anfall av mindre betydning eller et og annet forbigående illebefinnende.

Tross alle anstrengelser viste det sig umulig å nå frem før en dag senere enn avtalt. Men da vi natten mellem den 23. og 24. kamperte ved sjøen Varseljaure, omtrent 3 mil fra Modkavara, blev allikevel forbindelsen med den herværende troppestyrke på en måte tilveiebragt, idet vi støtte på en fremskutt patrulje bestående av 2 skoltelapper som var utsendt på opdagelse. Den ene av disse drog samme natt tilbake med rapport mens den andre blev igjen for å følge oss som vappus til leiren.

Vår nye kamerat, Wasili, var undersetsig, meget sterkbygget, langskjegget, med ualmindelig lette bevegelser og en merkelig tungerapphet. I en fart tilfredsstillet han vår nysgjerighet angående den norsk-russiske troppestyrke ved Modkavara. Han hoppet lettvint foran oss på tuene og lot sitt lurvete hode, som var be-

dekket med en liten ullen kalott, uavladelig danse til høire og venstre idet han snart henvendte sig til obersten på russisk og snart til oss på et kaudervelsk av norsk, lappisk og russisk. Vi erfarte at generalen hadde en betydelig styrke av forskjellige grader: en guvernementssekretær (svarende til våre lensmenn) fra Kola som underkommissær, en læge (polakk), en landmåler og en politibetjent fra Arkangelsk, to tjenere samt som huggere og rorskarer omtrent 40 skolter, hovedsakelig fra lappebyen Boris Gleb som ligger like ved kapellet av samme navn. Det var behagelig å høre at lensmannen i Sør-Varanger, Klerck, som efter hvad der blev berettet fra Neiden skulde være syk, allikevel hadde kunnet følge med våre båtfolk op Pasvikelven for å møte oss ved Modkavara, for der går et ry av denne mann blandt alle både norske og engelske turister som ferdes i disse strøk, for den dyktige og velvillige veiledning han alltid er parat til å gi dem og — hvad der fremfor alt tiltalte oss — for den gjestfrie mottagelse på hans vakre eiendom Elvenes, som man likeledes alltid kan gjøre sikker regning på.

Da vi nærmet oss toppen av Modkavara trengte allerede lyden av den travle virksomhet i leiren frem til oss, og straks efter såes denne selv i en lysning i furuskogen ved fjellets østre fot. Mens vi gjorde et lettvint toalett blev vår ankomst meldt ved et skudd fra Tollef som strakte en orre-[1]) unge til jorden uten å vite at også en annen lurte på samme bytte. Fra skogens dyp trådte nemlig frem en hittil usett jeger. Ved sin gigantiske legemsbygning passet han til beskrivelsen av lensmann Klerck, hvad han også straks presenterte sig for. Bekjentskapet blev øieblikkelig sluttet, men mens Klerck fortsatte forfølgelsen på de øvrige medlemmer av orrefamilien gjorde vi vår opvartning hos generalen, hvor utveksling av fullmakter og planen for arbeidets ordning avtaltes på fransk. Senere blev det dog avløst av tysk som viste sig å være det fellessprog som var best kjent av alle parter.

Merkelig var forøvrig den sprogforvirring som hersket på dette ellers fullkommen øde sted; her taltes norsk, svensk, kvensk, lappisk, russisk, fransk og tysk om hinannen; ja, endog det danske sprog hadde sin representant,

[1]) Der må menes b a r f u g l (Tiur og Røi), da orre eller årfugl ennu ikke er observert i Sør-Varanger men vel både i Alta og på Kolahalvøen. W.

nemlig i en kjøbenhavner, bosatt i Neiden, som hadde fulgt oss.

Bevisstheten om de overståtte anstrengelser og det brokete og interessante billede som leiren, eller rettere bivuakken, med omgivelser frembød var i høi grad oplivende. Bak denne hørtes en uavlatelig knaking og braking, hvis tiltagende heftighet tilkjennegav at Huseby med sine raske huggere, som i den siste tid hadde arbeidet natt og dag, også var i sterk anmarsj, og rundt omkring i vår nærmeste omgivelse såes nordmenn, lapper, kvener og russere som tumlet om hverandre, dels i ivrig arbeide med sine hester, leirslagning o. l., dels fordelt i grupper om flere større og mindre bål som lyste op som til en fest i den prektige furuskog, fra hvilken de hvite telter hist og her tittet frem.

Av disse bål må nevnes det som var laget av Klerck, da det straks røpet den erfarne og praktiske mann. Det bestod nemlig simpelthen av to lange stokker som lå over hinannen og delte rummet mellem ham og hans personlige lappeadjutanter i 2 deler, hver dekket med et skrått halvtak. I de to møtende flater av stokkene var gjort flere innsnitt, hvorved ilden som tendtes mellem dem bredte sig jevnt såvel i den underste som i den øverste stokk og sendte hele natten en behagelig varme til hans leie under skråtaket.

Arbeidet påbegyntes allerede tidlig neste morgen med at samtlige kommissærer besiktiget røsen på Modkavara. Denne gav vi en imponerende høide på grunn av dens betydning som sammenstøtningspunkt for alle tre riker. Det samlede huggekompani av kvener, skolter og norske lapper stod ferdig til å ta fatt på oprydningen av den ennu synlige gate over Rajavarac til Gelsomiojaure, hvilken gate de 25 år ikke på langt langt nær hadde formådd å utjevne med den høie furuskog på sidene. Så snart signalet var gitt suste økser, kniver og nedfallende stammer omkring oss, og med en forbausende fart blev gaten ganske glatt barbert på en mils strekning ned til nevnte sjø og videre over nesset Raja-niarga. Den usedvanlig elegante røs (nr. 355) på nessets østre bredd var til en behagelig avveksling firkantet og blev forsynt med en sirlig uthugget hjertesten som peker i Pasvikelvens retning.

Perpendikulært til den uthuggede linje går fra Modkavara ut en annen bred gate i skogen som minnet oss om å si farvel til Finnlands «moar, fjell och skär».

Nødvendigheten tvang oss nemlig til å gi op tanken om å kunne gjøre nogen som helst avstikker, hvor megen opfordring vi enn hadde til det. Neppe to mil fra oss hadde vi nemlig det nu så berømte vassdrag Ivalo jokki, tidligere neppe kjent av navn, som i sin fjerne avkrok syntes å gjemme skatter som vil gjøre dikterens billedlige ord «et gull-land dock det är» til en uanet virkelighet, for efter generalens beretning gikk allerede den gang det daglige utbytte op til omkring 10 spd. for hver arbeider.

Men hadde vi måttet si Finnland farvel, så beholdt vi dog fremdeles det behagelige selskap av våre elskverdige finske kamerater fra den lange, møisommelige ferd: oberst Tamelander og hans assistent, ingeniør Frimann. Den siste trosset riktignok senere alle våre overtalelser og bestemte sig til å reise over Neiden gjennem finsk Lappmarken til sitt hjemsted nær Uleåborg så snart protokollene kunde bli ferdig og underskrevet i Vadsø, men obersten som allerede tidligere hadde ytret ønske om å gjøre sig bekjent med Norges civiliserte strøk efter å ha gjennemstreifet dets ørkener, blev nu fast i beslutningen om å legge hjemveien over Trondhjem og Kristiania da han hørte at dette også var generalens plan.

Pasvikelv—Jakobselv—Vadsø.

Kommissæren for Russland var en eldre mann, henimot 60 år, men hans ranke holdning, smekre legemsbygning og livlige vesen gav ham et langt yngre utseende. — Tidligere hadde han vært anvendt i et lignende hverv men riktignok av en ganske annen betydning, nemlig som kommissær ved reguleringen av grensen mot Besarabien efter Krim-krigen. For å ha en grad som svarte til denne viktige stilling utnevntes han til generalmajor i generalstaben og gikk ved denne anledning forbi 700 oberster. Som generalstabsoffiser interesserte han sig spesielt for topografi og lot i det hele tatt til å være en særdeles kunnskapsrik offiser; men da han fikk erfare de krefter vi her har å råde over i den retning fikk jeg et annet likeså betegnende sammenligningstall: som leder av opmålingen og kartlegningen av de keiserlige domener hadde han i noen år hatt 1200 ingeniører — civile og militære — under sin kommando.

Pasvikelvens vassdrag dannes hovedsakelig av en rekke større og mindre sjøer som er forbundet med korte, som regel sterkt strømmende elver. Dels på grunn

herav, dels fordi strykene hyppig avbrytes av betydelige fossefall, og dels endelig fordi her ikke finnes så dyktige stakere som karasjoklappene, blir farten nedover Pasvikelven forholdsvis betydelig langsommere enn på Tanaelven; fra Rajanjarga til Elvenes — omkring 11 mil — tok det omtrent 3 dager.

Men så var til gjengjeld Pasvikvassdragets naturomgivelser enda mere tiltalende. Overalt langs buktene, ute i selve vannet, er det en overordentlig rikdom på halvgress (Carex aquatilis), som her når en betydelig høide, i forbindelse med en særdeles yppig vidjevegetasjon, og innenfor denne ramme, hvor det er tørt land, finnes en mengde praktblomster, som Epilobium angustifolium m. fl. a., som i forening med dette danner en vakker forgrunn for furu- og bjerkeskogen. Kommer så hertil de hundrer av ender som vrimler inne i buktene, flokker av prektige svaner på et halvt snes ad gangen som opskremt av sin dype fred tyr inn til de indre bukter, det varme solskinnsvær som nu er inntrådt og som frister til å nyte behageligheten av den hurtige båtfart over den speilklare vannflate i en desto makeligere stilling, — er det vanskelig nok å huske på at man nærmer sig Ishavet med raske skritt.

Den 26. tilbragte vi første gang efter avmarsjen fra Polmak natten under tak på gården Svanvik ved Coalmijaure hvor vi ved hjelp av friskt høi redet oss et behagelig leie på gulvet hos en forhenværende soldat som bodde der og som var opsynsmann ved veianlegget fra dette punkt til Langfjorden.

Under farten hertil mistet russerne 2 båter som blev knust i Mennikafossen uten at det dog forårsaket videre ulykke.

Det merkeligste bevis for denne trakts overordentlig gunstige vekstforhold, tross dens beliggenhet så høit mot nord, finner man nær Coalmijaures vestre bredd hvor en samling av omtrent 50 grantrær av temmelig anseelig høide danner en gruppe midt inne i furuskogen. Stedet ligger under omtrent 69° 20' n. br. og 19° 30' ø. l. fra Oslo meridian, mens granen ellers, såvidt vites, ikke finnes lenger nord enn i Rana, altså omtrent 40 mil sønnenfor.

Russerne hadde fart hurtigere nedover enn vi, så at vi ved ankomsten til Boris Gleb den 28. traff alle våre bekjente skolter i full beskjeftigelse med sine hjemlige sysler, og foruten dem dessuten en hel del fruentimmer, oldinger og barn; imellem de bitte

små hus vrimlet det av skolter, de fleste mere eller mindre befengt med den heslige sykdom hvorav de har fått sitt navn, skjønt de merkelig nok hadde ord for å være rensligere enn fjell-lappene.

Ganske nær skoltebyen ligger det lille kapell vakkert inne i en bjerkeskog; men jeg må bekjenne at vi nu hadde råd til å ofre det bare et lite blikk, for et stykke lenger nede i vassdraget såes gården Elvenes, hvis ualmindelig tiltalende beliggenhet på en fremspringende odde ved elvens utløp i Bøkfjorden optok hele vår opmerksomhet, og det så meget mere som vi her imøteså en behagelig avslutning på vårt møisommelige nomadeliv. Visstnok hadde vi enda et stykke av grensen å gå op, nemlig den omtalte firkant som dannes av en del bratte høider omkring Boris Gleb samt den omkring 4 mil lange fjellstrekning over til Jakobselvens kilder. Men denne marsj anså vi nu bare for en spasertur, tross den ved den måte vi her måtte innrette oss på blev fordoblet.

Da nemlig Jakobselvens leie gjennemskjærer et usedvanlig vilt terreng er det noget nær ufarbart såvel i båt som langs breddene undtagen kanskje for fotgjengere uten byrde. Efter Klercks råd ordnet vi derfor forretningen således at vi først besiktiget den siste riksrøs (nr. 363) ved Jakobselvens utmunning i Ishavet og derefter gjorde marsjen fra Elvenes til dens kilder (røs nr. 362) og samme vei tilbake igjen.

Reisen til Jakobsvik foregikk på et fjorddampskib som bar navnet «Fram», tross det brukte 2 timer på milen. Først ved midnattstid kom vi frem, famlet oss i mørke lykkelig op over de speilglatte flater av fjellet, fant ved hjelp av lykt den høie cementmurte røs med hjertesten i god stand og kom likeledes uten synderlige uhell ned og ombord igjen. Klokken var blitt 1 om natten, og nu skulde vi da endelig prøve å hvile litt på dekket, hvor vi ved å spenne seilet over bommen hadde dannet oss et slags telt; for skibet inneholdt ingen som helst passasjerbekvemmeligheter.

Hittil hadde vi hatt stille vær, men ikke før var vi kommet til ro så forkynte en hvinende lyd at et uvær var i anmarsj. Stormen brøt løs, og et forferdelig skrål og spetakkel av en mengde stemmer, dels tilhørende skibets besetning og passasjerer, dels kommende utenfra, blandet sig med stormens hyl. Uten å begripe meningen kunde jeg skjønne at noget alvorlig var på ferde; i en

fart blev begge utganger barrikadert med en hel del tunge gjenstander, hvorav flere på de to øvrige sider presset vårt soverum mere og mere sammen og ofte blev gjenstandene slynget temmelig voldsomt mot våre skrøpelige fengselsvegger. I det lengste håpet vi at beleiringen skulde ophøre, men da de svære projektiler til sist avløstes av et sant regn av kardetsker blev situasjonen uutholdelig.

«Jetzt werden wir ja auch mit stockfisch bombardiert», ropte generalen. Han var truffet i hodet og forsøkte å reise sig. Ingen parlamentering nyttet; «her gjelder det livet», blev det ropt inn til oss. Det hjalp heller ikke at vi forsøkte å gjøre den samme påstand gjeldende for vårt vedkommende. Men da vi ved forente anstrengelser hadde skaffet oss en utgang skjønte vi at det ikke hadde vært tid til å tenke på oss; for en del båter som var aldeles overlastet med stokkfisk hadde i synkeferdig tilstand signalisert til dampskibet efter hjelp.

Vår tilbakereise til Elvenes blev altså alt annet enn behagelig, da vi måtte tilbringe den største del av natten på åpent dekk.

Foruten denne utflukt til Jakobsvik besiktiget vi under opholdet på Elvenes røsene i den omtalte firkant omkring Boris Gleb, et temmelig besværlig arbeide, da terrenget her er sterkt gjennemskåret og fjellsidene meget bratte. Dertil arbeidet vi flittig på våre protokoller hvorav den som angikk grensen mot guvernementet Archangelsk skulde skrives på fransk, mens den norsk-finske blev skrevet på norsk og svensk.

Marsjen over til Jakobselvens kilder og tilbake igjen (8 a 9 mil) med tilhørende observasjoner, avstikninger og oprydninger i de temmelig betydelige skoger tok bare 3 døgn; alle mann arbeidet av ytterste krefter for snarest mulig å få ende på våre møisommeligheter, og spesielt var det om å gjøre for samtlige kommissærer å undgå et 8 dagers forlenget ophold i norden, til næste dampskibsleilighet fra Vadsø, hvor vinteren var i full anmarsj, hvad vi var telegrafisk underrettet om på nedturen allerede nogen få dager efter vår avreise (den 9. september).

Da vi allerede den 5. kom tilbake til Elvenes hadde vi et par dager til fullførelse av våre protokoller som skulde undertegnes i Vadsø.

*

Fjellstrekningene Stuorgoloaivve og Vachtoaivve, over hvis man-

ge temmelig høie topper linjen går fra Pasvikelv til Jakobselv, er gjennemskåret av en mengde dype skar med skogbevokste sider.

Den annen dags middag slo vi vår leir ved Benagsjaure og efterlot her den største del av mannskapet og bagasjen mens vi selv med nogen lette tropper fortsatte marsjen over en rekke myrer og golde fjell til røsen nr. 362 som ligger der hvor de 3 bekker som danner Jakobselven støter sammen.

Det lykkedes oss å finne punktet og røsen vel bevart, men efter en meget lengere marsj enn vi hadde gjort regning med under vårt arrangement for natten, ved hvilket vi hadde tvunget oss selv til straks å gjøre samme marsj tilbake igjen.

Ved middagstid den tredje marsjdag var gaten ferdighugget og alle røser bragt i full stand, og nu stod kun den siste forretning på linjen igjen, nemlig et efter omstendighetene avpasset festarrangement. I det vakreste vær og den gladeste stemning var hele selskapet samlet på skråningene av en liten skoghøide ved enden av Benagsjaure, nær røsen nr. 361, hvor det snart av alle mann blev disket op med de forskjelligste retter i umiddelbar nærhet av hverandre. Selskapet var ytterst «blandet», det er sant, men forskjellen utjevnes lett under slike omstendigheter hvor de felles interesser uvilkårlig lar rangforordning og etikette få lov å hvile.

Efter et par timers ophold her styrte vi våre lette fjed den korteste vei til J a r f j o r d e n, hvor vi kom kl. 8 om kvelden efter en 6 timers uavbrutt marsj og fikk en gjestfri mottagelse hos en bondefamilie på Storslåtten.[1])

Tiden tillot ingen nøiere undersøkelse av forholdene i Sør-Varangers vakre fjordstrøk, men inntrykket av de bebodde steder vi besøkte var dog at de som var innflyttet her fra Østerdalen, Gudbrandsdalen eller Trøndelag hadde sitt gode utkomme. Likeledes finner man her igjen den samme orden og sirlighet i husstellet som utmerker deres innflyttede landsmenn i Målselv og Bardu. Til forskjell fra de ville høifjellspartier som omgir disse trange dalstrøk av Troms fylke, har terrenget her omkring lavere former med temmelig rik trevegetasjon; men allikevel må dog opholdet her inne under den lan-

[1]) Her bodde nybrottsmannen E r i k B a k k e n, f. i Alvdal 1816, d. i Jarfjord 1892. W.

ge mørke vinter være hårdt nok. Til gjengjeld utfolder riktignok naturen om sommeren en for disse breddegrader høist merkverdig prakt som i forening med en behagelig temperatur og det vedvarende lys igjen opliver det nedtrykte sinn.

Ennu på denne sene årstid så alt smilende ut rundt om Jarfjordens temmelig tett bebyggede bredder, og især har «Storslåtten»s prektige marker hvor eieren med prisverdig smak har latt grupper av bjerketrær stå igjen hist og her i rydningen, festet sig i min erindring.

I de senere år er det fra det offentliges side gjort adskillig for å ophjelpe disse strøk: således er ikke ubetydelige summer blitt bevilget til oparbeidelse av veier i Sør-Varanger. Men denne sak har også en annen interessant side idet vårt veivesen har en ikke liten fortjeneste av disse strøks kolonisasjon med dyktige og hederlige arbeidere som er sendt hit op sørfra og som på grunn av lettelser som innrømmes dem ved erhvervelsen av jord og annet finner sig foranlediget til å ta fast bopel i Varanger eller Tanas fogderi innen kontraktstidens ophør. Veiarbeidene påbegynnes i juni eller juli måned efter vårfiskets slutt og kan på grunn av forholdene ikke drives lenger enn til midten av oktober. Efter denne tid kan arbeiderne i mangel av annet erhverv delta i havfisket ved Bugøynes og flere steder, hvilket ofte varer til ut i desember, og i de følgende måneder inntil april, da vårsildfisket begynner, er det anledning til fortjeneste ved hugst og fremdrift av tømmer.

Fra Jarfjordens bund fører en smal men velbygget chaussé til dampskibsanløpsstedet Elvenes ved Bøkfjordens bund. Den bekvemme befordring, høist uvant for oss, og det behagelige kvarter på Elvenes var altfor fristende til å opsette reisen, tross vi først kunde nå frem kl. 1 om natten.

Den følgende dag, den 6. september, innskibet vi oss atter på «Fram», men denne gang til Vadsø.

Her støtte vi straks på en del bekjente fra vårt tog mellem Neidenelv og Pasvikelv, hvis hensikt det var ved øvrighetens hjelp å tiltvinge sig en ekstragodtgjørelse, da de nu efter hjemkomsten hadde funnet ut at 2½ spd. daglig for hver var altfor lite. Det kom naturligvis intet ut av deres urimelige fordring; derimot blev vi mere foruroliget av deres beretning om at en av deres kamerater, en kven ved navn Mikkel

Mikkola, var forsvunnet på hjemveien og ennu 8 dager efter deres hjemkomst ikke hadde vært å opspore. — Ved vår avreise fikk vi dog den beroligende underretning at han endelig var kommet til Neiden men i ynkelig forfatning.

Ved vår avskjed med disse folk på Modkavara hadde vappussene vært nærige nok til å forlange betaling av sine kamerater for å vise dem den samme vei som de selv skulde følge, og dette gikk de også nødtvungent med på alle sammen undtagen Mikkel, som nok mente å finne frem uten deres hjelp. Men dette stivsinn fikk han angre, stakkars mann. Lenge vandret han omkring på russisk territorium, og da han endelig opdaget at han var kommet flere mil vekk fra den riktige retning måtte han spise de siste rester av sin proviant. Mikkel hadde ikke gevær og besynderlig nok ikke engang kniv hos sig. Fortvilet over sin forfatning og sin sannsynligvis forestående hungersdød slo han på lykke og fromme inn på en ny retning som ved et besynderlig treff bragte ham til en av våre leirplasser, hvor han var så heldig å finne en kniv som oberst Tamelander hadde mistet. Nu var han på rett vei men uten utsikt til å skaffe sig livsophold. Mens han grublet over dette fikk han se en annen enslig vandrer, nemlig en tam renokse, sannsynligvis den samme som hadde fulgt oss nogen dager på disse fjell. Det var en smal sak for Mikkel å lokke denne ulykkesbror til sig ved å slå et par metallstykker mot hverandre og å fange den. Ikke fullt så lett gikk det for sig å pirke livet av den med en pennekniv, men det gikk dog, og Mikkels liv var reddet.

*

Da vi nu er lykkelig ankommet til Vadsø, altså midt oppe i Finnmarks civiliserte strøk, hvor våre dokumenter vedkommende grenserydningen blev avsluttet og undertegnet, vil jeg også avslutte disse reiseskisser som ikke har til hensikt å legge beslag på leserens velvillige følgeskap utover «en viss grense».

Kun skal jeg tilføie at vi kom til Trondhjem efter 11 dagers dampskibsreise under en næsten uavbrutt storm, men at dog opholdene i de forskjellige byer og på stoppesteder på kysten samt den behagelige reise over land fra Trondhjem frembød mange interessante trekk som efter hvad jeg har grunn til å tro har gjort et varig inntrykk på våre russiske reisefeller.

*

Efterskrift:

Den reiseskildring som i det foregående er meddelt, er utdrag av Thorkel Berg Bangs bok: «Landmålerliv i Finnmark», som utkom i 1873 og som beretter om grenseopgangen 1871 mellem Norge på den ene side og Finnland og Russland på den annen. Bare den østlige del av denne grenselinje, fra Neiden til Pasvikelv og Gr. Jakobselv, berører Sør-Varanger, som dengang grenset både til Russland (nemlig der hvor Pasvik- og Grense Jakobselv danner grensen) og til Finnland (på den vestlige del), mens Sør-Varanger nu efter freden til Dorpat 1920 bare har Finnland til nabo.

Den hele grensebefaring som utgikk fra Kaskimodka, syd for Lyngenfjord og riksrøs nr. 294, var derimot en svær affære, idet den utgjorde ca. 100 norske mil til fots gjennem vanskelige fjell- og myrtrakter og ca. 50 mil i båt på Tana- og Pasvikelv samt langs kysten av Ishavet.

Denne befaring og oprydning av grensen begynte i de første dager av juli og avsluttedes 6. september 1871. W.

Georg Sandberg

var sogneprest i Sør-Varanger ifølge kallsboken fra 22/5 1875 til 22/6 1883. Han var født i Arendal 1842, tok teol. eksamen i 1862 og eksamen i lappisk 1869. Reserveløitnant 1864. Virket derefter som lærer til han i 1871 blev utnevnt til stiftskapellan i Tromsø stift. Han betjente som sådan Sør-Varanger sogneprestembede efter Christoffersen (1871—75) til han blev ansatt her. — Sandberg var ugift da han kom til Sør-Varanger men blev her gift med en frk. Holmgren, søster til lærer Josias Holmgren i Bugønes. Det var noget originalt ved brylluppet, som feiredes i prestegården, idet der var innbudt 1 par (mann og kone) av hver av de herboende nasjoner, norske, kvener, lapper og skolter, og ingen andre. — Sandberg må ha vært en begavet og videnskapelig interessert mann. Alt i sin ungdom skal han ha drevet på med entomologien (insektlæren) og i ensomheten her oppe falt det naturlig at han opfrisket denne interesse. Men det merkelige var at han på dette felt drev det til noget virkelig fremragende. Flere av våre sjeldne arktiske sommerfugles metamorfose (omvandling) lyktes det ham således å utrede og beskrive, ting som inntil da var ukjent før videnskapen. Men Sand-

bergs forfatterskap innskrenket sig ikke bare til disse høilærde materier, også forholdene forøvrig i Sør-Varanger, spesielt folkets kår, historie og religiøse bevegelser har han behandlet i flere velskrevne artikler. I tidsskriftet «Folkevennen» har han således beskrevet en utflukt til Boris Gleb med den dengang (i 1876) nye kirke og prestegård, likeså har han skrevet om samenes forestillinger om «Stallo» på hans tid. I en artikkelrekke i «Luthersk Ukeskrift» 1879 med titel «Fra Sydvaranger» har han levert en skildring av Læstadius' liv og lære samt av hvordan læstadianismen ytrer sig spesielt i Sør-Varanger og Vadsø. Alt dette er velskrevet og meget interessant. De to førstnevnte opsatser skal bli gjengitt nedenfor. Sammen med rektor Qvigstad utga Sandberg i 1887, altså efter å ha forlatt Finnmark, «Lappiske Eventyr og Folkesagn», hvor man vil finne mange fornøielige eventyr, lokalisert til de forskjellige deler av Sør-Varanger. Han hadde også samlet en mengde oplysninger om den første bosetning og bebyggelse av Sør-Varanger. Disse optegnelser er bearbeidet og utgitt av Qvigstad under titel: «Bosetningen i Sør-Varanger før 1870» (Tromsø Museums Årshefter 1925).

Pastor Sandberg forlot med hustru og 5 barn Sør-Varanger 26/9 1883. Han var nemlig blitt utnevnt til sogneprest i Sør-Aurdal og her døde han i 1891.

Vi har før gjort hans bekjentskap her i bladet, idet han var Sparre-Schneiders ledsager på turen opover Pasvikelv i 1882, gjengitt i numrene fra 15/5 1937. W.

Et besøk i skoltelapp-byen ved Boris-Glebs nye kirke og prestegård i 1876.

(«Folkevennen» 1879.)

I juni besøkte jeg i følge med et par damer fra Sør-Varanger Boris Glebs nye kirke og prestegård. Det var prestens, herr Tschecoldins 31-årige fødselsdag, og besøket var efter hans velærverdighets og frues uttrykkelige invitasjon.

Været var stormende og surt, avvekslende med sne-ilinger og korte solstreif og kun et par graders varme. Fra lensmannens bolig på Elvenes ved Pasvikelvens utløp i Bøkfjorden og op til det russiske etablissement, en strekning på henved 1/4 norsk mil, foregikk reisen på elvebåt med skyss av skoltelappkoner, som med stor kraft og presisjon håndterte sine små skuffeformede uthulte årer opover den på sine steder endog ved flodmål temmelig strie

strøm. Fra vårt lave sete på en bjerketrestamme på bunnen av den skrøpelige båt betraktet vi ikke uten engstelse den ville lek som strøm og storm i kamp med hverandre opførte omkring oss. I elvens grunnere kulper langs breddene, hvor vannmassene på grunn av sneløsningen på denne tid ikke var så ubetydelige, kokte og putret det som i kjempemessige gryter, og stive som saltstøtter måtte vi sitte i vårt trau og iaktta all forsiktighet for ikke ved en ubetydelig vending eller bevegelse å utsette vårt lille selskap for et ufrivillig og farlig bad. Gjentagne tørninger mot store stener i elveleiet og det tiltagende stormvær som gjorde det umulig for våre kvinnelige skyssfolk å beregne bunnens vanskeligheter bestemte oss endelig til, efterat vi hadde passert den russiske grense, å legge til lands på elvens høire bredd, nogen hundre meter nedenfor Boris Glebs skoltelappby, hvorfra vi til fots begav oss op til samme.

Det var den dag prasnik eller helligdag, nemlig aftenen før russernes Kristi Himmelfartsdag eller «Kristus på Gimmel», som pastoren på sitt russe-norsk uttrykte det. I dette forunderlige kaudervelsk, hvori de nordlige russere og den norske finnmarkske fiskerbefolkning avhandler sitt mellemværende og kan føre de latterligste konversasjoner med synlig stolthet over deres sprogkunnskap mens hver part innbiller sig at han taler den annens sprog perfekt, høres av preposisjoner ingen andre enn «på». Russerne kan ikke uttale bokstavet h; de sier «gimmel» for himmel, «Gammerfest» eller «Jammerfest» for Hammerfest o. s. v.

Ved vår ankomst til kirkestedet var formiddagsmessen akkurat slutt og prest og menighet i ferd med å forlate kirken. Denne er en større staselig trebygning, malerisk beliggende på en skogbevokset odde ved Pasvikelvens vestlige, nemlig norske bredd, hvor russerne ved grenseopgjøret i 1826 erholdt omtrent 1 kvadratfjerding[1]) land omkring det gamle skoltelapp-kapell som ennu står igjen litt innenfor den nye kirke. Likesom kapellet således er også kirken innviet til helgenene Boris og Gleb, efter russiske sagn to kongesønner som blev drept på en voldsom og grusom måte for sin kristentros skyld, den første gjennemboret, den andre halshugget av deres eldre hedenske bror Svjatåpåk omkring år 880 efter

[1]) Egentlig 1 kvadratverst (1 verst = 1067 m.). W.

Kristus. Men mens der om den første uanselige og badstuelignende helligdoms oprindelse ikke vites noget tilforlatelig (russerne antar i almindelighet at den er opført år 1579 av munken Trifan, som skal ha vært den første gresk-katolske misjonær på disse kanter og hvis ben nu hviler i Petchenga kirke på russekysten) er den nye Boris Glebs kirkes tilblivelse hevet over sagnhistorien, idet den er opført på den nuværende (1879) russiske regjerings foranstaltning, påbegynt sommeren 1872 og tatt i bruk høsten 1874. Ved denne anledning er det av Boris Glebs kapellani med omtrent 130 menighetslemmer, bestående av russiske skoltelapper ved Pasvikelven og norske skoltelapper av gresk-katolsk bekjennelse i Neiden i Sør-Varanger, dannet et nytt sognekall med egen prest, mens den lille menighet før, som et anneks under Petsjenga hovedkirke, betjentes av den prest som bodde der og som nogen ganger om året pleide å besøke kapellet for å holde gudstjeneste.

Kirken, som sammen med den nærliggende prestegård har kostet 32 000 rubler, blev før den tokes i bruk høitidelig innviet den 23. august 1874 av Archangels eldste prest, den henved 80 år gamle Popoff, til hvem biskopen hadde overdratt dette hverv, da han på grunn av sykelighet ikke våget å underkaste sig reisens besværligheter. Til stede ved denne anledning var foruten 3 andre prester guvernøren av Archangelsk, herr Påvesåtsky, som ankom med militært følge fra orlogsskonnerten «Samojed», mens den forrige guvernør, herr Ignatoff, besøkte Sør-Varanger i 1872, da han den 18. juli, dagen før vår tusenårsfest, høitidelig nedla kirkens grunnsten.

Boris Glebs nye helligdom er opført i ekte russisk kirkestil og er både med hensyn til ytre og indre utstyr visstnok for tiden det vakreste tempel i russisk Lappland. Sett nedenfra, når man en vakker sommerdag kommer opover elven, tar kirken sig prektig ut, der den titter frem mellem det frodige løvverk, med sine chokoladefarvede murer, hvite vinduskarmer og taket med de lysegrønt malte sinkplater. Det firkantede skib bærer over sitt tak et lite kuppeltårn med forgylt fløi, og over forhallen hever sig et større klokketårn, likeledes med forgylt fløi på toppen. Innvendig er kirken rikt utstyrt med malte billeder, dekorasjoner, forgylninger, silkebroderier og standarter i de mest brokete farver.

Skjønt russerne skiller sig fra

den øvrige gresk-katolske kirke derved at de foruten malte billeder også benytter utskårne, uthuggede og støpte, har de blandt helgenbilledenes overflødighet her i det nordlige omtrent utelukkende malte. Således bemerket jeg i Boris Glebs kirke kun et par billeder i ophøiet arbeide, nemlig et større Kristus-billede, til dels støpt av sølv, som benyttes ved Kristi begravelsesceremoni, samt et mindre, utskåret i elfenben, som benyttes ved prestens lesning over avdøde. Kirkens øvrige billeder, hvoriblandt utmerket sig fantasibilleder i større format av de to mytiske kongesønner Boris, prins av Råstava, og Gleb, prins av Muroma, er samtlige malt rundt om på veggene. Lignende malte helgenbilleder, i almindelighet bare brystbilleder eller hoder, utført på tretavler, eldgamle og av høist motbydelig utseende, finnes i stor overflod i det gamle, nu forlatte kapell, og endog et par ophengt nede i Trifans hule ved Bøkfjorden på norsk grunn, hvor skoltelappene stundom pleier å gå inn og forrette sin andakt.

Kirken har intet kor, men alteret er ved en mellemvegg (forhenget) skilt fra det egentlige skib eller rummet hvor menigheten samles. Innenfor mellemveggen er et langt og smalt rum, aaltar, som bærer navn av alteret og hvortil adgangen fører ved en prektig forsiret hoveddør i midten og to mindre dører på sidene. Her inn får ingen kvinne, ikke engang selve keiserinnen, eller nogen mann som har vært gift mere enn en gang tillatelse til å komme, og gjennem hoveddøren i midten, som presten til visse tider under gudstjenesten betydningsfullt åpner og lukker for den andektige menighet, har bare han samt keiseren og biskoppen tillatelse til å gå. I rummet opbevares kirkens kar, prestens og klokkerens drakter og øvrige rekvisita som hører med til gudstjenesten. Kirken opvarmes ved et sindrig og hensiktsmessig varmeapparat, en foranstaltning som av klimatiske grunner er aldeles nødvendig her i det nordlige, og det så meget mere i de russiske kirker hvor gudstjenestlige møter er hyppigere enn i våre og hvor prest og menighet i den strengeste vintertid stundom kan tilbringe hele netter i kirken, f. eks. julenatten da Kristus fødes, og natten efter langfredag da han begraves i kirken.

Fra forhallen fører en trapp op i klokketårnet hvor det finnes 8 klokker, 1 stor og 7 mindre alle med sølvren klang. De ringes samtidig og av én person, den store med benene ved hjelp av et trå-

brett og de små med hendene. I stille vær kan man høre klokkespillet fra Boris Gleb like ned til Kirkenes eller på en strekning av omtrent 1 norsk mil.

Man skulde med rette anta at de stakkars skoltelapper var stolte av all denne herlighet og at de efter opførelsen av sitt nye gudshus var vokset en alen, men det synes på ingen måte å være tilfellet. Tvert imot. Da de i alt som angår deres religion er ytterst konservative forstår de ikke fullt ut å vurdere den ufortjente overraskelse deres keiser har beredt dem, og mange, især de eldre, føler sig ikke riktig hjemme i all den nye herlighet. Skjønt de gleder sig over at de nu har fått fast prest i sin midte henger de dog ennu med venerasjon og forkjærlighet ved sitt gamle kapell.

Likeså lite som våre lapper synes å finne nogen smak i den katolske kirkes ytre vesen, likeså lite befatter skoltelappen sig med forsøk på å gjøre proselytter blandt sine norske brødre som stundom av skuelyst innfinner sig i kirken ved gudstjenestene. Men skjønt de i trossaker like overfor anderledes tenkende er fordragelige, betrakter skoltelappene dog som rimelig ubetinget lydighet mot sin kirkes bud som det for sitt vedkommende eneste saliggjørende, og de er i almindelighet ytterst samvittighetsfulle i opfyllelsen av sine religiøse plikter. Det var jo også bare religiøse hensyn som ved grensespørsmålet i 1826 bragte skoltelappene ved Pasvikelven som før den tid skattet til Norge, til enstemmig å uttale ønske om også i statsborgerlig henseende å måtte gå over til Russland som i dem har sine mest trofaste og lydige undersåtter. De overholder nøiaktig den greskkatolske faste i all dens strenghet: spise fisk og brød hver onsdag og fredag samt til de bestemte fastetider før påske, efter pinse, 14 dager av august og 6 uker i november og desember måneder. De innfinner sig regelmessig i kirken ved gudstjenestene, røker ikke tobakk men synes i almindelighet, likesom våre lapper, godt om brennevin, som både menn og kvinner stundom kan nyte til stort overmål.

Som bevis på den iver hvormed skoltelappene også utenfor gudstjenestene i kirken iakttar de foreskrevne former i sin andakt er det mig fortalt av et troverdig øievidne som for en tid siden på en reise tilbragte Helligtrekongers-natten i en skoltelappfamilies hytte ovenfor Boris Gleb, at han klokken 4 om morgenen blev vekket ved å finne lys tendt og

hele familien, både store og små, i ferd med å vaske sig og iføre sig sine beste klær hvorefter de forrettet sin morgenandakt foran helgenbilledet som finnes i enhver skoltelapps stue, falt på kne, hørte opmerksomt på de russiske bønner som husfaren fremsa og korset sig uophørlig. Korsbetegnelsen på panne, bryst og skuldre med sammenstillet tommel- og ringfinger er overhodet det viktigste moment i skoltelappenes gudsdyrkelse. Den er deres første hilsen når de kommer inn i et fremmed hus, deres morgen- og aftenbønn når de står op og når de går til sengs og bordbønnen før og efter maten. Et trekk av deres samfundsliv som fortjener berømmelig omtale er deres innbyrdes forlikelighet og sedelige forhold. De omgåes hverandre med stor velvilje og fredsommelighet, og mellem familiens medlemmer som ofte i flere ledd bor sammenstuet i hyttens eneste rum, hersker i almindelighet den kjærligste og beste forståelse.

Ekteskapet holdes høit i ære, og grov usedelighet er en uhørt ting blandt dem. Ganske forskjellig fra de begreper som hersker blandt vår fiskerbefolkning, såvel lapper som især kvener og nordmenn, ansees det for den største skam at mann og kvinne lever sammen som ektefolk før de på lovlig vis er gift. Følgende begivenhet fra tiden før det var fastboende prest i Boris Gleb anfører jeg her som et riktignok noget prosaisk eksempel på aktelse og utpreget tilbøielighet for ektestanden. En dag innfant en skoltelapp sig hos sin nabo, den norske lensmann, for å låne bord til likkiste for sin nylig avdøde kone som han skulde ha begravet. Han tilføiet også at han hadde hastverk, da han måtte benytte sig av den omstendighet at presten nettop nu var til stede ved kapellet, for å bli viet til et koneemne som han hadde utsett sig. Vielsen kunde nemlig ikke foregå førenn hans avdøde kone var lest over av presten og siden vel og vakkert bragt i jorden.; men da bordene var skaffet til veie og en kasse for øiemedet slått sammen, blev begravelsen uten nølen satt i verk og mannen derefter på den mest praktiske måte trøstet i sin enkemanns-sorg ved straks å befordres inn i samme lykkelige stand som han nylig var blitt revet ut av. Den russiske kirke tillater for legfolk også et tredje ekteskap men ikke det fjerde.

Skoltelappenes renslighet i sitt husstell og særlig med hensyn til sitt legeme fortjener ingen høi berømmelse. Visstnok står de i denne henseende ikke lavere enn vår

fiskerbefolkning her oppe, men dette vil dog ikke si meget. De vasker stundom hender og ansikt, og man kan som regel trygt overnatte i deres hus uten å utsette sig for å bli befengt med utøi. Derimot er det av deres legemer en utdunstning som gjør et lengere ophold i samme rum som dem næsten uutholdelig for andre, likesom det ikke er ualmindelig å treffe blandt dem det skurvelignende utslett på hodehuden som frembringer skallethet og skal ha gitt anledning til deres norske navn. Ellers har de av naturen en rik hår- og skjeggvekst, men da de aldri kjemmer sitt hår som både hos menn og kvinner er lurvet og sammenfiltret av fiskefett og lignende substanser, er det snarere å undres over at håret hos så mange kan beholde sin naturlige vekst enn over det motsatte. Mennene går især om sommeren i almindelighet barhodet, ja, foretar lange reiser, endog like til Vadsø uten lue. For mange fattige blandt dem har hodebedekning vært en luksusartikkel gjennem hele livet.

Ved kapellet og kirken finnes ingen kirkegård. Et par personer er jordet der, men forøvrig begraver de sine døde hvor som helst det kan falle sig, oftest i utmarken og ikke sjelden på et sted hvor den avdøde i levende live har ytret ønske om å få hvile sine ben. Man har kun å iaktta å sette over graven et gresk-katolsk kors: en langstolpe med tre tverrstolper, hvorav den nederste er stillet på skrå. Straks efter døden leser presten eller i mangel derav husfaren hjemme over liket, hvorpå det føres ut og jordfestes så snart som skje kan. Hvis presten ikke har kunnet komme i sørgehuset før den avdøde blev båret ut leser han ved en senere anlednig i kirken over vedkommende. Men der holdes aldri som hos de romersk-katolske sjelemesser over de døde, da den gresk-katolske kirke forkaster læren om skjærsilden. For en tid tilbake hendte det med en gammel skoltelapp-kone at da hun på sykeleiet følte døden nærme sig bad hun sin mann legge henne i pulken og straks kjøre henne til et sted i skogen som hun betegnet for ham og begrave henne der. Mannen gjorde så, og innen de kom til stedet var konen virkelig død, og før hun ennu var kold fikk hun sitt ønske om det siste hvilested opfylt.

Skoltelappene ved Pasvikelven er i ordets egentlige forstand elvelapper. Deres religiøse begreper tillater dem ikke å spise meget kjøtt, og de få rener de holder tjener dem ikke så meget for kjøt-

tets eller melkens som for transportens skyld. Deres hovednæringsvei er laks- og ørretfiske i elven og litt sjøfiske i fjorden på norsk grunn. I vår- og sommertiden sender de sine rener fra sig ut mot kysten og bor i de små trehus i Boris Glebs nedre by. Høsten og vinteren tilbringer de med sine rener høiere oppe ved elven hvor der er mose nok for dyrene og overflod av fisk i elvene og innsjøene. Foruten renen holder de av andre husdyr sedvanligvis får, hund og katt.

Da jeg og mitt følge ankom til kirken ved skoltelapp-byen var formiddagsmessen som sagt slutt og vi traff presten i kirkedøren i ferd med å begi sig hjem. Han hilste oss med uforstilt vennlighet og anmodet oss forekommende om å følge ham innenfor for, som han på sitt russisk-norske uttrykte sig, «på kåna spræk», det er å tale med, hilse på hans kone. I Russland har alle geistlige med undtagelse av erkebiskopper, biskopper og klostergeistlige, tillatelse til å gifte sig og er eller har som oftest vært gift. Deres utvalgte må ikke ha vært gift før, og det annet ekteskap er forbudt for dem. Vi fulgte altså vår elskverdige vert som i sin fotside podreasnik eller prestekjole som de russiske prester alltid må bære, med sitt lange skjegg og skallete hode tross sin unge alder og sitt tilsvarende livlige temperament og utvungne vesen i det ytre, i alle fall presenterte sig som en verdig hyrde for sin gresk-katolske hjord. Hans likeså elskverdige og gjestfrie hustru, Maria, tok imot oss på prestegårdens trapp, bød oss velkommen og førte oss inn i familiens varme og meget hyggelige dagligstue.

Herr Tchecoldin og frue er begge jevne landsfolk fra distriktene syd for Det hvite hav. Han har fra sitt 10. til 16. år gått på skole i Archangel og derefter 6 år på presteseminariet samme sted, hvorved han har erhvervet sig boklig dannelse som dog er temmelig ensidig og i det vesentlige innskrenker sig til å kunne skrive godt såvel med russiske som med latinske bokstaver, lese russisk og gammelslavonisk i sine hellige bøker samt med ferdighet messe utenat-lærte bønner og med sikkerhet utføre alle gudstjenestens rituelle ceremonier og former hvilket krever ikke lite studium og øvelse. Hans kone, som er 29 år gammel, vakker og begavet med en særdeles god forstand, har vært opdratt i huset hos sin bestefar, en gammel fordrukken prest i Petsjenga. Siden kom hun til Archangel hvor hun lærte å kjenne

sin mann som dengang var elev på seminariet.

Herr Tschecoldin begynte sin geistlige løpebane som prest i Petsjengas ubetydelige sognekall hvor han var i 6 år inntil han i 1874 fikk en bedre stilling ved forflyttelsen hit. Han har nu fire barn. Konen taler lappisk med ferdighet og er temmelig vel hjemme i det norske sprog. Flittig og strevsom i sitt kall er hun sin mann en god støtte i husvesenet og på sin vis en omhyggelig opdragerske for sine barn. Sitt kjennskap til norsk har hun fra norske kolonister i Petsjenga, av hvem hun også har lært en del finere ferdigheter: brodering, hekling, søm og andre håndarbeider. Hverken hun eller presten er på nogen måte påvirket av det starovjerske uvesen som er så almindelig utbredt i det nordlige Russland. De er ikke engstelige for å spise og drikke av samme kar og med samme redskaper som andre har brukt, og presten er endog en ivrig tobakksrøker.

Da fast prest skulde ansettes her på grensen ved beslutningen om opførelse av ny kirke i Boris Gleb var det fra begynnelsen spørsmål om å anbringe en akademisk utdannet mann i dette embede, men vår kjekke prestekone påtok sig å reise selv med ansøkning fra sin mann ned til Archangel, hvor hun gjennem biskoppen fikk utvirket at mannen blev ansatt i embedet. Lønnen er efter våre forhold liten nok, 600 rubler årlig foruten fri bolig og jordvei til å fø et par kuer, men med deres få fornødenheter og tarvelige fordringer til livet er dette fullkommen tilstrekkelig til familiens underhold og adskillig mere enn deres innkomster i Petsjenga beløp sig til. De er overhodet hjertelig glade over å være kommet nær kulturen og «den gode folkeskikk», ikke minst av den grunn at presten nu kan gjøre sig håp om å få sin lønn regelmessig utbetalt gjennem det russiske konsulat i Vadsø eller tilsendt i posten over St. Petersburg, Sverige, Trondhjem og videre langs den norske kyst til russegrensen. Da det ikke finnes nogen ordnet postgang i russisk Lappland hadde presten under sitt ophold i Petsjenga meget vanskelig for å få de nødvendige penger fra Archangel. Hans kone hadde derfor ved sin reise også det hverv å få utbetalt nogen års embedsgasje for mannen, men da hun hadde glemt å forsyne sig med fullmakt fra denne måtte hun med hensyn til dette siste reise hjem med uforrettet sak.

Ved Boris Glebs kirke er for-

uten prest også ansatt klokker, en 25 år gammel mann ved navn Popoff, en sønn av en prest i nærheten av Onega og sønnesønn av før nevnte prest Popoff fra Archangel som forestod kirkeinnvielsen. Klokkeren er ikke prestelært, men han har gått nogen år på skole i Archangel. Han oppebærer en årlig lønn av 300 rubler, er gift og har fri bolig for sig og familien i prestegården. Til tegn på sin klokkerverdighet har han ingen særegen drakt og var ennu for ung til å kunne prestere det befalte lange skjegg. Hans kone, Marfa (Martha), en borgermanns datter fra den lille by Mesenj, er knapt 21 år gammel, vakker og av ekte russisk godmodighet. Mellem begge familier hersker den aller beste forståelse.

I prestegården, en stor en-etasjes trebygning, er det innrettet 5 værelser for presten og 3 for klokkeren samt et kjøkken for hver familie. Værelsene er ikke store, men høie og luftige og møblementet tarvelig: en del simple, malte benker og trestoler, bord og skap samt et par kommoder. På veggen i prestens dagligstue var opheftet billeder av kong Oscar den annen og dronning Sofie i stort tresnitt, og i klokkerens stue hang et par familiefotografier i ramme. Forøvrig så jeg ingen veggeprydelser uten de sedvanlige helgenbilleder som i hver stue hadde sin krok, men disse skulde dog forestille noget mere enn bare veggepryd. På russisk vis var det ikke kakkelovner eller kaminer i værelsene men istedenfor disse var det varmemurer hvori brenselet førtes inn gjennem en liten jerndør. Hver mur har sin opgang for røken hvorved fremkommer en mengde piper på taket. Er disse murer først blitt ophetet vedlikeholder de lenge en jevn varme. Kjøkkenene var forsynt med store baker- eller stekeovner hvori de både koker og steker i de dertil innrettede lerpotter. På hyllene langs veggene var det opstillet husgeråd og i et hjørne den i en russisk husholdning uundværlige Samåvar eller temaskin. I hvert kjøkken var der også i en krok ved inngangsdøren anbragt en råkamoika, et skylleapparat av meget sindrig innretning, bestående av en liten messingkjele med et lite rundt løst bunnlag som nedad ender i en smal akse forsynt med en messingkule på spissen som ved lett berøring bringer bunnlaget opover innvendig i kjelen, hvorved det rene vann som er i denne i større eller mindre porsjoner, eftersom trykket med kulen forlenges eller forkortes, renner ned-

over og overskyller hånden. Herved får man på en meget lettvint måte alltid ny tilførsel av rent vann mens smussvannet opfanges i et fat som er opstillet under apparatet. Råkamoikaen har i et russisk hus alltid sin plass i kroken ved kjøkkendøren og benyttes hver morgen før frokosten av samtlige familiens medlemmer, mens man i soverummene aldri slik som hos oss finner vaskestellet for morgentoalettet.

Foruten bolig for prest og klokker er det i bygningen innrettet bekvemmelighet til husly for reisende embedsmenn samt pilegrimer som valfarter til Boris Glebs helligdom, hvorav her for nogen år siden var et følge som til fots hadde tilbakelagt veien like fra distriktene om Det kaspiske Hav, altså en strekning på mange hundre norske mil, for en stor del igjennem mennesketomme ørkener og uveisomme ødemarker. Bekvemmeligheten består av 3 mindre beboelsesrum, et stort kjøkken og spisesal.

Straks efter vår inntreden i prestens lune stue blev det satt frem vin, og efter at vi var budt velkommen i et glass satte damene sig til med håndarbeide mens herrene tendte sine cigaretter. Under røkningen rettet jeg det spørsmål til et skoltelapp-par som imidlertid var kommet til og hadde tatt plass ved døren, om de ikke fant det underlig at deres prest og klokker foregikk dem med et så slett eksempel ved å tillate sig den nydelse å røke tobakk, som for skoltelappen er synd. Men mannen svarte ganske rolig at han ikke kunde dømme i denne sak, men at han, skjønt han for sin del anså tobakksrøkning for synd, ikke tok nogen forargelse av at slike menn som forstod mere enn andre, kunde lese, messe m. m., tok sig friheter som ikke kunde være tillatt for en simpel skolt, hvilket klokkeren straks bekreftet ved å blåse en veldig røksky i øinene på skoltekjerringen, som forferdet tok flukten med tilhyllet ansikt, til stor munterhet for oss alle og ikke minst for de verdige fedre.

Klokkeren har en liten 6 uker gammel datter som åtte dager efter fødselen blev døpt og i dåpen fikk navnet Avanasia. Blandt fadderne ved denne anledning var en norsk dame og herre fra Sør-Varanger samt prestens lille 6-årige datter, Agni. Dåpshandlingen, som foregikk ved at hele legemet blev dyppet ned i iskoldt vann tre ganger samt salvelse med olje før og efter, forrettes her i det nordlige som regel hjemme i husene på grunn av de klimatiske forhold, således også ved den omtalte an-

ledning. Den lille Avanasia slumret sødelig på sin pute da vi gjorde vår opvartning hos henne i hennes budoar. Hun hadde den dag vært i kirke og deltatt sammen med foreldrene i den hellige nadverds nydelse som den russiske kirke pleier å meddele barna inntil de har nådd en så moden alder at de selv kan prøve sig og av egen fri tilskynnelse begjære å bli delaktiggjort deri. Kommunikantene mottar ikke som i den romersk-katolske kirke bare innviet brød men begge nadverd-elementer idet det syrete brød rekkes dem i en skje fylt med vin og vann. Maria hadde ikke gått til alters siden hun blev prestekone for 7 år siden da kirken ikke tar for gyldig en prestekones skriftemål for sin mann på samme tid som den påbyr tvungent skriftemål forut for nadverden for den voksne. Det syntes imidlertid som om hun ikke følte sig videre anfektet av dette. Til overflod formodentlig både for sig selv og sin ektehalvdel nyter hennes husbond, presten, som er fritatt for skriftemål, nadverden hver søndag i kirken idet han betjener sig selv dermed.

Klokken 2 blev middagen servert. Den bestod av avkokt saltfisk med poteter og smør, labska, en slags tykk makaronisuppe kokt i melk, pannekaker og terter innbakt med rosiner, det hele skyllet ned med den på enhver russers bord almindelige kvas, et slags tynn- øl laget av rugmel og vann og gjæret med surdeig. Før og efter måltidet korset og bukket de sig for helgenbilledet som stod i kroken, alle undtatt Maria som jeg la merke til undlot dette, likesom hun heller ikke var nogen ivrig deltager i eftermiddagsmessen hvor jeg så henne nogen øieblikk. Efter middagen kom teen inn servert med sukker og citronskiver samt med sedvanlig tebrød og skjenket for damene i tekopper og for herrene i glasser. Ved tebordet gikk passiaren på norsk, lappisk, kvensk, russisk og russenorsk eftersom det kunde falle, og til variasjon sang av våre venner i deres bløte og klangfulle tungemål. Vi lot cigarettene brenne inntil klokken slo 5 da ringingen i tårnet kalte presten og klokkeren til eftermiddagsmessen. Efter opfordring slo jeg naturligvis følge med.

Ved vår inntreden i kirken møtte vi en behagelig duft av røkelse efter formiddagsgudstjenesten, likesom rummet på grunn av det kolde vær var passende opvarmet. Presten og klokkeren gikk straks igang med å ta på sig sine drakter hvorav kirken er forsynt med

et rikelig utvalg. Mange av disse, især underdraktene, er særdeles vakre og kledelige, laget av tynt ensfarvet silketøi i forskjellige mønstre, fotside og med vide ermer og uten liv men innrettet til å bindes op om livet ved hjelp av et belte. Derimot forekom de rikt broderte overdrakter mig smaklø-se og ukledelige, især prestens stive, kremmerhusformete riiza eller messehagel.

Ikke lenge efter såes prestens skallete isse som raget frem over riizaens høie og stive overkant, i midtdøren. I høire hånd hadde han et tendt røkelseskar og i den venstre en stor bok. Derefter kom klokkeren frem gjennem den mindre dør til høire og tok plass ved sin lesepult i nærheten av presten hvorpå gudstjenesten begynte. Der holdtes ikke preken, det brukes aldri i den gresk-katolske kirke, men prest og klokker fremsa skiftevis liturgiske formularer i messetone, avvekslende med bibelske leksjoner, alt for det meste i det gammelslavoniske sprog men også enkelte ting på russisk. Efter hvad jeg kunde opfatte lå pointet ved saken i å få fremsagt ordene hurtigst mulig, hvilket fornemmelig til stor fullkommenhet lykkedes klokkeren da hans mere enn et halvt snes dobbelte gjentagelse av sitt «Gospo di pomiluy» (Herre, vær oss nådig), hver gang presten gjorde en liten stans, foregikk med samme ramlende hurtighet som når erter koker i en gryte. Klokkeren hadde også stundimellem å lese op noget av sitt slavoniske gammeltestamente som for det meste skulde være av Davids salmer, blev det mig sagt. Kanskje har den russiske benevnelse Psalomschik hensyn hertil.

Imidlertid hadde menigheten litt efter litt samlet sig stående midt på gulvet (der er fritt for benker) og med ansiktet vendt mot forhenget og presten, på den ene side mennene, på den andre kvinnene. Det var et syn for en maler å betrakte disse grupper av ørkenens barn, store og små, i høitidelig stillhet forsamlet i det prektige tempel for å forrette sin andakt og for anledningen iført sine beste stasklær, mennene i blå bukser med skjorten utenpå som den simple russer alltid bruker, islandske ulltrøier og russiske fåreskinnspelser over dette; kvinnene i sine brokete høie bomullstøi-skjørter uten liv, holdt oppe over skuldrene med seler, tettsluttende ørelue med bred trekam tvertover issen og nakkestykke smykket med perler samt stort skaut eller pannetørklæ av broket lintøi. Foruten en ustanselig korsing og bukking hvori de legger

en magisk kraft og hvortil også små 5 à 6 år gamle barn var oplært, iakttok hele menigheten en fullstendig passivitet. Ingen lyd kom over deres leber og øinene vår uavbrutt festet på presten eller helgenbilledene. Stundom kunde de falle på kne og ikke sjelden, især når midtdøren blev åpnet og presten gikk for alteret, kastet de sig ned i hele sin lengde og dunket pannen mot gulvet. Særlig la jeg merke til et par gamle kvinner som ved denne anledning synlig grepet sank ned og la sig fremover med kammen festet mot gulvet nogen sekunder, derefter straks igjen op og på ny til med korsingen. Imidlertid gikk presten frem og tilbake og hadde det meget travelt. Snart var han foran, snart ved døren og så nede på gulvet; så flyttet han på lysene fra den ene side av kirken til den andre, så innviet han det hellige brød mens han stadig svingte sitt røkelseskar under fremsigelse av utenat lærte bønner og formularer hvorav menigheten visstnok ikke forstod synderlig, likeså lite som av det som blev lest, da som sagt bare litt av det blev foredratt på russisk som skoltelappene i almindelighet har litt kjennskap til, men det meste på det gammelslavoniske sprog som til dels er dem aldeles fremmed.

Nogen sang foruten den presten og klokkeren opførte, hørtes ikke, da man her naturligvis ikke kan opdrive noget sangkor som ellers i de russiske kirker danner menighetens tilsvar til presten og som stemningsfullt forhøier gudstjenestens virkning på sansene da det blandt russerne i almindelighet finnes gode sangstemmer.

I kirkene finnes ikke som hos de romerske katolikker anbragt ved inngangsdøren noget bekken med vievann hvorav man kan betjene sig efter behag, hvorimot presten ved visse anledninger bestenker sine tilhøreres ansikter med innviet vann ved hjelp av en kost. Til slutning blev innviet syret hvetebrød, opskåret i små stykker, båret inn på et brett. Hver person tok sitt stykke og åt. Dertil var presten så artig å opsøke mig på den plass hvor jeg stod og presenterte mig på en tallerken et helt lite brød av samme sort. Da jeg senere spurte ham hvad denne ceremoni skulde bety, forklarte han at det forestilte Frelserens bespisning av de 5000 mann i ørkenen.

Derefter sluttet gudstjenesten ved at alle gikk frem og kysset prestens bok som lå på en pult. De små barn som ikke kunde nå op blev løftet op av de eldre hvorpå presten fremsa en slutnings-

bønn på russisk og lyste velsignelsen over forsamlingen med et større forgylt sølvkors som han holdt i hånden og hvormed han beskrev 3 kors i luften. Dette sølvkors blev benyttet av presten i vinter ved en særegen anledning som jeg ikke vil undlate å berøre, da det så vidt vites er første gang i manns minne en slik forestilling er opført her på grensen av våre russiske naboer. Anledningen var Helligtrekongers-festen den 19. januar som feires over hele Russland med badning i elvene [illegible] stens russiske navn er Kristjen[illegible] den er innstiftet til minne om [illegible]e su dåp av Johannes i Jordans flod. Man skulde tro at et iskoldt bad i fri luft i denne barske, mørke og uhyggelige årstid her oppe ved Nordpolen ikke kunde ha noget tiltrekkende ved sig, ikke engang for den hårdføre skoltelapp. Men ikke desto mindre ser man overalt i russisk Lapplands elver hvor det er prest og kirke i nærheten, neddypningsfesten iverksatt i den strengeste kulde og det barskeste vær. Aldri mangler det på dem som har både mot og lyst til å underkaste sig denne ubehagelige operasjon hvormed de mener å foreta en høist fortjenstfull handling og erhverve sig en særlig yndest hos Gud. Menn og kvinner, unge og gamle, friske og syke strømmer da til elven hvor det er hugget en råk i isen og de kappes om å komme først i vannet. Innbilningskraften og fanatismen gyder ild i blodet, og man hører merkelig nok sjelden at kuren forårsaker nogen verre skade for legemet, selv hos svake og sykelige personer.

På den bestemte dag begir presten sig ned til den åpne råk i isen og med korset som han bærer med sig velsigner og innvier han vannet. Han ledsages av et stort optog av menn og kvinner. I spissen går to fanebærere, derefter en [illegible]ed den hellige bok på et klæde, så presten o[illegible] klokkeren i sitt embedsskrud o[illegible] endelig menigheten. Efterat vannet er innviet og der er lest og sunget av presten og klokkeren foregår neddypningsprosessen. Mennene tar av sig pesk og komager men beholder bukse og skjorte på kroppen mens kvinnene beholder hele drakten på sig undtatt komagene og pesken, dersom de har nogen slike. Derpå springer de i vannet og dyppes ned 3 ganger. De holdes oppe ved hjelp av et skjerf som er fastgjort om livet på dem. Så snart de kommer op igjen tar de på sig pesk eller pels hvorpå de barbent begir sig op i den opvarmede kirke eller nærmeste hus, hvor de blir med de våte klær på

til de tørker på kroppen. Hele tilstelningen må på enhver tenkende kristen gjøre et uhyggelig inntrykk likesom russerne også selv betrakter det bare som en slags løier som dog ikke må mangle i alt det øvrige ytre vesen hvorav deres gudsdyrkelse består. Siste vinters Kristjenji i Pasvikelven ved Boris Gleb foregikk i omtrent 30 kuldegrader (C) under latter og fjas så vel av de verdige fedre som forestod handlingen som av andre aktive og passive deltagere.

Da jeg efter gudstjenesten var kommet ut av kirken og hadde gjort nogen korte besøk omkring i skoltelappenes hytter som sammenlignet med prestens og klokkerens staselige våning tok sig ut som mullvarpskudd ved siden av en almindelig menneskebolig og treffende betegner den simple russers underdanighetsforhold til sin øvrighet, var det allerede aften og jeg og mitt selskap måtte tenke på hjemreisen efter den interessante utenlandsreise. De gjestfrie prestefolk vilde imidlertid ikke la oss fare før efter kveldsverd, og da været fremdeles var surt og stormende tok vi imot den vennlige innbydelse, blev hos dem og spiste til aften hvorpå vi begav oss ned til båten fulgt av vår vert og vertinne. Til slutning et farvel og takk for oss og så i strykende fart nedover elven tilbake til vårt kjære Norge. Men besøket i skoltelapp-byen ved Boris Gleb nye kirke og prestegård vil leve lenge i min erindring.

*

Om lappenes tro på «Stallo» i det 19. århundre

av G. Sandberg.

(«Folkevennen» 1879.)

«Ti vise står sig ikke i ord mot én tåpelig lapp» (Loge vasata æi nakas saniguim ovta jalla Sabmeladzjain), uttaler lappens nasjonalstolthet, såvel hans sterke som hans svake side, nemlig hans forslagenhet, rådsnarhet og tungerapphet når det gjelder å forsvare sig, smykke sin sak og føre andre bak lyset. Denne karakterens snedighet kommer hos lappen frem både i ord og gjerning når anledning gis. Han forstår således vel å finne ut andres svake side og rette sitt angrep mot den når det gjelder å tilvende sig en fordel over sin overmann. Særlig åpenbarer dette trekk av lappens karakter sig i hans affærer med fremmede folkeferd som han kommer i berøring med: russere, kvener, nordmenn, og som i fysisk og åndelig henseende er ham overlegne. Her optrer han som den fi-

ne verdensmann med listens og forstillelsens våben, forfølger dristig sitt mål, egen fordel, og uten å akte personer eller respektere autoriteten. På denne måte blir det ofte hans overmann som kommer til å trekke det korteste strå, så om lappen enn ler sist ler han dog til slutt best. Slike seire gir ham da når han kommer blandt sine egne stoff til fornøielige samtaler til forkortelse av tiden i de lange vinterkvelder.

Rikt emne til slikt tidsfordriv har også lappenes eventyr og kamper med «Stallo» fra de eldste tider skaffet. Forestillingen om Stallo må være meget gammel hos lappene: Prost og sogneprest til Karesuando og senere Pajala i svensk lappmarken Lars Levi Læstadius (død 1860) har ved sitt særlige kjennskap til disse nordlige egnes natur og folkeliv (før hans interesser foranlediget ved en religiøs vekkelse tok en annen retning) levert verdifulle bidrag til belysning av samme og beretter i sine optegnelser om Stallo blandt annet at det på hans tid levde i Jukkasjärvi sogn en lappekvinne som regnet sine aner fra Stallo i 24 ledd. I flere Stallo-fortellinger føres begivenheten tilbake til den hedenske tid, således i «Patto-Poadnjes kamp mot Stallo», fortalt av Høgstrøm og Læstadius, likeledes i professor Friis's fortelling om «Fogden i Vadsø som gjorde sig til Stallo». I sistnevnte fortelling heter det således at «i hine gamle dager skjøt lappene med bue og brukte lommens nebb til pilespiss», hvilket ikke har funnet sted efter kristendommens innførelse. Også Stockfleth fører lappenes tro på Stallo tilbake til et fjernt utspring i folkets historie idet han setter den blandt de overtroiske forestillinger som blev næret i den hedenske tid men som senere forsvant ved kristendommens innførelse av v. Westen og medarbeidere. Det er dog ingen grunn til å anta at forestillingen om Stallo som ennu påtreffes især hos den eldre slekt her oppe, er en levning av det gamle hedenskap i den forstand at den har hørt med til den tids religiøse begreper. Stallo kan aldri erfares å ha vært nogen mytologisk person men fremtrer som et almindelig dødelig vesen, underordnet gudene. I fortellingen om Patto-Poadnjes kamp mot Stallo anroper således begge de kjempende skiftevis gudebilledet om hjelp. Derimot synes Stallos tilværelse fra første tid av å ha utgjort et historisk faktum og efter antydningen i navnet (stallo = den stålklædde) vist hen til de hedenske nordmenn, vikinger i

stål og brynje, som på grunn av sine herjinger var fryktet av lappene. Skrekken har derefter utmalt Stallo som et overnaturlig vesen, et uhyre som bebor de ville ødemarker, er blodtørstig og spiser menneskekjøtt likesom trollet. (Sammenlign Friis). Endelig har Stallo i de senere tider gått over til å betegne en mystisk figur av et menneskelig vesen som ved særegne synder eller for pengers skyld har forsvoret sig til den onde. Friis anfører at efter folketroen kan man gjøre sig til Stallo ved å frasi sig sin dåpspakt og korset. Den som således har mottatt festepenger av den onde må bli i tjenesten og forrette som fandens erendsvenn inntil han løser sig fra samme.

Det er de nyere tiders forestillinger om Stallo som spøker i lappenes fantasi, hvad man kan forvisse sig om ved å snakke med gamle lapper øst på Finnmark. Overensstemmende hermed er Stallo hverken noget blodtørstig og rovgjerrig uhyre eller et overnaturlig vesen men et rett og slett dødelig menneske som har tatt tjeneste hos fanden. Karakteristisk for ham som sådan er følgende egenheter: evne til å kunne gjøre sig usynlig, en særlig kroppsstyrke, utholdenhet i å forfølge sitt mål, dumdristighet og overmot i sin optreden som gjør at han lettsindig forlater sig på sin styrke og ubendig tumler frem i kampen uten annet våben enn sin kniv. Forresten er Stallo åpen og ærlig i sin ferd, vennlig og forekommende mot dem som han ikke har noget utestående med og i besiddelse av en viss godmodig lett-troenhet som gjør at han ofte lar sig narre av den slu lapp. Stallo har også den egenskap når han kommer usynlig til gårds å tilkjennegi sitt nærvær ved en lydelig og gjennemtrengende piping hvorfor han pleier å ha pipe (bocce) med sig. I denne lyd antas også å ligge noget demonisk skremmende. Stallo har også for skikk å vise sin sprekhet ved å hoppe høit, og dette er alltid hans måte å imponere folk på. Eget for Stallo er dessuten en større omhu for sitt legeme og større sans for det sømmelige i så henseende enn lappene selv er vant til. Når han derfor skal slåss med nogen pleier han alltid før han går på å betinge sig en sømmelig begravelse for det tilfelle han skulde falle, da han ikke vil at hans legeme efter døden skal ligge henslengt til føde for markens dyr og himmelens fugler. Endelig pleier han å ha i følge med sig en hund som passer på hans penger og øvrige eiendeler når han sover eller legger disse fra

sig. Hunden må alltid drepes når dens herre er falt, for hvis den får slikke hans blod livner Stallo op igjen.

Uttrykket «stallostallat» (d. e. å bære sig ad som Stallo) er almindelig brukt blandt lappene i Øst-Finnmark og brukes ofte om å brytes, springe løs på, bite en i neven, rive og klore o. s. v. samt om å pipe eller plystre, hoppe høit samt i en eller annen retning være påtrengende, komme atter og atter igjen som en plageånd man ikke kan bli kvitt. Men aldri har forfatteren av disse linjer hørt ordet i den av Friis anførte betydning: «å leke blindebukk», en fornøielse som lappene aldri innlater sig på. Til Stallos egenskaper hører ingenlunde med nødvendighet nogen usedvanlig kroppsstørrelse, men da det i almindelighet er russere, kvener og nordmenn som går i fandens tjeneste, mens det er utenkelig at en lapp skulde innlate sig på dette, ligger heri grunnen til at Stallo som regel er større og sterkere av legemsbygning enn lappen. Stallos kjempestyrke som gjør ham så fryktet er derfor ikke så meget grunnet i hans kroppsstørrelse men særlig i de overnaturlige gaver som skyldes den ondes makt.

Hist og her i urer og ødemarker påvises steder hvor falne Stalloer efter sagnet har vært begravet. Således vistes for ikke lenge siden ved Damasjok i Jarfjord i Sør-Varanger to slike Stallo-graver. Om den ene av dem som falt der blev det sagt, at han var drept av en forlengst avdød lapp, Hans Persen Kolpus. Denne Stallo var så stor og sterk og Hans så redd at han efter å ha gjort det av med Stallo ikke turde ta noget fra ham av frykt for at hans ånd skulde gå igjen og hevne sig. Han gjorde da intet videre med den døde kropp enn å begrave den og så drepte han hunden. Stockfleth forteller at det i hans tid vistes en slik Stallo-grav i nærheten av Vadsø. Den inneholdt hodeskallen og nogen ben av et menneske. Å dømme efter levningene av kjerris som lå i nærheten har det vært en lapp.[1]) De hedenske lapper brukte samme begravelsesmåte som skoltene og til dels de nordlige egnes russere ennu i våre dager, nemlig å legge de døde hist og her omkring i ørkenen. Støter nu lappen på sine vandringer på en slik grav og bemerker nogen menneskeben i den gjør hans fantasi det straks

---

[1]) Om de gamle lappiske graver i Nord-Varanger og Nesseby, hvilke var opbygget av stenheller i uren, se A. Nordvis beretning, tidligere gjengitt her i bladet. W.

til levninger av en Stallo.

Den ivrige forsker av Øst-Finnmarks natur A. G. Nordvi, i mange år bosatt på Mortensnes i Varangerfjorden, har ord for hos lappene å ha forstyrret en hel del slike Stalloer i deres graver, hvorfor han antas ikke å være sikker for de uhyggelige besøk av hedenfarne Stalloers ånder, skjønt han nu bor i Kristiania.

Likesom Stallos kroppsstørrelse angis å være forskjellig, således også hans drakt som bærer forskjellig snitt og preg efter personens nasjonalitet og formuesomstendigheter: de fleste er klædd som russere, nogen som skoltelapper, enkelte også nordmannsklædde.

Det er ikke alltid sagt at Stallo er så rik, men eier han noget så pleier han ikke som lappen å gjemme sin skatt på kistebunnen men bærer den åpenlyst til skue. Nogen fører således med sig på sine reiser hele sekker med sølvpenger og optrer med sølvknapper på drakten, sølvbelte om livet, sølvringer på fingrene, sølvflaske og sølvpipe i barmen samt enda til overflod behengt med mange slags sølvsirater. Andre igjen synes å befinne sig i temmelig små omstendigheter. Det såkalte Stallosølv (Stallosilba), gammeldagse sølvsaker som gjennem mange slektledd har gått i arv i enkelte lappefamilier, angis å være tatt som trofeer fra Stalloer som har vært fellet og plyndret av en eller annen navngitt, berømmelig stamfar i slekten. Dette Stallosølv påtreffes nu for tiden sjeldnere og sjeldnere. En hel del av samme er kommet bort gjennem den av Læstadius for 20—30 år siden fremkalte mektige religiøse bevegelse som eksploderte i Kautokeino hin redsomt minneverdige 8. november 1852 og hvis eftervirkninger fremdeles spores alle steds her i norden hvor kvener har nedsatt sig. De «vakte» lapper bibragtes nemlig den anskuelse at all undværlig legemets pynt og prydelse samt alle andre stasgjenstander hørte til den «djevelbesatte» verdens vesen og derfor måtte bortskaffes.

Den samme falske betraktningsmåte som således bannlyste det nasjonale trehorn på kvinnenes lue, ofret samtidig det gamle Stallo-sølv, idet de «vakte» bar all sin sølvstas til Læstadius og sine øvrige åndelige ledere som solgte den og la pengene i indremisjonskassen. En og annen gjenstand av Stallos sølv og øvrige efterlatenskaper påtreffes dog enda og gjemmes til dels som dyrebare minner om fedrene. Fjell-lapp Ole Nilsen Nikot som bodde i Nesseby

[illegible]nmeren og i Sør-Varanger [illegible]teren eier således en sølv[illegible]e som anføres å skrive sig fra [illegible] Mikkel Nilsen Smuks [illegible] Anders Han[illegible] dre[illegible]e den Stallo som flasken tilhørte, og i den har denne vært i familien Smuks eie inntil for nogen år siden da den pantsattes for gjeld til en kjøbmann i Vadsø. Senere blev den innløst og kom i sin nuværende eiers hender. Flasken, som er halvrund og flat på den ene side, rummer vel en pel og bærer merke efter fingrene på Stallo som under kampen skal ha benyttet den som verge. Seierherren tok ved samme anledning fra den felte Stallo også andre gjenstander hvoriblandt en stor, prektig hempeknapp av sølv, ovenpå stjerneformig utstøpt, som pranget i toppen av Stallos hodebedekning. Knappen befinner sig for tiden på Tromsø Museum, skjenket dette av forfatteren. Likeså har forfatteren herav innsendt til museet i Tromsø en såkalt Stallo-pipe (Stallobocce), funnet blandt Per Mathiesen Halts efterlatenskaper, en russisk fjell-lapp som døde i Sør-Varanger i 1876. Apparatet, som på grunn av sin historie hadde vunnet adskillig navnkundighet på våre kanter, anføres av Pers gjenlevende enke å være tatt fra en Stallo som mannens bestefar Per Nikolaisen eller Nikko Pavra, hadde felt. Det er laget av jern og består av et kulerundt, innhult midtstykke, hvorfra utgår i rett linje til hver side to korte rør. Hele gjenstanden er omkring 3 tommer lang. Man kan ikke frembringe nogen pipende lyd med apparatet slik som det nu er; men da midtstykket har et vidt hull er det mulig at det i dette har sittet et tredje rør som har utgjort pipens munnstykke, hvorved altså lyden har gått ut gjennem begge siderørene. Således vil lappene her ha det til og mener at apparatet ikke er annet enn Stallos navnkundige og fryktede pipe. Konstruksjonen taler dog mere for den antagelse at omhandlede «Stallobocce» har vært et av de drikkerør som fjell-lappene i gamle dager førte med sig på sine vandringer. Således er midtstykket forsynt med to små hemper til å holde i under apparatets avbenyttelse. Rimeligvis har hullet i midtstykket ikke hørt med til den oprindelige konstruksjon men som det synes, vært frembragt senere ved skår av en kniv. Benevnelsen «bocce» nødvendiggjør heller ikke den ovenfor nevnte opfatning av apparatets bruk til å frembringe en pipende lyd med, idet dette ord på lappisk nærmest må gjengis med et «rør»

uten hensyn til dets innretning eller bruk. Det antas efter dette at den omhandlede gjenstand ikke har vært nogen pipe (en fattig Stallo måtte det i det minste ha vært som ikke hadde råd til å holde sig med annet enn en jernpipe), men som anført et drikkerør, kanskje et eksemplar av det Ruovde-bocce som Stallo-kjerringen (Ludak, d. e.: veggelusen) forestilles å være forsynt med og hvormed hun som dette udyr utfører sin grusomme operasjon ved å suge blodet av folk. I Friis's fortelling fra Ofoten, «Stallos bryllup», omtales dette jerndrikkerør som den opskremte Stallo-kjerring reddet ut av ilden og i befippelsen satte glødende for munnen, hvorved hun slukte i sig ildmørjen og døde.

Som ovenfor nevnt er Stallo en reisende mann, men han har et fast bosted og utgangspunkt, og dette ligger alltid i det ukjente østen hvor lappene mener at den onde har slått op sin hovedresidens siden han av kristendommen blev fordrevet fra de norske fjell og strender. Som bekjent var trolldom et vesentlig moment i de gamle hedenske lappers tro, en kunst som fagmessig utøvdes gjennem deres såkalte «Noaider» eller trollmenn. For tiden tror dog ikke lappen sig mere i stand til dette men viser kunsten fra sig over på andre folk. Mens således nordmennene gjennem den herskende folketro tillegger lappene evne til å «ganne» eller sette vondt på folk påstår imidlertid disse sig selv udyktige til det men henviser i så måte til skoltelappene, karelerne og russerne, disse igjen til samojedene og de sibiriske hedninger. Således drar den edle kunst sig tilbake og skjuler sig i det mystiske østen.

Om vi ikke kan fortenke lappene i at de fraber sig den ære som er tiltenkt dem så vil vi vel efter det anførte angående Stallos vesen og egenskaper kunne forstå hvorfor de henlegger hans utgang til østens folkeferd, nemlig først og fremst de gresk-katolske russere, kareler og skoltelapper men dernest også de lutherske kvener eller det nordlige Finnlands folk. Således fortelles det om en mann fra Nord-Varanger ved navn Anders Hipe i begynnelsen av dette århundre at han fikk sig en Stallo på halsen efter en krangel med en kvensk handelsmann i Enare i Finnland, og denne Stallo var så pågående at han opsøkte Anders tre ganger med ordre fra den onde til å bruke list og renker for å få bukt med ham. Man får således vokte sig for å fornærme en østmann i ord eller gjer-

ning, ved skjellsord, håndgripeligheter eller bedrageri i handel, da den fornærmede alltid hevner sig så snart han kommer hjem ved å henvende sig til den onde og for penger eller gode ord innvirke hos denne at en Stallo sendes ut mot fornærmeren som nu har å kjempe på liv og død. For den som engang har vært så ulykkelig å komme ut for en Stallo blir stillingen så meget vanskeligere fordi den utfordrede, selv om han vinner, ikke får fred før han har overvunnet enda to Stalloer til som på ny sendes ut og som er enda større og sterkere enn den første; ja man har eksempler på at det ulykkelige offer ikke kan være sikker for den ondes efterstrebelser selv efter at han har skaffet sig den tredje plageånd fra livet. Således berettes det om Anders Han, som gjennem sine affærer med Stallo var blitt en navnkundig mann og som druknet omkring 1828, at denne ulykke påførtes ham av en fjerde Stallo efter at han tidligere hadde nedlagt tre i tvekamp. Anders var inne i nøstet da Stallo kom, og da han hørte lyden av pipen blev han forferdet og sprang i båten som kantret, og der blev han.

Stallo er som rimelig kan være lappenes skrekk. Ingen drister sig således til å utfordre ham. Dette er utenkelig også av den grunn at Stallo bevarer sitt inkognito på sine reiser og ikke gir nogen uvedkommende oplysning om reisens egentlige hensikt. Man bør derfor vokte sig for å felle nogen forhastet dom om en fremmed, da man ikke på forhånd vet hvad der kan skjule sig innenfor et ofte anstendig og pyntelig ytre. Frykten for Stallo er således alltid uttrykket for den forkuede lapps mistenksomhet overfor fremmede på samme tid som det er den onde samvittighet i lappens drømmende liv som forfølger ham som den onde i drømmen, hvorfra man ikke formår å rive sig løs men atter og atter blir dratt tilbake mot. Merkelig nok høres det sjelden eller aldri at en Stallo vinner over et kristenmenneske, for, som en gammel lapp uttrykte sig om dette, «Vår Herres makt er vel likere enn den ondes» (Galle Ibmelest læ æmbo fabmo go Bærgalagast); ja, «om Stallo», heter det, «var så høi som et fjell og lappen så tynn som en tråd, måtte Stallo dog med Guds makt bite i gresset.» Derfor gjør den som skal gå mot en Stallo best i å be for sig og lese sitt fadervår så vinner han til slutt om enn kampen tar på kreftene og koster store så vel legemlige som åndelige anstrengelser.

Når Stallo går omkring for å opsøke sin motpart er han alltid usynlig; men hans nærvær merkes på den illevarslende piping som han ved slike anledninger lar høre. Opskremt av den demoniske lyd kryper den som har vond samvittighet straks i skjul med mindre Stallo kommer så brått på ham at han ikke får tid til å lure sig unda. Men Stallo opdager ham dog til slutt, tvinger eller lokker ham ved et eller annet middel frem fra sitt skjulested, åpenbarer sig synlig for ham og forebringer ham sitt erende, idet han stundom endog fremlegger skriftlig fullmakt fra sin herre. De mennesker som har god samvittighet trenger ikke å være redde når lyden av Stallos pipe høres, men kan rolig imøtese hans komme. Som oplysning i så henseende forteller den gamle sjølapp Iver Andreassen med tilnavnet «skogfut» fordi han i sine yngre dager fungerte som skogopsynsbetjent i Langfjorden i Sør-Varanger, at han to ganger i sin tid har hørt Stallo pipe men heldigvis gått fri begge ganger for så vel tiltale som annet mén. Første gang var straks efter at han var konfirmert. Det var oppe ved «Klister» (den norske benevnelse på Pasvikelvens nedre løp). Andre gangen var for 10 år siden inne i Strømmen ved Langfjordens utløp i Bøkfjorden. Stallo var begge ganger usynlig og Iver blev ikke redd skjønt lyden var så gjennemtrengende at den kjentes som stikket av et skarpt instrument gjennem begge ører, for han hadde en god samvittighet og kunde påberope sig dette, hvilket han også gjorde med de ord: «Du skal ikke tro at jeg blir redd; blås du, kamerat!» («Ale gadda, atte mon ballam, mu vellja cam; njurgi don!»), hvorpå pipingen straks ophørte. Ennu en tredje gang har Iver «fornummet» Stallo. Det var i Soldaterbukten (straks innenfor Sør-Varanger prestegård) og det er nu mange år siden: Iver holdt just på med kobbefangst da han rett innenfor stranden hørte at det «tuslet i lunet». Men han så ingenting, heller ikke hørte han nogen lyd. Men han skjønte at det måtte være Stallo og at denne var vennlig stemt imot ham. «Han så at jeg strevet med kobben, derfor vilde han vel ikke forstyrre mig», tilføiet Iver naivt. Senere fikk han høre at Stallo dengang var på gjennemreise på vei til Tana hvor han hadde forretninger med en derboende kjøbmann.

Skjønt Stallo alltid er usynlig når han optrer på embeds vegne og åpenbarer sig synlig bare for dem som han er utsendt mot hen-

der det dog stundom at han viser sig i legemlig skikkelse også for uvedkommende personer når han f. eks. trenger til nogen til å vise sig veien eller underrette sig om de personer som hans besøk gjelder. Da således den før nevnte Anders Han som bodde i Høibukt i Sør-Varanger var omkommet ved drukning foranlediget ved skrekken over Stallos fornyede besøk, åpenbarte denne (som ennu var uvitende om Anders's død) sig for broren Per utenfor gammen for å spørre ham hvor Anders var å finne. Per hadde hund hos sig som straks satte løs på Stallo. «Ta til dig hunden», sa Stallo, «så vi kan få snakkes ved!» Per så gjorde hvorefter han på Stallos spørsmål fortalte ham om brorens sørgelige skjebne, og dermed forsvant Stallo. «Galle son dalanaga manai agja lusa» («han gikk vel til bestefar [Gamle-Erik] med en gang»), bemerket fortelleren.

I Ropelv i Bøkfjord bor en gammel sjølapp, Per Iversen, i en jordgamme. Han har i sine unge dager tjent kongen som artillerist på Vardøhus festning. Et stykke fra hans bolig vises ved siden av et lite dalføre en fjellknaus som lappene kaller «Stallotsjok» eller Stallohaugen. Oprindelsen til dette navn skriver sig fra Pers foreldres tid da stedet ennu var ubebodd. Sammenhengen hermed er således: «En vakker sommeraften i hine gamle dager», således beretter Per, «var hans foreldre på land i Ropelv, og mens mannen, Iver Johnsen, gikk og slo høi på myren hadde konen, Martha Persdatter, fjernet sig litt for å sanke multer og var kommet op under den nevnte fjellknaus. Da hører hun blåsten av en pipe og straks efter viser det sig en mann klædd som skoltelapp i krattet ved siden av. Han hilser høflig på henne, men Martha som skjønner at det var en Stallo blir stående og stirre forferdet på den fremmede. Han spør da så vennlig om hun var redd og tilføier at han ikke hadde noget ondt i sinde mot henne men kun vilde spørre sig for om hun kunde forklare ham hvor veien gikk til Jarfjord samt om hun kjente en mann ved navn Ole Persen som bor der. Martha gav den ønskede forklaring så godt hun kunde, Stallo takket for god underretning og skiltes fra henne idet han ønsket henne til lykke med arbeidet. Men konen hadde fått slik skrekk i sig at hun, så snart Stallo var borte, gikk hurtig ned til sin mann uten å fortsette med multesankingen. Siden fikk hun høre at de hadde hatt besøk av Stallo i Jarfjorden.

Undertiden hender det at Stallo tar feil av personen og ved en navneforveksling eller lignende henvender sin utfordring til den urette; men så snart han gjøres opmerksom på sin feiltagelse trekker han sig høflig tilbake. Nils Olsen Smuk, som døde i 1873, var engang ute for et slikt tilfelle under et ophold i Vadsø for omkring 20 år siden. Han var ferdig med sine forretninger i byen og gikk for å se til båten sin da en fremmed, fint klædd herre, iført klæsfrakk, høi hatt, benklær og støvler samt ledsaget av en hund, kommer ham imøte på gaten, stanser ham og sier til ham: «Du heter jo Nils Olsen; du følger med mig!» Nils som merket at det var en Stallo skjønte at det var en feiltagelse og svarte bare: «Ja, men jeg er Nils Olsen Smuk, jeg!» Da blev den fremmede med en gang borte og forsvant sporløst. Senere hørte han at Stallo hadde vært på besøk hos Nils Olsen Harre i Korsfjord som en tid i forveien hadde gjort en østmann fortred.

Kampen mellem Stallo og hans motpart foregår alltid ved brytning eller ryggtak, aldri ved skytevåben eller håndverge. Der rives og slites, klores og bites, sparkes og spennes; men selve avlivningen skjer med kniv, og som regel med Stallos egen hvad enten Stallo selv er den vinnende eller tapende part. Når nogen ikke våger sig til å binde an med Stallo narrer de ham stundom ved å sette ham stevne til en bestemt tid, legger sig på lur eller legger ut et bakhold og skyter ham. Eksperimentet kan forresten bli farlig nok da det ikke er alle slags kuler som biter på Stallo. Undertiden hender det at kulen springer tilbake på skytteren selv.

Om Stallo er tilfreds i sitt kall og vel fornøiet med sitt herskap vites ikke. Det fortelles at han kan bli fri for tjenesten når han får flådd skinnet av et menneske som han feller i kampen og med dette (spolium opimum) fremstiller sig for sin herre. Han skal også være «hugen» på å «flå skinnet», uvisst hvorfor, om det er for å kunne etablere egen forretning eller hvile på sine laurbær eller helt bryte med sitt gamle liv. Det siste vil vi inntil videre håpe, for, som vi har sett, er mannen utenfor sitt embedes forretninger godmodig, folkevennlig og omgjengelig. Han går i selskaper og søker endog stundom til kirke. Kanskje er denne siste omstendighet et uttrykk for den fredløse ånds sukk efter forløsning.

Til slutning meddeles her et par Stallo-fortellinger fortalt av

den gamle Paul Paulsen, Skolepål kallet.

1. Stallo og handelsmannen i Tana.

For ikke mange år siden druknet i Tanaelven handelsmann Karsten S. Hermed hadde det sig således: Mannen hadde fornærmet en russer som ved sin hjemkomst straks fikk sendt i vei en Stallo for å hevne fornærmelsen. Men Karsten som var en sterk mann overvant Stallo og slengte ham på Tana. Han måtte da, efter hvad Stallo har for skikk, belage sig på nytt besøk med det første. Det varte heller ikke lenge før Stallo innfant sig på ny, og det var en meget stor og sterk en som Karsten hadde vondt for å få bukt med og kun med største vanskelighet overvant og drepte. Dermed var han dog ennu ikke sikker for Stallo; for han pleier alltid å innfinne sig tre ganger før man får fred for ham. Om ikke lenge kom den tredje Stallo, og han var enda større og frykteligere enn sine forgjengere. Da blev Karsten redd og vilde ikke gå ut til Stallo som pep og grasserte omkring husene. Han holdt sig inne og lot som om det ikke angikk ham. Hvad gjør da Stallo? — Han begynner om nettene å gå på kramboden og stjele unda, så ett og så et annet så handelsmannen måtte frykte for at han på det vis snart blev fri for varer. Han visste ikke sin arme råd mere og måtte omsider gi efter siden Stallo var så påtrengende (uttrykt ved ordet Stallostallat). Så går Karsten ut til Stallo og enes med ham om å møte ham på bestemt tid og sted for å prøve krefter med ham. Men Karsten, som i forveien hadde tenkt ut en annen plan, sender straks hemmelig bud til den erfarne skytter Tude Tudesen i Karlebotten med anmodning til ham om skyndsomt å begi sig på veien og møte med børsen sin til den tid og på det sted som Karsten hadde avtalt med Stallo. Tude så gjorde. Han ladet børsen og la en sølvknapp inni, for han visste at bare sølvkuler biter på Stallo, hvorpå han begav sig på vei til stedet. Her la han sig i skjul og ventet på Stallo og Karsten som innfant sig til den bestemte tid. Kampen begynte. Begge de kjempende holdt sig lenge nær inntil hverandre i ryggtak så at skytteren av frykt for å ramme den urette ikke turde fyre. Men med en gang skifter Karsten tak, griper sin motstander over armene og holder ham et øieblikk strakt fra livet på sig. Da fyrer Tude, og Stallo faller, rammet av sølvknappen i hjer-

tet. Så døde Stallo. Skinnet fikk han vel ikke flådd; men hvem vet om ikke hans ånd gikk igjen og hevnet sig på handelsmannen? For ikke lenge efter fikk denne selv en udød, idet han druknet i Tana.

2. Sarak Henriksen og Stallo i Vadsø.

Sarak Henriksen Skakkfot, far til Svend Saraksen i Bugøfjord, var en stri mann. Han kom engang i et slagsmål i Vadsø til å kaste en russer på sjøen og siden hadde han ikke samvittighetsfred, for han fryktet for besøk av Stallo. En vinterdag omkring året 1830 var Sarak på fjellet og drog mose. (Lappene pleier å sanke mosen om høsten og la den fryse til klumper som de drar hjem på vinterføre). Med en gang blir lasset så tungt for Sarak at han bare med den største anstrengelse kan rokke kjelken. Han tenkte da å kaste av nogen klumper for å lette lasset, men han hadde ikke før stanset og snudd sig før han kjente at lasset var letnet av sig selv hvorfor han fortsetter sin gang hjemover med kjelken sin uten å tenke videre over saken. Men litt efter er han ute for det samme vidunder igjen idet kjelken uten nogen synlig årsak blir så tung at mannen ikke kan rokke den av flekken. Da forstår han at Stallo er ute, slipper kjelketauet og skynder sig hjemover. Han sier ingenting efter at han er kommet hjem men gjør sig straks i stand til å reise til byen, går ned i båten med en ledsager og legger utover fjorden til Vadsø. Han tenkte vel at på denne måten skulde han undgå sin forfølger. Men du skal høre hvorledes det gikk: Dagen efter kommer de til Vadsø, Sarak går i land (det var ut på eftermiddagen), og der treffer han Stallo på gaten. Nu kunde det ikke lenger undgåes: Sarak måtte love å møte Stallo neste natt kl. 12. Ikke hadde han sovet siste natt og trett var han efter reisen, men hvad skulde han gjøre? Det nyttet vel ikke å undslå sig! — Til den fastsatte tid ved midnatt møtte Sarak på det bestemte sted (det var i fjæren straks nedenfor gamlekirken i Vadsø), og så betenkt hadde han vært at han før han gikk til møtet med Stallo hadde lånt med sig en liten nordmannskniv (en almindelig tollekniv) som han gjemte i kufteermet sitt. Det var en frostnatt og månen stod full og blank på himmelen. Men Sarak ventet og ventet, Stallo kom ikke. En stund tenkte han på å løpe sin vei, men det våget han ikke, for da kunde det hende at Stallo kunde komme

verre igjen senere. Sarak leste og bad til sin himmelske Gud det beste han kunde, så redd var han. Han begynte nu også å fryse meget. Men endelig langt om lenge kommer Stallo. Han hadde vært i aftenselskap hos Andreas Esbensen og så ganske oprømt ut. Straks han fikk øie på Sarak begynte han å hoppe så høit at fotsålene hans var i høide med Saraks skulder og kjoleflakene føk om ørene på ham. Sarak blev redd da han så at Stallo var så stor og kunde hoppe så høit men han beholdt dog tankene samlet. «Kanskje», sa han til Stallo, «er jeg ikke den rette mann. Du har vel navnet opskrevet? Hvis så er så les op!» Da tok Stallo frem et papir og leste idet han holdt det op imot månen: «En stor og sterk Stallo utsendes herved til å slåss med Sarak Henriksen Skakk — —». Mere fikk han ikke sagt før Sarak passet sitt snitt, og mens Stallo hadde sine øine festet på papiret tok han frem sin lille nordmannskniv som han hadde skjult i kufteermet og kjørte den i maven på Stallo som falt i fjæren uten å få sukk for sig og døde der. Det hele hadde gått så bråfort at det ikke hadde vært anledning til å grave nogen grav i forveien. Derfor måtte Sarak inn i byen for å få lånt sig redskaper, og dermed gikk tiden så han ikke var ferdig med å begrave Stallo før ut på morgenkvisten da fiskerne kom i fjæren for å grave agnmakk. Men skrekken og anstrengelsen hadde tatt så på Sarak at han efterpå var likesom tullet. I denne forfatning går han op på bakken ovenfor byen, der hvor den nye kirke nu står, og legger sig ned i sneen for å hvile ut. Da får han plutselig slik lyst på tobakk, han føler efter på brystet og finner en liten flaske som han tar frem. Det var brennevin på den. Sarak setter den for munnen og tømmer den. Dette gjorde ham så sterk at han får makt til å stå op og gå ned i byen hvor han utførte en del forretninger uten at nogen merket noget på ham. Derefter gikk han sammen med kameraten sin i båten og begav sig på hjemveien. Alt gikk godt og vel inntil de var kommet midt ut på Varangerfjorden. Sarak satt som høvedsmann i akterskotten, og god bør hadde de. Men med ett blir Sarak likesom maktstjålen, og så svak var han at han ikke kunde styre hverken sig selv eller båten. Dog sanset han sig så pass at han fikk bedt kameraten sin om litt brennevin, hvilket denne til all lykke hadde hos sig, og han skjenket Sarak en god hjertestyrkning. Dette hjalp. Senere kom han sig helt

og levde mange år efter. Men det er ikke hørt at Sarak siden hadde besøk av Stallo.

*

To lappiske eventyr fra Qvigstad og Sandbergs «Lappiske Eventyr og Folkesagn», 1887.

Begge er knyttet til Sør-Varanger og formentlig optegnet av Sandberg.

Sagnet om Akkobaft.

I Kjøfjord utenfor Nordre Lervåg[1]) er det en sort berghammer som av lappene kalles Akkobaft. I gamle dager, da lappene var hedninger, tilbad de på dette sted sin avgud Akko[2]) og ofret til henne all slags deilig mat for å få god fangst på land og vann. Nu tilber de ikke mere Akko efter at den rette korstro[3]) er kommet; men Akko står ennu der på stranden som en stor sten under berget.

Det var den hellige Trifan, Gud Faders gudbarn[1]); han bygget kirken i Gævnjes[2]) og preket mot alle trollmenn og hedninger her i samenes land. Han kunde ikke utstå den fæle avgudsdyrkelse, og da han fikk høre om hvad de bedrev der ute under Akkos klippe drog han straks dit ut for å tilintetgjøre trolldommen, og han seilte fra Gævnjes by gjennem Bøkfjord og Korsfjord ut Kjøfjorden og kom til stedet. Da så han i bakken ved Galtefjordneset[3]) en forferdelig stor flokk hedninger. Oppe på nesset hadde de slaktet rener, og tre noaider (trollmenn) bar kjøtt nedover bakken for å bringe det over fjorden til Akko; der skulde holdes måltid og så ofres til avguden. Den ene noaide hadde alt nådd fjæren og skulde til å gå over fjorden; for trollmennene kunde gå på vannet. ... Da den hellige Trifan så det op-

[1]) N. Lervåg er en bukt av Kjøfjorden på Skogerøens vestside.

[2]) Akko (bestemor), en kvinnelig gud, gift med Adja eller Aija (finnenes Ukko), den mektigste blandt gudene.

[3]) Skoltenes tro er en korstro i rent utvortes forstand; den uttrykker sig i en stadig korsing og bukking.

[1]) Likesom Guds egen sønn ved dåpen blev utmerket ved faderens nærvær og vidnesbyrd således skulde også ved den hellige Trifans dåp Gud selv ha vært til stede som fadder.

[2]) Det gamle kapell i Gævnjes eller skoltebyen ved Pasvikelven, som var innviet til helgenene Boris og Gleb.

[3]) Galtefjordnesset eller Galtodden ligger på østsiden av Kjøfjorden noget utenfor Nordleirvåg og bent overfor Akkobaft på den andre siden av Kjøfjorden.

tendtes hans vrede og han befalte sine folk å holde stille, reiste sig i båten og løftet hånden mot avguden og skrev over dens hode det hellige korsets merke. Og korset festet sig i klippen hvor det sees den dag i dag ;[1]) men trolldommen var forsvunnet.[2]) Noaidene blev til sten og deres offer til muld, og der står de i bakken enda. Om sommeren når gresset grønnes i bukten ved Virdsegop da grønnes også noaidene av gresstorven på deres nakker ;[3]) men de tre kors som skoltene fra Pasvik satte under Akkos klippe er siden bortført av de norske.[4])

Familien «Sterk».

Det var en kjempe som gikk og lette efter sterke folk. Da så han på veien spor efter en rytter som hadde ridd foran ham og det så ut til å ha vært en svær mann, for hesten hadde trådt i like til kneleddet. Da gav kjempen sig til å forfølge rytteren. Endelig øinet han ham langt borte på veien, løp til og slo ham i skallen med sin fem vogs spaserstokk av stål, men rytteren bare klødde sig i hodet og sa : «Uff, den skamløse lusen !» Da kastet kjempen fra sig stokken sin, tok fatt i en bjerk som stod ved veikanten, rykket den op med roten og slo med den atter løs på rytteren ; men denne bare vred litt på sig og sa : «Den forbistrede loppen !» og vedblev å ri. Da blev kjempen arg, løp bort og rykket op en stor furu med roten og gav rytteren et så veldig slag med den at hesten snublet og mannen stupte på nesen til jorden. «Nå», sa rytteren da han fikk øie på kjempen, «så det var du som skremte hesten min !» Så tok han sin kastekale av ståltråd og kastet kjempen fast, drog ham til sig og surret ham fast til hestebuken, satte sig igjen op på hesten og red videre til sitt hjem langt inne i skogen. Der steg han av, bandt hesten utenfor huset, gikk inn og sa til sin far : «Jeg bringer en gjest med mig !» «Før ham inn !» sa gamlingen. Så tok rytteren på sig kvinnfolkklær (for det var et kvinnfolk), gikk og løste mannen fra hestebuken,

[1]) Et lite kors av en lysere stenart sees innsprengt oppe i det mørke gråstensberg over avgudens hode.
[2]) Ofring til Akko må sikkert ha funnet sted langt inn i forrige århundre, da renhorn i mengder, ennu ganske godt konservert, finnes omkring i uren bak den store sten.
[3]) Efter det offerkjøtt som på Trifans ord blev forvandlet til jord.
[4]) Disse tre trekors var enda for 15—20 år tilbake å se på fastlandssiden like overfor de tre forstenede noaider i bakken ved Kaltivuononjarg.

førte ham inn i huset og gav ham mat.

Og mannen blev hos det skogfolket en tid. Da sa gamlingen en dag til den fremmede: «Du får gifte dig med datteren min.» Mannen hadde liten lyst til å innlate sig på dette men måtte allikevel til, for han var redd for at det vilde gå ham ille hvis han motsatte sig det. Så giftet de sig og gamlingen gjorde trolovelsesgilde[1]), og de både åt og drakk tappert, og svigerfaren skålte flittig med mågen sin; men mens denne tømte bare en halv anker på én gang, tok gamlesuggen hele ankeret i ett drag. Efter brylluppet overtok de unge gårdsstellet for den gamle.

Efter en tids forløp fikk ektefolkene en sønn. Da denne vokste til begynte han å følge med faren i skogen på villrenfangst. Så var det en gang mens de var i skogen at det kom 12 røvere til gården og forlangte mat hos konen. Det fikk de også men de var enda ikke fornøid og begynte å ta sig selv til rette og tok hvad de fikk lyst på, for de brydde sig ikke om konen. Da blev kjerringen sint, åpnet kjellerlemmen, tok ovnskroken og krøket hele flokken en for en ned i kjelleren og lukket lemmen igjen over dem.

Da mannen og gutten kom hjem fra skogen sa konen: «Her er kommet gjester til gårds mens dere var i skogen.» «Hvor er de henne?» spurte mannen. «Her», svarte konen og åpnet kjellerlemmen. Så fikk de komme op. «Hvad slags folk er dere», spurte mannen, «og hvad farer dere efter?» «Vi er børseskyttere og er ute på villrenjakt», svarte de. Mannen spurte videre: «Vil dere ikke ta tjeneste hos mig som gårdsgutter, så kan dere lære op gutten min som børseskytter?» «Hvorfor ikke», svarte de, og så festet de sig hos ham som gårdsgutter. Næste dag sendte husbonden gårdsguttene sine med gutten ut i skogen for å jage vilt. Da de hadde jaget en stund gjorde de op varme, laget sig stekespidd og begynte å steke viltet, og da de hadde holdt måltid la gutten sig til å sove med hodet mot stammen av en stor furu. «Nu dreper vi gutten mens han sover der», sa de elleve av rø-

---

[1]) Likesom efter gammel skikk hos de norske fjellbønder faller også hos våre lapper forlovelsesgildet sammen med brylluppet. Forlovelsen offentliggjøres først når partene flytter sammen, hvilken begivenhet i almindelighet feires med svir og drikk. De russiske lapper overholder derimot strengt den prisverdige orden at samlivet mellem det forlovede par tar sin begynnelse først med den kirkelige vielse.

verne til hverandre. Så tok de og felte det store furutre og kvistet det, og løftet så tykkenden av treet over hodet på gutten for å slippe det ned på ham, men det var bare så vidt at de elleve klarte å løfte op treet. Da ropte den tolvte røver: «Pass dig, gutt, treet faller i hodet på dig!» Gutten våknet og fikk tatt for sig med den ene hånd, og med det samme dasket han til treet så det føk så langt vekk at de ikke så mere til hele treet. Da blev gårdsguttene forferdet over guttens kjempekrefter og vilde straks ta flukten, men gutten tok dem alle med sig hjem og fortalte sin far hvad de hadde gjort med ham ute i skogen og at de hadde villet kaste kvist i hodet på ham mens han sov. «Hadde ikke en av dem vekket mig i betids», sa han, «så jeg fikk tatt litt for mig med den ene hånd så kunde de snart ha skadet synet mitt.»

Da faren hørte det blev han rasende og begynte å slå løs på gårdsguttene sine; men gutten sa: «Kjære far, spar den som var på min side.» Men faren svarte: «Jeg sparer ingen når jeg først er blitt rasende.» Da tok gutten den ene røver og stakk ham inn i kufterynkene sine, og slik berget denne livet. Men alle de andre blev slått ihjel.

Gutten blev navnkundig for sin styrke. Fra ham stammer familien «Sterk»[1]; men ingen av hans efterkommere har nogensinne nådd stamfaren i legemskrefter.

Dikka Thinn Christophersen

Blandt prestekonene i Sør-Varanger har vi hatt iallfall én som har satt sig et litterært minne, den i overskriften nevnte, hvis fulle navn egentlig var Ottine Didrikke f. Thinn, og som i 1867 blev gift med den senere sogneprest til Sør-Varanger Christian August Christophersen (1871—74). Hun har nemlig skrevet sine erindringer fra reiselivet i Finnmark, en liten bok med titel: «En Prestekones Erindringer fra de unge Dage i Finmarken.» Aschehougs Forlag, Oslo, 1902. Da en vesentlig del av dette ektepars virksomhet falt innenfor Sør-Varangers grenser og skildringen selv er livlig og velskreven skal jeg her gjengi nogen utdrag som skidrer karakteristiske trekk fra livet her dengang. — Først nogen biografiske oplysninger om forfatterinnen og hennes familie. Hun er født ca. 1848, datter av sogneprest Thinn og søster av den senere lagmann i Hålogaland, Karenius

[1]) Det lappiske slektsnavn «Sterk» utbredt i Nord- og Sør-Varanger.

Kristopher Thinn, 1891—1901, blev i 1867 gift med Chr. Aug. Christophersen, som samme år blev utnevnt til stiftskapellan i Tromsø stift. Dengang var det således at de 3 nasjonaliteter i Nord-Norge skulde undervises hver i sitt sprog og likedan med kirketjenesten. Der stiltes altså store fordringer til sprogkunnskaper både hos lærere og prester. Hver av disse måtte i de blandede sprogdistrikter beherske minst ett av de «fremmede» sprog, ikke få behersket begge. — Det falt i Christophersens lodd spesielt å betjene de kvensktalende distrikter både i Troms og Finnmark, så ekteparet måtte føre et meget vidtløftig reiseliv i alle 3 nordlige fylker. — Men først skulde sproget læres til størst mulig fullkommenhet, og også i den hensikt blev vidtløftige reiser foretatt gjennem Finnland til Karesuando og Muonioniska i Nord-Sverige. — 2 ganger kom dette prestepar til Sør-Varanger, først i hans egenskap av stiftskapellan (1867—71), siden (1874—77) som sogneprest. Kallsboken inneholder dessuten følgende om Christophersens: Efter utnevnelsen til stiftskapellan i 1867 reiste de helt til Muonioniska, hvor de tilbragte 5½ måned hos prost Pfaler for å lære finsk (kvensk). 1868—71 virket de på forskjellige steder i Nord-Norge fra Sør-Varanger helt syd til Reisen og Kvenangen. 2 vintrer var Christophersen i denne tid konst. sogneprest i Karasjok og erhvervet sig herved ferdighet også i det lappiske sprog, så han fra nu av kunde predike både på lappisk og kvensk, hvilket især kom til nytte efter hans ansettelse som sogneprest i Sør-Varanger, hvor både lapper og kvener var nokså tallrike og næsten ingen av dem forstod norsk. I 1874 utnevntes Christophersen til sogneprest i Vadsø, i 1877 til bestyrer av Tromsø lærerskole, i 1883 til sogneprest i Levanger, i 1899 til Sande i Jarlsberg. Avskjed 1909; han døde i Oslo 1922.

W.

*

Det hadde vært en kold tur den 12 dagers ferd gjennem lappmarkene med renskyss, men det var dog intet mot den seiltur midt i februar for en strykende ishavsvind på siden. Jeg hadde aldri seilt før, men å være redd hadde jeg ikke greie på. Det gikk strykende, og været var godt til å være på vintertid, og de fem mil fra Nesseby til Vadsø brukte vi bare omtrent fem timer på, idet vi la til lands i Ytre Kvenby henimot kl. 5. Straks stimlet en mengde av byens kvenske befolkning sammen på kaien, idet det snart ryktedes at der kom en

prest fra Finnland. Min mann ropte op til den forsamlede mengde på finsk: «Tuo hevonen ynnä reen kanssa tänne!» («Hent en hest og en slede.») Det varte ikke lenge før vi befant oss i en slede med en frisk hest for på klingende føre, og mens kirkeklokkene ringte til aftensang holdt vi vårt inntog i Vadsø prestegård. Det vakte en høitidelig stemning hos oss atter å høre norske kirkeklokker, og den hjertelige mottagelse vi dengang fikk hos de vennlige prestefolk[1]) hører til de behageligste minner i vårt liv. Ja, det gjorde så usigelig godt efter et halvt års fravær i det fremmede atter å komme til et civilisert hus, og det på norsk grunn. Akk, det var så lunt og varmt der inne, med teppe på gulvet, svibler overalt, og så det hjertelige velkommen som møtte oss i det norske prestehjem, det var rent som å være kommet like hjem igjen. Presten, som også var prost i Varanger, var også en nær slektning av mig og hadde i sine studenterdager ferdedes meget i mitt barndomshjem, og vi barn kalte ham alltid onkel.

*

Her blev vi da i ro en stund. Min mann skulde begynne med å predike for kvenene der i byen en måneds tid inntil fisket begynte. Da skulde han sendes til fiskeværene. Efter nogen dagers forløp fikk vi leiet oss et par værelser i byen, og så hadde vi prestegården like ved. Og ellers var det mange vennlige, hyggelige mennesker i Vadsø som vi alltid vil minnes med takknemlighet og regne som våre eldste og beste venner. De tok alle hjertelig mot oss så all hjemlengsel var som blåst bort.

Efter den første måneds virksomhet i Vadsø blev min mann i 1868 beordret til Bugønes og fjordene i Sør-Varanger. Jeg blev da tilbake i byen inntil videre. Men så kom det like under påske ordre fra biskoppen at han skulde bli og virke på Bugønes hele fisketiden, og jeg drog da skjærtorsdag formiddag som befordrer av den biskoppelige ordre med ekstraskyss for offentlig regning over til Bugønes. Det var nokså bra vær da vi la ut fra Vadsø, men vi var ikke kommet langt før det brøt løs en voldsom snestorm. Jeg var nok redd, men trakk et tørklæ over hodet for ikke å se de høie bølger, leste mitt fadervår, og så var jeg trygg. Vi seilte de 1½ mil på litt over 3 kvarter og kom frem til stor forbauselse for alle der på fiskeværet og ikke

[1]) Prest i Vadsø var Immanuel Ottesen, 1862—1874.

minst for min mann da jeg tok imot ham på trappen, idet han kom fra sin prediken for kvenene. Min skyss blev liggende værfast i 2—3 dager, idet nord-osten som hadde bragt mig så hurtig frem vedblev å rase de følgende dager med uforminsket voldsomhet og å sende fjordens bølger mot Bugøens klipper.

Her på Bugønes fant vi et godt losji og hyggelig omgang hos stedets handelsmann.[1]) Dette fiskevær var dengang bebodd av 200—250 mennesker, næsten utelukkende kvener. Stedets lille havn er godt beskyttet av Bugøen så der er et sund ut til Varangerfjorden og et innover mot Bugøfjord.

Det var et eiendommelig liv vi her blev vidne til både på land og på sjø. En dag lød det over hele været: «Loddi on tullut! Loddi on tullut!» (U uttales som lukket o.) «Lodden er kommet!» Det var som om et elektrisk batteri hadde sendt sin strøm gjennem hele befolkningen. Gamle og unge, små og store, alle kom i en travel, næsten feberaktig virksomhet. Det blev ropt fra alle kanter og alle myldret frem fra husene. Nu gjaldt det først å fange den verdifulle lille fisk, «lodden», som hele befolkningens næringsvei er avhengig av. Båter blev bemannet og støtte fra land, og snart så vi på alle kanter nøter bli kastet ut for straks efter å bli dratt til lands fulle av den sprellende, sølvglinsende fisk som er av lengde som en almindelig garnsild men ikke mere enn halvparten så bred. Og snart var alle hender i travel virksomhet med å agne linene.

Det kom liv også i oss. Vi fikk fatt i en båt og rodde ut på innsiden av Bugøen, og her var fjorden bokstavelig full av lodde så det vrimlet nede i vannet overalt hvor vi så ned. Og i denne masse frådset de store hvaler som alt i ett kom op og sendte sine stråler til værs mens vi holdt oss på ærbødig avstand tett inntil øen; for bare en liten bevegelse av hvalens hale vilde ha sendt oss til bunns med en gang om den hadde rammet vår båt.

Men her fikk vi se noget eiendommelig. Et kanonskudd borte fra den lille Vognfjord, omtrent $^1/_2$ mils vei innover mot Bugøfjord, henledet vår opmerksomhet til den kant. Det var hvalenes behersker, kommandør — som han kaltes — Svend Foyn, som hadde anskutt en hval. Men det eiendommelige vi fikk se var dette: Hans fangstdampskib «Spes & Fides» var bokstavelig talt kring-

[1]) Lars Hvistendahl Esbensen, f. 1835, d. 1911.

satt av hvaler som sendte sine stråler til værs likesom omkapp så at dampskibet lå der som i en hel skog av hvite vannstråler som glinset i det prektige solskinn. Det var et syn for guder! Og ganske riktig, om kvelden kom Foyn med sitt dampskib gjennem Bugøsundet med en diger hval, vel så lang som skibet, fastgjort til babord side, og dampet med den over til sin fabrikk på Vadsøen som ved et smalt og grunt sund er skilt fra fastlandet og således beskytter Vadsø havn. Det er dem som avleder Vadsøs navn slik at det er en ø til hvilken det kan vades. Om dette er riktig får stå hen. Mot denne avledning taler at i det lappiske sprog heter byen C'acce-suolo (utt. tsjatse-...), hvilket betyr vann-ø, altså den ø som det er vann på, og kvenene kaller den Wesi-saari (aa = lang a), hvilket betyr det samme.

I denne tid så vi ofte Svend Foyns dampskib på jakt efter hval utover Varangerfjorden, snart på den ene og snart på den andre siden av fjorden som blir bredere utover inntil den mellem Vardø og Vaidaguba på russekysten er 10 mil bred. Foyn hadde enda ikke funnet op sin sprenggranat med hvilken hvalen nu drepes med en gang efterat den er blitt anskutt. Han benyttet den gang en harpun med flere bevegelige agnorer som sprang ut straks den trengte inn i hvalens legeme og holdt den fast, og en sterk jernlenke var festet til harpunens bakre ende. Da Foyn engang på sitt skib foreviste denne innretning fortalte han at den opfinnelse kostet ham 75 000 spd., i vår nuværende mynt 300 000 kroner. Men med dette redskap i sin kropp var dyret ikke dødt og smerten drev det til uhyre anstrengelser og til utfoldelse av hele sin umåtelige kraft. Det hendte således at den skutte hval trakk dampskibet med bakkende propell flere mil til havs før den blev så utmattet at Foyn kunde ta den under sin behandling, gjøre den fast til sitt fartøi og slepe den til sin fabrikk på Vadsøen, hvor han kokte tran av spekket og forøvrig også ved hydraulisk kraft mellem høie lag av jernplater presset ut tran som samlet sig i store beholdere mens stearinen blev igjen i sekker som lå mellem jernplatene.

Denne fabrikk var ellers ikke populær i Vadsø, idet den utbredte en vemmelig stank som ikke bare gjorde innretningen utilgjengelig for fine neser men også var generende for Vadsøs befolkning, især når luftdraget stod fra den kanten.

Foyn opmuntret folk til å spise

hvalkjøtt, og med rund hånd delte han ut til alle som bare vilde ta imot. Det kunde gå an selv for civiliserte mennesker å spise det et par ganger når det var tilstrekkelig lenge utvannet og tillaget som biff, og helst når man ikke visste at det var hvalkjøtt; men man fikk snart nok av den slags mat, syntes jeg.

Men tilbake til vårt Bugønes hvor vi opholdt oss fra påske til omkring Sankt-Hans. Det var en deilig vårtid med ganske annet vær og temperatur enn året i forveien. Som bevis på dette kan jeg nevne at 24. april kunde vi sitte ute på Sankarihaugen (sankari betyr «kjempe») i deilig solskinn, jeg med min søm mens min mann leste høit for mig i flere timer. Vi valfartet ofte dit op hvorfra vi hadde utsikt hele fjorden innover og utover, og når det så var en stille dag med speilblank vannflate var det et storartet og henrivende syn å se de store hvaler i flokkevis ligge og boltre sig i vannskorpen, og hver gang de kom op sendte de hvite vannsøiler i været som glitret i solskinnet.

Det var langt fra ensformige dager her i denne fisketid. Det var som regel liv og virksomhet både dag og natt og vi levde oss aldeles inn i livet der, så at vi, likeså interesserte som handelsmannen selv, spurte efter om båtene kom full-lastet til land, og vi levde riktig godt der ute mellem fiskehjeller, båter og fiskeredskaper, mellem fjell, sten og sand, for nogen vegetasjon fantes det ikke, bare hist og her litt gress. Det var riktig et ekte fiskevær.

Den vår begynte det første lille fjorddampskib[1]) også å befare fjordene i Sør-Varanger. Første gang dette dampskib, som naturligvis het «Varanger», passerte Bugønes — det var en morgenstund ved frokosttid — måtte vi da ut og se på det. Men så fant vi på at det kunde være morsomt å ro ombord og bese oss, da vi hørte at lensmannen, som vi kjente, var med. Så rodde vi da ombord, handelsmannen med frue og datter og vi to. Lensmannen viste oss meget geskjeftig omkring og fikk oss til slutt benket nede i salongen for å drikke dampskibets skål og spise konfekt. Imidlertid gikk han ut til kapteinen og fikk ham til å sette maskinen i gang, så før vi visste ordet av det var vi i fart ut gjennem Bugøsundet og stev-

[1]) «Varanger I» tilhørende Herman Dahl i Vadsø. I 1876 blev det avløst av «Varanger II», som tilhørte konsul Brodtkorb.

net like på Kjøfjorden som går nogen mil inn til Neiden. Så satt vi der som fem rotter i en felle. Lensmannen, den bekjente Klerck, hadde moro av å overrumple oss på denne måte og få oss med sig til sitt hjem, Elvenes, inne ved bunnen av Bøkfjorden, som parallelt med Kjøfjord trenger nogen mil inn i Sør-Varanger og står i forbindelse med den ved Korsfjord. Ja, det blev en opstandelse da vi merket at skibet dampet avsted. Men der satt vi, og det blev bare moro og munterhet da vi så Klerck komme leende inn og fortalte oss at nu hadde han oss i fellen. Det blev en deilig tur i det blanke sommervær, improvisert som den var, især da vi fra den skarpere storfjordluft — og det gjennem en aldeles bratt overgang — kom inn i den indre rent sommervarme småfjordluft, og ikke minst da alle blev meget gjestevennlig mottatt av fru Klerck. Så var vi da på det deilige Elvenes som har sitt navn derav at det ligger ved munningen av den ikke så ubetydelige Pasvikelv som er avløpet av Enaresjøen langt inne i Lappmarken. Den er av størrelse næsten som Venern. De som ikke har vært der vil ikke tro at det kan finnes et så vakkert sted så langt mot nord, ikke langt fra Ishavets kyst, og så gjestfrie folk finner man heller ikke mange steder. Vi var meget på Elvenes nogen år senere da min mann var blitt sogneprest i Sør-Varanger; men derom senere.

Efter et behagelig ophold like til næste dags eftermiddag — det var St. Hans-dag — tok vi da med dampskibet som hadde vært ved Jakobselv borte ved russekysten, tilbake igjen i godt humør til Bugønes den strålende sommerdag.

Så var det snart forbi med opholdet på Bugønes, idet min mann fikk ordre til å begi sig til Tana. Der skulde han forrette en kort tid før den nylig ansatte sogneprest ankom, og siden i nogen uker undervise ham i kvensk. Vi reiste da med dampskib fra Vadsø til Stangenes inne i Tanafjord, men herfra hadde vi en halv times seilas over nogen lange sandbanker hvor sjøen ofte brøt sterkt ved lavvann. Nu, vi hadde frisk seilvind og såvidt høit vann at båtfolkene med en klo i seilet satte over barren, og det gikk da både fort og vel, skjønt sjøene brøt mot enkelte banker omkring oss. Så var vi da i det vakre Tana. Ja, vakkert er det der også, som næsten overalt i det nordlige Norge, hvor hele naturen er langt mere storslagen enn på flatbygdene i den sydlige del av landet

med alle de veldyrkede enger og akrer. Nei, da er fjellene og havet noget helt annet, det er noget man aldri blir trett av å beundre, fjellenes underlige, fantastiske former med alle de storartede belysninger både sommer og vinter — noget ganske annet for sinn og tanke enn de materialistiske potetakre og slikt noget, skulde jeg vel tro.

Tanas prestegård var naturligvis aldeles øde. Vi fikk da lånt sammen det aller nødvendigste bohave og innrettet oss så godt vi kunde. Primitivt var det i alle måter, det er sikkert. Men vi var jo unge og det var sommertid, så det gikk nok. Da vi hadde vært der en ukes tid kom den nye sogneprest med frue flyttende med sitt bohave inn på prestegården. Det var bare moro for oss å være med ved utpakningen og hjelpe dem med anbringelsen. Vi kjente dem godt fra før begge to, så vi kunde ta det ganske gemytlig. Vi flyttet våre få saker op på et kvistkammer og forresten var vi sammen med dem hele dagen og spiste ved deres bord.

En fjorten dagers tid efter fikk vi vår første gutt. Det var en stor glede naturligvis, og han var jo et vidunder som alle slike nr. 1 er det. Han var også et sjeldent barn, snild og rolig, og voldte aldri noget bryderi, så han var vel skikket til fra sin tidligste barndom å føre et reiseliv. Vel tre uker gammel blev han døpt, og så skulde vi forlate Tana for å reise til Kistrand ved Porsangerfjorden.

En kveldstund drog vi da avsted med båt til Stangenes for å vente på dampskibet som skulde komme dit engang i løpet av natten. Det var i annen halvdel av august, så det begynte å bli litt mørkt om kveldene. Der var bare et skur hvor vi gjennem en stor åpning i taket så den bare himmel — ingen folk, og vår skyss var reist tilbake. Det var ikke tale om å hvile; men ut på morgenen kom da endelig dampskibet, og efter å ha vært hentet av dets folk kom vi omsider til ro. Gutten hadde sovet omtrent hele tiden.

Det var sneglegang i de dager å komme rundt Finnmarks-kysten, idet skibet måtte gå inn i alle de tre dype fjorder. Vi kom forbi Kjøllefjords merkelige fjellformasjoner, loddrette, firkantede klipper som rager høit op av vannet, vi passerte for første gang Sværholtklubben med dens myldrende fuglekolonier i rader langs avsatsene opover det loddrette fjell, tilgjengelig kun for vingede skapninger, og de vingede skarer i titusenvis svermet omkring høit

over skibet med høie, hese og hvinende skrik. Et fuglebjerg av første rang som tiltrekker sig alle reisendes opmerksomhet.

Da vi så bøide innover Porsangerfjorden så vi Nordkapps bratte klippe langt borte styrte sig ned i havet, og efter adskillige timers fart innover den lange fjord kom vi om eftermiddagen den andre dagen til vårt foreløbige opholdssted.

Her innrettet vi oss for et par måneders ophold før vi til vinteren skulde til fjells til Karasjok. Prestegården var møblert, så det var ingen sak å ordne sig der, og den lille vennlige prestegården like ved fjorden med kirken ganske nær vil alltid stå for mig som ett av de lyseste minner nordfra. Det var ikke meget vegetasjon der; et neppe mannshøit kratt mellem prestegården og lensmannens nye hus var den eneste skog på stedet, hvorfor han også kalte stedet «Skovro». Ellers var det bare litt gress, lyng og vidjer samt dvergbjerk bortover bakkene.

Den gikk så lett den høsten der i Kistrand. Dels var vi begge optatt med vår lille gutt, dels streifet vi om i skog og mark; så besøkte vi handelsmannens[x)] og lensmannens[xx)], snilde, elskverdige mennesker alle sammen som vi alltid vil minnes med takknemlighet for de samværets dager der oppe. Engang var vi med dem ut til en ø som tilhørte lensmannen et stykke utenfor Kistrand for å plukke multer. Det var en stor fornøielse for hele selskapet, store og små. Øen var lange strekninger rød og gul av modne bær som stod så tett at man på en liten flekk kunde spise sig riktig mett. Det gjorde også flere av oss, men siden var vi med å plukke koppene fulle. En del av herrene reiste ut for å fiske og var ikke lenge om å komme igjen med kokfisk. Det var en herlig dag, full av megen moro og munterhet. Fisken smakte fortreffelig, likeså kaffen og alle de andre gode saker ute i den deilige lyse sommerkveld.

Slik gikk dagene på Kistrand i ro og fred til vi skulde bryte op derfra og med båt reise inn til Lakselv, fem mil fra Kistrand, ved Porsangerfjordens bunn, hvor det bodde en større koloni av kvener, for hvem Kistrand-presten skulde forrette en måneds tid hver høst i det derværende næsten nye kapell før han reiste videre til Karasjok. Men nu begynte jevndøgnsstormene, og i hele åtte dager var vi reiseferdige hver morgen men måtte pent vente og se været an, inntil endelig en morgen skyssen meldte at nu kunde vi prøve; vi kom vel alltid frem

x) formentlig Lillebo, far til fru Berger, H. fest
xx) — " Grape " " lensm. Grape, Kautokeino.

et stykke. Men vi kom godt og vel frem helt inn til Lakselven. Her var det prestestue med sovekammer og kjøkken, møblert på kvenvis, til å ta imot oss. Mannen i huset var vant til å ta imot prestefamilien. Det var rent og hyggelig der som det alltid er hos kvenene. Vi ordnet oss da på beste måte, og dagene gikk i ro og fred blandt alle de staute kvener som bodde der inne i Lakselven.

Så kom da i begynnelsen av desember vår renskyss fra Karasjok. Først må jeg nevne finnekonen Ravna som hadde kjørt de forrige presters barn over fjellet og som nu skulde kjøre også min lille tre måneder gamle gutt den veien. Uff, hvor jeg gruet for reisen med det lille barn. Men det måtte jo til. «Komse», en uthulet trestokk som finnene bruker å frakte sine småbarn i, hadde jeg fått anskaffet mig og sydd både moseputer og hareskinnsfeld; men det var ikke uten tårer jeg la min lille gutt til ro i den innretningen og overgav ham til Ravna. Hun forsikret at det ikke var nogen fare, og så reiste hun avsted med ham i forveien. Vi så sporene efter hennes pulk hele veien, og enhver som har lest professor Friis's bok «Laila» kan bedre sette sig inn i situasjonen enn jeg kan beskrive den. Jeg var mest fortvilet over at Ravna ikke kunde vente så pass at vi kunde være i følge. Men endelig, da vi var halvveis til den første fjellstue, stanset hun. Da stanset hele følget, og mens jeg tok barnet op for å stelle med det stillet alle finnene sig i en ring omkring mig for å «lune» med sine pesker. Så kom vi om kvelden frem til fjellstuen «Skoganvarre», 4 mil fra Lakselv, og der overnattet vi.

Ut på eftermiddagen den næste dag kom vi frem til høiden, hvorfra det bærer temmelig bratt ned til Karasjok. Der oppe fra øinet vi den lille landsby med sine spredte små hytter og med kirken i sin midte. Den lå der så fredelig og lyste oss i møte i det herlige måneskinn. Snart var vi nede ved elven og installert i prestegården, hvor det var lunt og varmt, og de vennlige, geskjeftige finner hjalp oss så godt de kunde. Også den prestegård var møblert; riktignok var det bare malte trestoler og ganske tarvelig, men lunt og hyggelig var det, det var sikkert. Den ti mil lange reise over fjellet var godt og vel overstått, og Lillegutt var i god behold uten noget mén av sin første fjelltur. Alt var nytt og interessant der oppe. Like overfor prestegården

lå handelsmann Fandrems[1]) hus. Han og hans to døtre var ennu ikke kommet. De bodde nemlig om sommeren i Komagfjord, en liten sidefjord på østsiden av Altenfjord, men om vinteren, fra desember til april, i Karasjok, og den tid skulde også presten være der.

I den tid var det folksomt og livlig der, hvorimot der om sommeren er omtrent folketomt, da fjellfinnene med sine hjorder har dradd til kysten og øene og elvefinnene er reist til fjordene på fiske mens de gamle og småbarna er til seters.

Ikke lenge efter ankomsten reiste min mann ned til Altas marked for å gjøre innkjøp for vinteren; det var 18 mil på en annen kant enn Kistrand. Han skulde være borte en ukes tid og komme tilbake med Fandrems. Da var jeg altså alene, kun med en halvtullet kvenpike som bare kunde snakke litt gebrokkent norsk. Hun så syner både her og der, og når det i de kolde netter smallt som geværskudd i bygningens «knuter» kom hun hylende inn til mig av skrekk og skremte også mig. Jeg turde ikke ha dette menneske inne hos mig om natten; jeg vilde heller være helt alene med min lille gutt. Da var jeg ikke redd; jeg var visst også motigere dengang enn nu i de senere år, tenker jeg.

Endelig kom da handelsmannens og presten fra Alta, og da blev det bare moro og lek alt sammen, og stor hygge hadde vi av vår daglige omgang med Fandrems så tiden falt oss aldri lang. Snart hadde vi julen, og den blev da feiret litt anderledes enn året i forveien i Muonioniska. Vi hadde et meget pent juletre av furu, pyntet både med epler og forgylte nøtter o. s. v. Finnene som jevnlig kom inn for å «se på» oss, beundret juletreet og pynten, og når de fikk litt av det som glitret hengte de det straks på sig som en ren skatt.

Første juledag var vi til middag hos Fandrems. Ut på eftermiddagen da det blev riktig mørkt, sendte han nogen raketter til værs, og straks strømmet hele befolkningen, store og små, sammen utenfor for nu skulde det bli

---

[1]) Handelsmann Owe Christian Fandrem var en over hele Finnmark og Nord-Norge kjent og anseet mann. Han hadde handel både i Komagfjord (i Talvik) og i Karasjok, f. 1810, d. 1893. — Var trønder og kom i 1832 til Finnmark, hvor han blev gift med Hanna Pauline Stoltenberg,* forbilledet for Laila i professor Friis's roman av samme navn. — Denne virkelige Laila var født 1821 og døde allerede i 1853. W.

* Dr. av kjøpmann i Hasvik Hans Paus Stoltenberg og Karen Margrethe Unsgaard, f. i Stadsbygd (Skaugdalens Verk i Rissa) 1804. Karen Mons Unsgaard var født på Rørøs.

moro. Og moro blev det for oss alle. Ja vi moret oss mest over disse naturbarns høilydte jubel over de soler, romerske lys og raketter som avløste hverandre; mest moro var det når Fandrem av og til sendte nogen svermere som fløi hit og dit inn i flokken; for da blev det liv og ustanselig latter.

For nogen år siden, fortalte Fandrem, hadde han tatt med sig et fyrverkeri, og julaften lot han et par raketter gå til værs uten å ha nevnt det for nogen. Men da blev det en forskrekkelse større enn stor; de trodde verdens undergang forestod og tok fatt på sine bønnebøker inne i hyttene. Men klokkeren som var gløggere enn sine landsmenn, fant ut at det måtte være noget Fandrem hadde fått i stand. Efter å ha forvisset sig om dette kunde han berolige dem med at det var en ganske naturlig ting og at de imorgen skulde få se meget som de kunde more sig hjertelig over.

Ja, der oppe var det glade dager; tiden gikk så fort. Utpå vinteren var det ting; da kom det en hel del folk til Karasjok, både sorenskriver og sakfører, doktor og forstmann, og da var det daglig selskap hos Fandrems en hel uke til ende og lenger. Vår halvtullete pike hadde vi måttet sende fra oss for hun skremte næsten livet av mig, så det var en lettelse å bli kvitt henne. I hennes sted fikk vi pike sammen med lensmannen, en norsk lensmann[1]) som var kommet der op det år. Han hadde ikke kunnet ta sin familie med da han først måtte bygge. Han bodde nu hos en pen finn i nærheten. Det gikk på den måte at han spiste middag hos oss. Den gamle lensmann[2]) var finn, likeså klokkeren. Staute, livlige folk som det var morsomt å være sammen med. De blev alltid bedt til Fandrems og til oss, og de optrådte alltid i sine fine, sorte klædesfinnkofter, kantet med rødt og gult og med hvite, stivede kraver i brystet og silke-halstørklæ, så de så helt staselige ut. Ellers levde de og deres familier akkurat som de andre finner. Men i Karasjok bor finnene i tømrete hus og holder kjør, nogen også hest. Omkring landsbyen, som ligger bare litt over 400 fot over havet, er det prektige furuskoger, og når man vandret i dem kunde man godt tenke sig hensatt til en av Østerdalens trakter.

Fandrems to døtre var på min

---

[1]) Zakarias Øwre, 1868—98, født 1830. Den første norske lensmann i Karasjok.

[2]) Anders Johnsen, 1845—68, død 1899.

alder og vi hadde meget moro sammen både inne og ute. Av og til fikk vi lånt hest og høislede til å kjøre tur med. En gang hadde vi fått en okse til å trekke oss, men da måtte en gå foran og trekke den mens de andre pisket på. Størst fornøielse var det dog når det kom reisende og da få i stand en helt storartet rentur til en eller annen fjellby. I påsken var det flere fremmede fra Alta hos Fandrems og da fikk vi et par ganger nogen fjellfinner med frisk renskyss til slike turer som da blev lagt enten opover eller nedover elven et par mil. Engang var vi således opover til et «gæssebaike» (sommerseter), Asebakte kallet, et par mil ovenfor Karasjok på klingende føre og med friske rener som tilbakela strekningen på fem kvarter. Ved avreisen gikk det så vilt til før vi kom i orden at vi kjørte både om og over hinannen, men det gjorde ingen ting, for de lettvinte greier kom sig løs fra hverandre uten noget mén for oss. Da vi kom frem satt der allerede folk og kokte både rensdyrbuljong og kaffe til oss. Disse hadde Fandrem sendt i forveien. Ja, det var morsomme utflukter gjennem overordentlig vakre trakter med blandet løv- og furuskog. For Karasjok er ett av de vakreste steder jeg har sett i vårt land. På en flere mil lang overskuelig strekning slynger nemlig elven sig som et bredt sølvbånd i buktninger som danner det ene skogklædde nes efter det andre, og under farten kjører man snart på elven og snart over et av de mange nes, så der er alltid rik avveksling.

Over påsken lakket det mot den tid da både handelsmannen og presten skulde forlate Karasjok. Min mann var som stiftskapellan beordret til fiskeværene ved Varangerfjorden hvor vi var vel kjent fra forrige år. Så reiste vi da med renskyss nedover Tanaelven med finnekonen og Lillegutt i spissen like ned til Nyborg innerst i Varangerfjorden, en strekning på 24 mil som vi brukte flere dager på å tilbakelegge. Men det gikk heldig så vi kom frem i god forfatning alle sammen. Her nede i Nesseby som prestegjeldet heter, blev vi gjestevennlig mottatt av prestefamilien, idet vi i hele åtte dager ventet på dampskibet for å komme med det til Vadsø. Her blev jeg igjen mens min mann reiste til værene omkring Vardø inntil han atter fikk ordre om et seks ukers ophold på Bugønes. Der blev jeg med, og denne gang losjerte vi hos en norsk kone som var gift med en kven som var leder for den læstadianske be-

vegelse på stedet. Her holdt vi vår egen husholdning. Livet der på plassen var forøvrig som det foregående år med lodden og torsken.

*

Imidlertid var Sør-Varanger prestekall blitt ledig, og nu håpet vi endelig å få et fast hjem og komme til ro efter alle våre reiser i fire år. Vi tok oss en tur der bort for å bese oss, og der likte vi oss godt og ønsket bare at vi måtte komme dit. Gudskjelov, det ønske blev da opfylt, og nu skulde vi da endelig få et hjem vi også. I slutten av juni fikk vi fra Trondhjem både møbler og husgeråd, og jeg glemmer aldri den dag da vi drog inn i den lille hyggelige prestegård i det vakre Sør-Varanger.

*

Siden leseren har fulgt mig så langt, vil jeg tilføie litt av våre oplevelser fra dette vårt første hjem i landets lengst bortliggende prestegjeld, like på grensen av Russland.

Det var en strålende sommerdag vi holdt vårt inntog på prestegården, og det var solskinn også i våre hjerter. Bjerkeskogen stod så skjær og fin utsprungen og solen var oppe hele natten. Jo, der var deilig. Fra første stund trivdes vi godt, tross vi var i «avkrokenes avkrok», som stedet har vært kalt. Vi hadde også tett ved prestegården et par familier som vi hadde megen hygge av å omgåes, og en halv mils vei fra oss bodde den bekjente lensmann Klerck med familie på det vakre Elvenes like ved Pasvikelvens utløp. Et stykke lenger oppe ved elven, på den andre siden, ligger det russiske grensekapell Boris Gleb. Innerst ved Jarfjorden, en sidefjord til Bøkfjorden ved hvilken kirken og prestegården ligger, bor en liten koloni staute Østerdals-bønder som det var morsomt å besøke både vinter og sommer.

Russefinnene ved Boris Gleb . – skoltefinner som de kalles — er greske katoliker. Et par av dem kjørte ved for oss en vinter. Ut på våren fraktet de den i båt til prestegården og bar den derefter på sin rygg opover bakken fra fjæren, et temmelig langt og til dels bratt stykke. Det var 23 favner 2 alen lang bjerkeved. Efter dette drøie arbeide skulde jeg traktere dem. Men så var det deres fastedag så det var både det ene og det andre av vår mat som de ikke måtte spise. Jeg satte da spekesild frem for dem, riktig stor sild. Det var mat for dem. De spiste hver sine 8 — åtte — stykker, og det med hud og hår. De holdt silden i halen og begynte

å spise hodet først og så resten — uten brød — men skyllet ned den salte kost med et par liter sort, søt te; derefter fikk de sig en dram, og så var de meget fornøide og blide.

Russepresten med frue besøkte oss også en gang. Men han kunde bare russisk og kjente hverken latin eller gresk eller finsk eller noget annet civilisert sprog. Fruen talte skoltelappisk, men det er så forskjellig fra boklappisken som min mann kunde at vi heller ikke gjennem denne hadde noget meddelelsesmiddel. Det var tungvinte gjester å underholde. Derfor måtte jeg ta min tilflukt til å spille piano for dem og finne frem de billedbøker vi hadde. Tross alt lot de til å være meget fornøide med besøket.

Boris Glebs kirke, som blev bygget mens vi var i Sør-Varanger istedenfor det lille uanselige kapell som før, næst beboerne, var stedets eneste raritet, er opført i byzantisk stil og har i sitt tårn ikke mindre enn åtte klokker, hvis vakre samstemmende toner kunde høres lang vei. Det hendte at vi hørte dem like ned til prestegården når det var koldt og stille om vinteren. Da grunnstenen til denne kirken blev lagt var en russisk orlogsdamper for anledningen inne i Bøkfjorden og kastet anker like ut for prestegården. Vi og en del andre av stedets honoratiores blev da bedt ombord og hentet i en av skibets båter ført av en tysk-russisk sjøoffiser. Han og en tysk korrespondent for et blad i Arkangel var de eneste vi kunde underholde oss med, og korrespondenten pumpet oss for alle de oplysninger om norske forhold som vi kunde stå til tjeneste med. For oss var dette en hel begivenhet og interessant å komme ombord og være sammen med de høie offiserer og bli bevertet på russisk vis.

Ved siden av den russiske kirke blev også opført en solid prestegård av vakkert, rundt tømmer. Da prestens var flyttet inn i den var vi der oppe på kontravisitt. Gården var forsynt med 10 piper på taket, en for hvert værelse. Bohavet var meget tarvelig og forholdene i familien meget primitive. Prestens barn, som ennu var små, spaserte omkring der inne både vinter og sommer i bare skjorten. Prestefolkene var meget fornøide når nogen besøkte dem, og te blev servert i lange baner på russisk vis i glass, uten fløte, bare sukker og citroner til. Det var ikke vanskelig å få presten til å holde en messe i kirken efter gresk ritus. Den bestod vesentlig av en vekselsang mellem presten

og klokkeren på slovensk, det russiske kirkesprog, likesom latinen i den romerske kirke. Det var veldige røster som runget og gav gjenlyd i de høie hvelvinger i den åttekantede kirke. Av og til falt de tilstedeværende skoltefinner, som representerte menigheten, på kne, korset sig og uttalte sitt «Hospodi pomeloi» («Herre, forbarme dig»).

En stor begivenhet oplevde vi i Sør-Varanger, nemlig Hans majestet kongens besøk der oppe i 1873. Å, hvor vi gledet oss til det og hvor vi ønsket godt vær til de dager da vår kjære konge skulde gjeste stedet. Vi bandt kranser, og jeg sydde flagg til prestegården, og alt strålte i sommerens beste prakt da han kom. Det var også i begynnelsen av juli. Min mann tok imot ham i Jarfjord, og derfra spaserte han med sitt følge den en mil lange chaussé over til Elvenes, hvor «mor Klerck», som kongen kalte henne, hadde middag til dem. Efter å ha overnattet her gikk turen opover Pasvikelven forbi Boris Gleb til Harefossen hvor de fisket laks. Den følgende dag, som var søndag, overvar Hans majestet gudstjenesten i Sør-Varanger kirke. Der hadde vi pyntet med kranser og tepper efter beste evne. En masse mennesker var naturligvis samlet i kirken den dag, finner, kvener og nordmenn. Kongen stod fadder til lensmann Klercks lille datter. Været var strålende og alt tok sig ut til sin fordel. Efter gudstjenesten var der frokost hos handelsmannen på kirkestedet, og efter den gav kongen audiens. Om eftermiddagen drog majesteten med følge utover fjorden, og vi gikk atter hver til vårt.

Året efter foretok vi en reise sydover for å hilse på alle våre kjære som vi ikke hadde sett på syv år. Først hadde vi bispevisitas, og like efter den i begynnelsen av juli måned reiste vi med våre tre smågutter, som da var fra seks til ett år gamle, i strålende humør med båt over Varangerfjorden for i Vadsø å ta med det store kystdampskib til Trondhjem. Vi hadde ingen barnepike med, men det gikk utmerket hele tiden. Dengang var ennu ikke Røros-banen bygget, og vi måtte kjøre helt fra Støren til Lillehammer. Derfra hadde vi igjen dampskib til Eidsvold og jernbane til Kristiania. Hvor vi gledet oss til å se alle våre kjære igjen, og det var to herlige måneder vi tilbragte sammen med dem. Da det begynte å høstes måtte vi tilbake igjen til vårt hjem i Sør-Varanger. Også denne reise gikk bra, og vi kom i god behold tilbake med

mange glade minner å leve videre på i det høie nord. Men vi hadde også vært 17 dager på reisen ned og 19 på den opover igjen, i det hele 36 dager på reise for å se igjen slekt og venner.

Så blev min mann samme høst utnevnt til sogneprest i Vadsø, og vi skulde da forlate vårt rolige Sør-Varanger og atter komme ut blandt flere folk og mere civilisasjon. Over jul begynte vi å pakke inn og fikk sendt en del av vårt tøi mens farvannet enda var åpent. Det var nemlig ikke godt å vite hvordan det kunde komme til å arte sig med isen lenger ut i januar da flytningen skulde foregå. Og ganske riktig, fra midten av januar blev det en svær kulde så at fjorden blev islagt et par mil utover. Tøiet måtte da sendes på små sleder trukket av ren utover til dampskibet som lå ved en slags fast iskant. Men før alt var kommet ombord løsnet den is som renene stod på og rev dampskibet med sig utover så man i all hast måtte ta ombord både godset, sleder, rener og finner og med det hele dampe utover til Renøsund som nærmeste sikre havn. Vi skulde komme efter om kvelden når månen kom op, idet dampskibet skulde gå tidlig næste morgen. Kl. 7 kjørte vi da avsted med renskyss utover den farlige is. Månen fikk vi lite godt av da det var begynt å sne, og en sterk vind hadde vi imot oss fra nordøst. Min mann kjørte i pulk foran med den eldste gutt i fanget og jeg stod på kne bak på en liten langslede på hvilken de minste gutter var nedpakket. Et par finner fulgte med som kjentmenn med hver sin ren og pulk. Men da vi kom utover mot iskanten var det intet dampskib å se. Vi visste ikke at det hadde måttet dampe utover med hele isflaket efter sig. Det var da intet annet å gjøre enn å kjøre avsted østover for å nå land og derfra få bud utover til dampskibet. Det var vågelig nok, for det kom an på om isen bar der hvor strømmen fra Pasvikelven passerer ut fjorden, og dette farlige sted måtte vi over. Det gikk heldig, og vi kom over. Ikke slik med den postfinn som hadde forlatt Kirkenes et par timer efter oss. Han fant åpent vann og måtte snu om og reise en lang omvei innover fjorden for å komme over og frem med sin postsekk. Kl. 2 om natten kom vi endelig frem til en liten hytte som lå et godt stykke op fra fjorden. Finnene drog straks fra oss fordi det ikke fantes mat til deres rener der ute, mens mannen på gården drog avsted på ski rundt en stor bukt ut til Renøsund for å hente båtskyss til oss.

Inne i hytten lå det et par småbarn som hadde kikhoste. Allikevel var vi glade over å være kommet i hus. Endelig kom da båten. For å komme til den måtte vi vasse til knes i sne og trekke våre tre smågutter på en kjelke en ikke liten strekning. Isen like ved båten var ganske tynn, og folkene ropte at vi måtte være lette på foten ; en, to, tre, så tok vi et tilsprang og satt snart trygt og godt i den store otringsbåt. Efter en kort rotur fant vi dampskibet bak et nes, isbelagt så det så ut som en nordpolsfarer. Inne i salongen var det lyst og varmt og deilig, så det smakte godt å komme i ro der efter nattens farlige ferd, og kl. 5 var vi i fart over Varangerfjorden til Vadsø.

Her tilbragte vi gode, hyggelige og glade dager i $2^1/_2$ år ; så flyttet vi til Tromsø, hvor min mann var seminarbestyrer i 6 år, og efter ennu andre 16 års ophold nordenfjells sitter vi nu langt sydpå, men ikke for langt til at tanken jo meget ofte dveler ved de nordlige trakter hvor vi i vår ungdom levde lykkelige år som vi alltid med glede og takk vil se tilbake på hvor gamle vi så blir.

12. 11. 73